

Harri Liikala

YRITTÄJYYSKASVATUS MIKKELIN
AMMATTIKORKEAKOULUN
YHTEISÖPEDAGOGIKOULUTUKSES-
SA OPETTAJIEN NÄKÖKULMASTA

Opinnäytetyö
Kansalaistoiminta ja nuorisotyö

Marraskuu 2014

MAMK

University of Applied Sciences

KUVAILULEHTI

 <p style="font-size: 2em; margin: 0;">MAMK</p> <p style="margin: 0;">University of Applied Sciences</p>	<p>Opinnäytetyön päivämäärä</p> <p>20.11.2014</p>
<p>Tekijä(t)</p> <p>Harri Liikala</p>	<p>Koulutusohjelma ja suuntautuminen</p> <p>Kansalaistoiminta ja nuorisotyö</p>
<p>Nimeke Yrittäjyyskasvatus Mikkelin ammattikorkeakoulun yhteisöpedagogikoulutuksessa opettajien näkökulmasta</p>	
<p>Tiivistelmä</p> <p>Tässä opinnäytetyössä tutkin Mikkelin ammattikorkeakoulun kansalaistoiminnan- ja nuorisotyön yrittäjyyskasvatusta opettajien näkökulmasta. Teoriaosuudessa avaan yrittäjyyskasvatuksen ja opetussuunnitelman käsitteen. Tutkimusosuudessa tutkin opettajien kokemuksia yrittäjyyskasvatuksesta ja miten opetussuunnitelma ja opetus tukevat yrittäjyyskasvatuksen toteutusta koulutusohjelmassa.</p> <p>Yrittäjyyskasvatus on sisällytetty kasvatuksena ala-kouluista korkeakouluihin. Ammattikorkeakoulussa yrittäjyyskasvatuksella tavoitellaan aktiivisen opiskelijan, yhteisön, kehittyvän työ-otteen sekä uusien yritysten syntymistä.</p> <p>Tutkimuksen tuloksista käy ilmi, että opettajat kokevat yrittäjyyskasvatuksen tärkeäksi, mutta sen tiedostaminen ja opettaminen on haastavaa. Opetussuunnitelma tuo esille sisäisen, ulkoisen ja omaehtoisen yrittäjyyden piirteitä, mutta opettajat kokevat yrittäjyyskasvatuksen vaikeasti hahmotettavana ja opetettava kokonaisuutena. Tutkimus toi ilmi, että Mikkelin ammattikorkeakoulun kansalaistoiminnan- ja nuorisotyön koulutusohjelmassa voidaan toteuttaa yrittäjyyskasvatusta, mikäli opettajat tiedostavat mitä yrittäjyyskasvatus on ja miten sitä tulisi lähestyä ja opettaa.</p>	
<p>Asiasanat (avainsanat)</p> <p>Yrittäjyyskasvatus, opetussuunnitelma, opettajuus, sisäinen, ulkoinen ja omaehtoinen yrittäjyys</p>	
<p>Sivumäärä</p> <p>70+11</p>	<p>Kieli</p> <p>Suomi</p>
<p>Huomautus (huomautukset liitteistä)</p> <p>Liitte 1: Haastattelukysymykset</p>	
<p>Ohjaavan opettajan nimi</p> <p>Katja Komonen</p>	<p>Opinnäytetyön toimeksiantaja</p>

DESCRIPTION

	Date of the bachelor's thesis 20 November 2014
Author(s) Harri Liikala	Degree programme and option Civic Activities and Youth Work
Name of the bachelor's thesis Entrepreneurship education from teachers' standpoint in the study program of Civic Activities and Youth Work at Mikkeli University of Applied Sciences	
Abstract In this thesis I examine entrepreneurship from teachers' standpoint in the study program of Civic Activities and Youth Work at Mikkeli University of Applied Sciences. In the theory part I tell what entrepreneurship and curriculum mean in this thesis. In the interview part I examine what the teachers thought about entrepreneurship and how curriculum and teachers' teaching support entrepreneurship education at Mikkeli University in the degree program of Civic Activities and Youth Work. Entrepreneurship education is included in the curriculum of every school program in Finland. The goal of entrepreneurship education at universities of Applied Sciences is an active student, an active community, developing work methods and generating new companies. My research results show that teachers find entrepreneurship education important, but it is difficult to create awareness of its importance among students. The curriculum consists of internal, self-oriented and external entrepreneurship, but teachers feel that entrepreneurship education is difficult to define and teach. The result of my thesis is that in Civic Activities and Youth Work degree programme it is possible to carry out entrepreneurship education if teachers understand what entrepreneurship education means and how they can teach that. My solution to concretize entrepreneurship education and its goals to teachers is that teachers need education as to how they can teach entrepreneurship and how they can activate their students.	
Subject headings, (keywords) Entrepreneurship education, curriculum, teaching, internal, self-oriented and external entrepreneurship	
Pages 70+11	Language Finnish
Remarks, notes on appendices Supplement 1: Interview questions	
Tutor Katja Komonen	Bachelor's thesis assigned by

SISÄLTÖ

1 JOHDANTO.....	1
2 YRITTÄRYYS JA SEN ULOTTUVUUDET	3
2.1 Talousteoreettinen näkemys.....	5
2.2 Sosiologinen näkemys.....	7
2.3 Psykologiset näkemykset	9
2.4 Yrittäjyys käsitteenä.....	11
3 YRITTÄJYYSKASVATUS	15
3.1 Yrittäjyyskasvatuksen oppiminen ammattikorkeakoulussa	24
4. OPETTAJUUS JA OPETUSSUUNNITELMA.....	29
1.1 4.1 Behavioristinen oppimis- ja opetusnäkemys	29
4.2 Opettaja yrittäjyyskasvatuksen toteuttajana.....	31
4.2 Opetussuunnitelman teoria.....	33
4.3 Opetussuunnitelman tavoitteet ja oppiminen	34
4.4. Opetussuunnitelma Mikkelin ammattikorkeakoulussa	36
4.4.1 Mikkelin ammattikorkeakoulu	36
4.4.2 Yrittäjyuden oppiminen ja sisäistäminen Mikkelin ammattikorkeakoulussa.....	37
4.4.3 Kansalaistoiminnan- ja nuorisotyön koulutusohjelman opetussuunnitelman käsittely	38
4.4.4 Koulutuksen sisältö	39
4.4.5 Koulutusohjelman yrittäjyyskasvatusta tukevat sisällöt.....	39
4.4.6 Opiskelijan vastuu ja rooli oppimisessa	41
4.4.7 Koulutusohjelman työelämäyhteydet	42
5 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS	43
5.1 Tutkimusongelma.....	43
5.2 Teemahaastattelu aineistonkeruu menetelmänä	43
5.3 Aineistonkeruuprosessin eteneminen.....	45
5.4. Haastattelujen kulku.....	46
5.5 Aineiston analyysi	46
5.6 Keskeiset käsitteet ja niiden määrittely	48
6 TULOKSET	48

6.1 Opettajien kokemukset koulutusohjelman yrittäjyyskasvatuksesta	48
6.1.1 Opettajien omat yrittäjyyskokemukset.....	48
6.1.2 Opettajien näkemykset yrittäjyydestä	50
6.1.3 Yrittäjyyskasvatuksen merkitys	51
6.1.4 Opettajien kokemukset koulutusohjelman yrittäjyyskasvatuksesta.....	52
6.3. Tutkimustulosten luotettavuus	62
7 POHDINTA	64
8 LÄHTEET	70
LIITE1 Haastattelukysymykset	

1 JOHDANTO

Yrittäjyyskasvatus on teema, joka on sisällytetty koulujen opetussuunnitelmiin ja erilaisiin mietintöihin koulumaailman kehittämisessä, mutta sana on silti jäänyt varsin irralliseksi.

Yrittäjyyskasvatus muodostuu kahdesta sanasta: yrittäjyydestä ja kasvatuksesta. Jotta yrittäjyyskasvatuksen ymmärtää, tulee ymmärtää ja sisäistää yrittäjyys käsitteenä ja kuinka sitä tulisi lähestyä ja opettaa.

Yrittäjyys koetaan liiketoiminnan harjoittamisena ja, että yrittäjyyskasvatuksen tarkoituksena olisi kasvattaa Suomeen uusia yrittäjiä eli yrityksen perustajia. Yrittäjyyskasvatukseen sisältyy liiketoiminnallisen ulottuvuus, mutta se on myös sisäistä ja omaehtoista yrittäjyyttä, jolla pyritään yksilön yrittäjämäisten piirteiden synnyttämiseen yksilön toimintatavoissa yksilön arjessa ja hyödyissä, jonka yksilö tarjoaa yhteisöille ja työnantajille.

Suomi elää muutosten aikaa. Yhteiskuntamme kohtaa väestön ikääntymistä, alueellisia ja rakenteellisia muutoksia ja työmarkkinat elävät suurta murrosta. Yrittäjyyskasvatus on nähty vastauksena näihin haasteisiin.

Yrittäjyyttä, yrittäjyyskasvatusta ja -koulutusta koskevia linjauksia on tehty niin Euroopan Unionissa ja kansallisella tasolla. Keskeisimpiä yrittäjyyttä ja yrittäjyyskasvatusta edistäneitä sopimuksia ja linjauksia ovat olleet: Lissabonin sopimus, Euroopan Unionin komission Yrittäjyyden vihreä kirja, Opetusministeriön yrittäjyyslinjaukset ja valtioneuvostojen hallitusohjelmat.

Yrittäjyyskasvatuksesta on todettu valtakunnallisesti ennen kaikkea hallitusohjelmien kautta. Vanhasen hallituksen ohjelmassa (2003) todettiin, että yrittäjyyttä pyritään edistämään koulutuksen eri asteilla, yrittäjyyttä uravaihtoehtona lisätään, pk-yritysten tarpeet huomioidaan koulutuspolitiikan hankkeissa, yrittäjyyskoulutuksessa ja neuvonnassa

kiinnitetään erityisesti huolta ensimmäisiä työntekijöitä palkkaavien yritysten tukemiseen, sekä yrittäjien oppisopimuskoulutusmahdollisuuksia parannetaan.

Vanhasen hallitusohjelmassa (2007) todetaan, että hallitus jatkaa toimia yrittäjyyskasvatuksen monipuolistamiseksi ja laajentamiseksi kaikille koulutusasteille. Opetusministeriö asetti tavoitteeksi kasvattaa yrittäjyyden houkuttelevuutta yhtenä uravaihtoehtona lisäämällä yrittäjyyskasvatusta ja koulutusta sekä liiketoimintaosaamista ja pyrkiä edellä mainittujen kautta vahvistaa kansalaisten valmiuksia alkaa jossain elämän vaiheessa yrittäjäksi.

Opetusministeriö on todennut, että yrittäjyyskasvatus on yrittäjyyttä ammatinharjoittamisena laajempi käsite. Yrittäjyyskasvatus käsitteenä kattaa myös yrittäjyyskoulutuksen. Se pitää sisällään sekä aktiivisen ja oma-aloitteisen yksilön, yrittäjämäisen oppimisympäristön, koulutuksen ja yrittäjyyttä tukevan toimintaverkoston yhteistyön että yhteiskunnan aktiivisen ja yrittäjämäistä toimintaa tukevan politiikan. Yrittäjyyskasvatuksen kautta syntyy yritteliäisyyttä kaikilla yhteiskunnan tasoilla ja myös yritys-toiminnan vahvistumista ja uutta yritys-toimintaa. (Opetusministeriön julkaisuja 2009:7).

Yrittäjyyskasvatus tarkoittaa elinikäistä oppimista, jossa yksilön koulutus- ja oppimispolkujen eri vaiheissa yrittäjyyteen liittyvät valmiudet kehittyvät ja täydentyvät. Tällöin kyse on elämänhallinnan, vuorovaikutuksen ja itsensä johtamisen taidoista, kyvystä innovaatioihin ja muutosten kohtaamiseen. Koulutuksen ja kasvatuksen tehtävä on tukea yrittäjyyden kehittymistä toimintatavaksi, jossa asenne, tahto ja halu toimia yhdistyvät tietoihin ja korkeaan osaamiseen.

(Opetusministeriön julkaisuja 2009:7.)

Opinnäytetyössäni tutkin opettajien kokemuksia toteutetusta yrittäjyyskasvatuksesta ja yrittäjyyskasvatuksen ilmenemistä yhteisöpedagogien opetussuunnitelmassa ja opetuksessa opettajien näkökulmasta. Opinnäytetyö alkoi syksyllä 2012 ja tutkimus ja haastattelut toteutettiin Mikkelin ammattikorkeakoulussa Mikkeliissä.

Opinnäytetyöni kaksi tutkimuskysymystä ovat:

- Miten opettajat kokevat koulutuksessa toteutetun yrittäjyyskasvatuksen?

- Miten yrittäjyyskasvatusta ilmenee opettajien mielestä yhteisöpedagogikoulutuksen opetussuunnitelmassa ja opetuksessa?

Opinnäytetyöni on tutkimusotteeltaan kvalitatiivinen ja tutkimustulokset on saatu käyttämällä laadullista tutkimushaastattelua.

Yhteisöpedagogien opinnoissa painottuvat vahvasti kansalaistoiminta ja yhteiskunnassa toimiminen. Kansalaistoiminta ja yhteiskunta pitävät sisällään myös yrittäjyyden. Yrittäjyys on yhteiskunnallisesti merkittävää johtuen työllisyydestä ja valtion talouden näkökulmasta. Yrittäjyys on kuitenkin myös kasvatuksellista. Siihen voidaan lukea kuuluviksi: aktiivisuus, itsensä kehittäminen, omatoimisuus, luovuus, halu ottaa riskejä

Yrittäjyydessä yksilö omaa erilaisia vahvuuksia ja näiden vahvuuksien esille tuomiseen tai vahvistamiseen tarvitaan yksilön aktivoimista ja omien vahvuuksien tunnistamista. Lähdin tutkimaan opinnäytetyössäni yrittäjyyskasvatusta kansalaistoiminnan- ja nuorisotyön näkökulmasta, koska aihetta ei ole aikaisemmin tutkittu. On tutkittu perhekotien perustamista, mutta yrittäjyyden sisältöjä opinnoissa ja opettajien kokemuksia ja ajatuksia yrittäjyyskasvatukseen ei ole tutkittu ja selvitetty. Toivon ja uskon, että opinnäytetyöni avaa yrittäjyyden käsitettä kansalaistoiminnan- ja nuorisotyön parissa toimiville ja pystyy kehittämään yrittäjyyskasvatusta Mikkelin ammattikorkeakoulun yhteisöpedagogikoulutuksessa.

2 YRITTÄJYYS JA SEN ULOTTUVUUDET

Yrittäjyyttä on esiintynyt kautta ihmiskunnan olemassaolon. Aluksi ihminen oli keräilijä, joka vaihtoi toisten keräilijöiden kanssa erilaisia tuotteita ja palveluita. Nämä saattoivat olla hedelmiä, pähkinöitä, nahkoja tai erilaisia palveluksia. Jotkut oppivat erilaisia erityistaitoja, kuten tulen teon. Nämä ihmiset menestyivät, koska he pysyivät lämpiminä ja kykenivät lämmittämään ruokansa. Tämä oli erityistaito, jota muilla ei ollut. Aikojen saatossa yrittäjyys on muuttanut muotoaan. Nykyisin yrittäjyys käsitetään ulkoisen, sisäisen ja omaehtoisen yrittäjyyden kautta.

Opetusministeriön kansliapäällikkö Vilho Hirvi (Hirvi, V. (1995.) kirjoitti Opettajan-kouluttajan-kouluttaja 1/95- lehdessä;

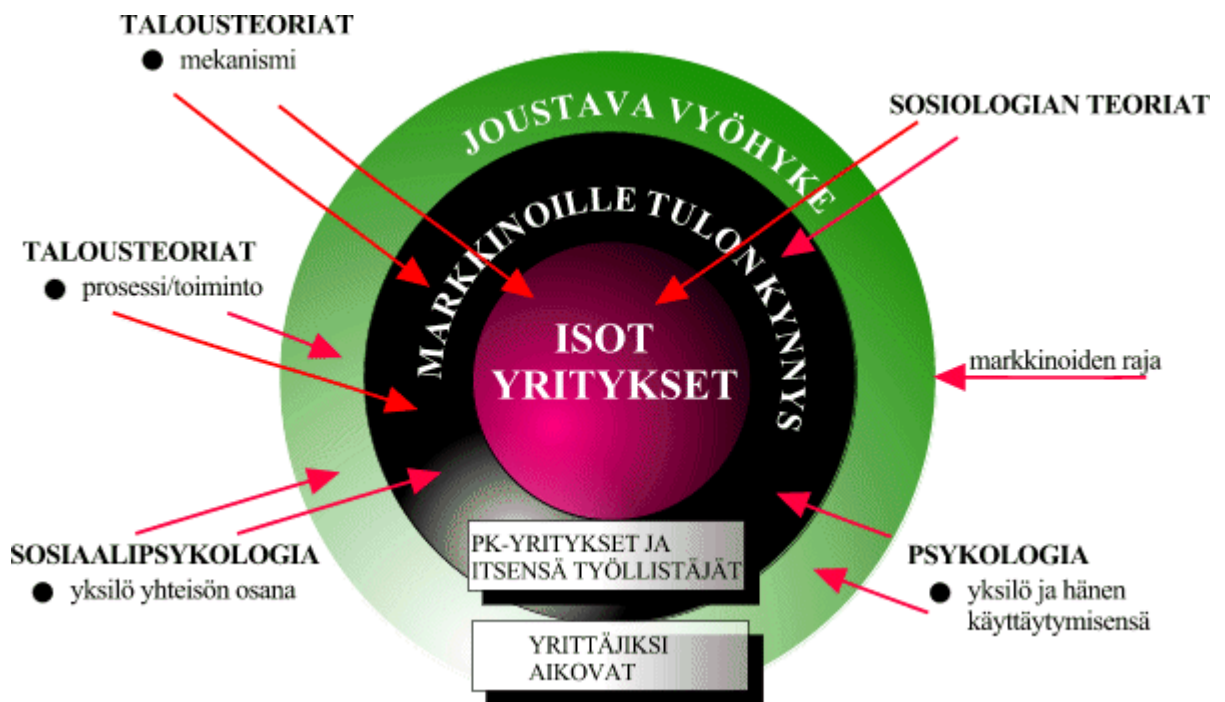
” Kaikkien maiden talous-, elinkeino- ja kulttuurielämän vitaliteetti riippuu osaltaan koulutusjärjestelmän mahdollisuuksista luoda myönteisiä asenteita sekä antaa valmiuksia yrittäjyyteen. Koulujärjestelmän on tuettava yrittäjyyttä jatkumona esikoulusta aina kolmannen asteen opintoihin saakka. Yrittäjyyteen pitää kasvaa ja kouluttautua monen vuoden aikana- kertaluontaisella aktiviteetilla ei siihen päästä.”

Mielestäni Hirvi kirjoittaa osuvasti. Yrittäjyys on keskeinen osa yhteiskuntiemme elinkeino-elämää ja taloutta. Yrittäminen on monimuotoinen prosessi ja siihen kasvetaan vuosien aikana. Tämä luku käsittelee yrittäjyyden monimuotoisuutta taloustieteellisestä, psykologisesta ja sosiologisesta näkökulmasta.

Koiranen&Peltonen (1995,10.) näkevät yrittäjyyden ajattelu- toiminta ja suhtautumistapana sekä omavastaisena itsensä johtamisena. Heidän mukaansa yrittäjyys on yhden ihmisen tai yhteisön osoittamaa uutteruutta ja luovuutta. Yrittäjyys näkyy tuolloin taloudellisena ja muuna toiminnallisuutena ja se parantaa elintasoja luomalla työtä, tuottamalla hyödykkeitä ja palveluita. Yrittäjyyden avulla kyetään luomaan työtä, kehittämään palveluita ja tuotteita. Samalla on mahdollista jalostaa sekä yksilön, että yhteiskunnan hyvinvointia.

Osa yrittäjyydestä ilmenee omistamisena eli yrityksen omistamisena. Sisäinen yrittäjyys nähdään yrittäjämäisenä toimimisena ollessasi omistajana tai palkollisena. Sisäistä yrittäjyyttä voi ilmentää myös kuka tahansa lapsesta vanhukseen toimiessaan ” yritteliäästi”

Mielestäni alla oleva (Kuvio1) ilmentää hyvin yrittäjyyden monimuotoisuutta. Kuviossa yrittäjyys nähdään liiketoiminnan harjoittamisena, jossa painottuu erilaiset talousmekanismit ja talousteoriat, jotka pitävät sisällään liiketoiminnan harjoittamisen ja opiskelun. Yrittäjyyden sisäistä ja omaehtoista ja sisäistä yrittäjyyttä kuvaavat yrittäjyyden psykologiset kuvaukset, jossa yksilön yrittäjyyttä kuvataan psykologian käsitteiden ja erilaisten ihmiskuvien kautta. Sosiologiset teoriat taas avaavat yrittäjyyden merkityksen yksilölle ja yhteiskunnalle.

Kuvio1 Yrittäjyyden eri ulottuvuudet Internetix/Paula Kyrö 1997)

2.1 Talousteoreettinen näkemys

Taloudellista toimintaa on pidetty pitkään historian aikana inhimillisenä toimintana, jossa ”yrittäjä” löytyi todennäköisimmin, joka kauppiaiden tai sotilaiden joukosta. Ensimmäinen yritys liittyy taloudellinen käsite tuli 1700-luvulla De Belidorilta, jonka mukaan yrittäjyys on työvoiman ja tarvikkeiden ostamista epävarmalla ja vaakaalla hinnalla ja tuotteen myymistä sovitulla hinnalla. (ks. Leskinen 2000,20.)

Ranskalainen pankkiiri Richard Cantillon (1680–1734) toi yrittäjyyden ensimmäistä kertaa esiin taloudellisessa näkökulmassa. Cantillon liitti riskin ja epävarmuuden yrittäjän päätöksentekoprosesseihin ja samaisti näiden kautta syntyvän voiton. Hän käsitti yrittäjyyden myös siten, että yrittäjä luopuu turvallisemmasta ammatista. Cantillon määritelmään sisältyy yrityksen ohjaamista ja hallinnointia. Cantillon erotti yrittäjän ja kapitalistin, eikä yrittäjä ollut hänelle innovaattori, joka olisi uudistanut toimintaa luovasti ja uudella tavalla. Kovalaisen (1989) (ks. Leskinen 2000,22.) mukaan Cantillon antaa yrittäjälle roolin, jossa yrittäjä on talouden kata-

lysaattori, jossa yrittäjä toimii keskeisenä markkinahintojen tasapainottajana. Varhaisessa käsityksessä yrittäjyydestä käsitettiin erilaisia riskin ja omistuksen painoituksia. Käsitys yrittäjästä talouden tasapainottajana ja näkemys yrittäjän taloudellisesta voitosta näkyy myös näissä näkemyksissä, mutta ajatus yrittäjän innovoivasta tehtävästä ymmärrettiin myöhemmin.

Yrittäjyyden klassinen näkemys syntyi vuonna 1776 Adam Smithin julkaistessa ”The Wealth of the Nations” vaikutti voimakkaasti englantilaisten taloustieteilijöiden ajatuksiin. Smithiä kiinnosti ensisijaisesti työnjako, hintojen analysointi ja talouden kasvu. Smithin ajatukset voidaan nähdä ristiriitaisina. Laajemman kannatuksen mukaan Smith ei ollut erityisen kiinnostunut yrittäjästä tai yrittäjyydestä vaan hänen ensisijainen ajattelu pyöri kapitalismissa. Smith ei erottanut yrittäjyyttä yleisestä omistajuudesta ja tämä vaikutti klassisen ja uusklassisen koulukunnan talousteorioiden kehitykseen.(Kyrö 1998) (ks. Leskinen 2000,20.)

Saksalaiset erottivat teoreettisesti yrittäjän ja kapitalistin, ja heidän ajattelunsa pohjautui hallinnon perinteeseen. Saksalais- Itävaltalaiseen perinteeseen kuuluva Von Thünen (1783-1850) esitti mallin joka sisälsi yrittäjän riskin ja epävarmuuden. Thünen erotti selkeästi yrittäjän ja kapitalistin tuoton ja tähdensi yrittäjän ja liikkeenjohdon eroja. Thünenin yrittäjä viettää työnsä takia unettomia töitä ja vie työt mukanaan kotiinsa. Yrittäjä on sekä riskinottaja, että innovoija. Yrittäjän nukkumattomat yöt eivät ole turhia, koska niiden kautta syntyy innovointi. (Chell,Haworth&Brearley 1994.) ks. Leskinen 2000, 22).

Von Mangoldtin teoriassa (1824–1868) keskeistä on riskikeskeisyys ja tuotanto-orientoituminen. Mangoldtin ajattelussa riskin kantaminen, tuotanto, kysyntä ja hinta ovat yrittäjyyden analysoinnin ydin. Kovalaisen (1989) mukaan yrittäjyyden perusta rakennettiin ennen uusklassista ajanjaksoa ja Von Thünen ja Von Mongoldt olivat siinä kehittäjinä. Yrittäjä on tällöin henkilö, joka ottaa riskejä, tarjoaa taloudellista pääomaa, mutta kykenee toimimaan ilman sitäkin. Yrittäjän käsite eroaa heidän ajattelussaan kapitalistista ja voitto yhdistetään riskin ottamiseen. Tällöin riski nähdään keskeisenä yrittäjyyden elementtinä ja myös yrittäjän inhimillinen toiminta aletaan havaita. (Ks. Leskinen 2000, 23.)

2.2 Sosiologinen näkemys

Sosiologinen näkemys yrittäjyydestä perustuu tuotantotekijöiden omistukseen, työtehtävien anatomiaan sekä yrittäjän luokka-aseman ongelmaan. Sosiologinen lähestymistapa on kollektiivinen ja käsittelee yrittäjyyttä ensisijaisesti yhteiskunnallisena ilmiönä. (Esimerkiksi Weber, Marx). Weberin ajattelussa yrittäjä ei toimi talouden ulkopuolella. Tällöin kapitalistisen talouden ja kehittymisen päätekijöitä ovat pääomien vapaa organisointi yrittäjämäisten järjestelmien kautta. Yrittäjyys on tällöin sosiaaliprosessin tulos, joka luo toimijat, yrittäjät ja työläiset. Taloudellisen voiton tavoittelua ohjaa ammattikutsumus, jonka juuret löytyvät protestanttisesta etiikasta. Protestanttisessa etiikassa ja ihmiskuvassa yrittäjä on vastuullinen ja ahkera yhteiskunnallinen toimija ja vaikuttaja. (Kovalainen 1995, Kyrö 1997.) Ks. Leskinen 2000, 24.)

Saksalaiseen talousperinteeseen keskeisesti liittyvä Joseph A. Schumpeter (1883–1950) nosti yrittäjyyden keskeiseksi. Hän esitti vuonna 1911 näkemyksensä taloudellisen muutoksen teoriasta. Teoriassa markkinat ja yrittäjät nähdään oleellisina ja toimivana hyvin toimivalle taloudelle sekä yhteiskunnalle. Schumpeter lähtee ajattelussaan muuttumattomasta talouden prosessista, jota yrittäjä häiritsee ja muuttaa siten prosessin suuntaa. Epätasapainon jälkeen järjestelmä ei tasapainottuisi vaan jatkaisi muuttumistaan. Schumpeter toi täten innovaatiokäsitteen yrittäjyyden ytimeen. Innovaatiot ovat hänen mukaansa uusien yhdistelmien soveltamista ja toteuttamista liike-elämässä. Keksintö ei ole hänen mukaansa sama asia, kuin innovaatio, vaan hän näkee innovaation ensisijaisesti soveltamisena. Schumpeterin ajattelussa yrittäjä on aktiivinen ja luova toimija ja yrittäjyys on sisäsyntyinen prosessi. Schumpeterin ajattelussa yrittäjä pitää sisällään kaikki, jotka luovat jotain uutta. Hän ajatteli, että harva kykenee varsinaiseksi yrittäjäksi, koska hänellä tulisi olla valtavasti älyä ja yliluonnollista tahtoa. Hänen näkemyksessään korostui vahvasti, että yrittäjän tekemä voitto vetää mukaansa toisia yrittäjiä. Kukaan ei ole kuitenkaan, koskaan yrittäjä, koska yrityksiä syntyy ja kuolee yrittäjyyden ollessa muutosprosessi. Schumpeter nosti ajattelussaan yrittäjän keskeiseksi yhteiskunnan ja talouden toimijaksi. (Swedberg 1991.) ks. Leskinen 2000, 24.)

Schumpeterin yrittäjä on lähes sankarillinen hahmo ja toimija, jonka ei tarvitse olla kapitalisti. Schumpeter ei ollut erityisen kiinnostunut yrittäjyyden riskinsä ja voitto oli hänelle ensisijaisesti talouden ylijäämää, joka johtui kustannuksia alentavista innovoinneista.

Suurin osa 1900-luvun yrittäjyyskirjallisuudesta käsittelee Schumpeterin käsitteitä. Schumpeterin jälkeinen kirjallisuus kiinnittyy yleensä kahteen pääsuuntaukseen: harvardilaiseen perinteeseen, joka jatkaa Schumpeterin ajatuksia, sekä uusi-itävaltalaiseen perinteeseen, joka tarjoaa hänen ajattelulleen vaihtoehdon. Uusi-itävaltalaisen ajattelun keskeisiä edustajia on yhdysvaltalainen Israel Kirzner (s.1930-) Hän kokee yrittäjyyden olemuksen koostuvan ajattelusta, jossa markkinaosapuolet koettavat saada taloudellista voittoa erilaisten mahdollisuuksien kautta. Kirzner kiinnittää ajattelussaan huomiota luovuuteen, mutta hän jättää riskin ja epävarmuuden huomioida. Kirznerin keskeisiä teemoja ja käsitteitä ovat tiedon epätasainen jakautuminen, havainnointi, mahdollisuudet ja voitto. Hän näkee maailman epätasapainon maailmana. (Kirzner 1982) ks. Leskinen 2000, 25.)

Chell, Haworth ja Brearley (1994) erottelevat kolme älyllistä traditiota, joiden juuret pohjautuvat Cantillonin määritelmiin. Traditiot ovat saksalainen, chicagolainen ja itävaltalainen, Teemoja yhdistää havainnointi, epävarmuus ja innovointi. Yrittäjän rooliksi koetaan markkinatalouden tasapainottaminen. Ajattelussa sekä yrittäjällä, että kapitalistilla on riski. Yrittäjän motivaatioina toimii ensisijaisesti taloudellisen voiton saaminen. Yrittäjä aloittaa muutoksen ja on taloudellinen innovaattori, toimii epävarmuuden tilassa ja jonka avainominaisuuksia on riskinotto ja päätöksenteko. Cantillonista Kirzneriin ajattelijat näkevät yrittäjän suorittavan erilaisia toimintoja, kuten riskinottoa, päätöksentekoa, havainnointia, organisointia, innovointia, tuotantotekijöiden omistamista sekä resurssien allakoista. Schumpeteria lukuun ottamatta yrittäjä jäi kuitenkin taloudellisen teorian sivuun. Yrittäjyys ja sen määrittely pohjautuva omaan aikaansa ja perustuvat vallitsevaan ihmiskäsitykseen ja taloudelliseen ajatteluun. Yrittäjyyden painopisteet seuraavat yhteiskunnallista muutosta ja kehitystä ja siinä näkyvät oman aikakautensa arvot. Taloustieteilijät jättivät, kuitenkin huomioimatta yrittäjän henkilökohtaiset ominaisuudet ja pyrkivät selittämään ja havainnoimaan yrittäjyyttä ympäristön objektiivisten olosuhteiden seurausten kautta. (Ks, Leskinen 2000, 25.)

2.3 Psykologiset näkemykset

Talousteorioiden lisäksi psykologialla on ollut suuri vaikutus yrittäjyyden käsitteen määrittelyssä. Erityisesti on pohdittu yrittäjän motiiveja ja ominaisuuksia. Näkemykset jaetaan yleisesti kahteen koulukuntaan: ihmiskeskeinen ja ympäristöllinen. Ihmiskeskeinen koulukunta painottaa yrittäjän oikeita ominaisuuksia. Osa psykologeista on lähtenyt etsimään tiettyä piirrettä tai yhdistelmää, joka kykenisi ennustamaan interventiota, aikamusta ryhtyä yrittäjäksi ja yrittäjämäistä käyttäytymistä. Tunnetuimpana piirteenä nähdään McClellandin (1961) havaitsema yrittäjän tarve suoriutua. Hänen mukaansa korkea suorittamistarve liittyy nopeampaan taloudelliseen kehitykseen. Korkean suorittamistarpeen omaavat henkilöt asettavat itselleen suoritusvaatimuksia ja haluavat ja oppivat tekemään asioita toisia paremmin. He suoriutuvat asioista paremmin silloin, kun suorituksella on heille itselleen merkitystä. Yrittäjyydelle keskeistä on haasteiden asettaminen itselle, henkilökohtaisen vastuun kantaminen, hallittu riskinottaminen ja välittömän palautteen saaminen. McClelland painotti aluksi lapsuuden merkitystä suorituspaineen syntymisessä, mutta muutti myöhemmin käsitystään, havaittuaan suorituspaineen syntymistä aikuisilla erilaisten harjoitusten kautta.

(Ks. Leskinen 2000, 25–26.)

Yhden piirteen lähestymistapoihin kuuluu myös locus of control jonka esittelivät Rotter ja Levenson 1960–1970 luvuilla. Locus of control mittaa yksilön uskoa määrittellä omaa kohtaloaan. Ajattelutapa on nähty keskeisenä osana menestyäkseen liike-elämässä. Piirre ei kuitenkaan kykene erottelamaan sisäisiä ja ulkoisia yrittäjiä. Chellin (1985) mukaan alkuperäinen locus of control tarkoitti opittua käyttäytymistä eikä piirrettä.

Huuskosen (1992) mukaan monet tutkijat ovat voineet sekoittaa riskihakuisuuden ja riskin kantamisen toisiinsa. Nykyisin yrittäjien koetaan olevan keskinkertaisten riskien suosioita.

Kovalaisen (1995) mukaan Scupterilaista yrittäjyydskäsitettä on käytetty väärin, koska riskinotto on yhdistetty omistajuuteen eikä yrittäjyyteen. Monissa tutkimuksissa riskinotto on nähty ensisijaisesti piirteenä, eikä kontekstuaalisena tekijänä. (Ks. Leskinen 2000, 27.)

Riski, onnistuminen ja epäonnistuminen liittyvät keskeisesti toisiinsa. Epäonnistumisiin vain suhtaudutaan eri kulttuureissa eri tavalla. Yhdysvalloissa epäonnistuminen ei ole katastrofi toisin, kuin Suomessa. Yhdysvalloissa painotetaan epäonnistumiseen oppimista. Gibb (1987) on todennut, että omistajuus merkitsee omistautumista itseensä menestyjänä tai epäonnistujana, koska yrittäjä on luonut yrityksen ja vaikuttanut siihen alusta asti. Blenkerin (1996) mukaan yrityksen menestymisestä tai epäonnistumisesta tulee yrittäjän kohtalo, jolloin yritys on keskeisessä osassa yrittäjän identiteettiä. (Ks. Leskinen 2000, 27).

Mielestäni Suomalainen järjestelmä poikkeaa vahvasti Yhdysvalloista, koska meillä epäonnistumista pelätään ja se koetaan häpeäksi. Meillä on yleisiä kansansanontoja ” Ken kuuseen kurkottaa se katajaan kapsahtaa” Kellä onni on se, onnen kätkeköön” Suomessa elää varsin vahva protestanttinen ajattelu, jossa tyydytään omaansa. Lisäksi koulujärjestelmämme ei koeta aina kannustavimmaksi opiskelijan näkökulmasta.

Yrittäjäpersoonan kuvaukset jaetaan yleisesti karkeasti jakaen kahteen kategoriiaan. Ensimmäisessä ihannoidaan yrittäjiä, jossa kuvastuu länsimaalainen sankariajattelu ja toisessa yrittäjä nähdään sopeutumattomana persoonana. Kets de Vries (1991) on tutkinut yrittäjän ”pimeitä puolia” 1970-luvulla. Malli on psykodunaaminen ja korostaa lapsuuden traumaattisia perhetaustoja. Yrittäjällä olisi tällöin kaksijakoinen suhtautuminen kontrolliin ja hänellä olisi kuvitelma omasta kaikkivoipaisuudesta. Samaan aikaan yrittäjä kuitenkin kokisi myös avuttomuuden tunteita. Moni yrittäjä koetaan kapinallisena ja heidän on vaikea työskennellä toisten kanssa. Moni haluaa myös tulla kuulluksi ja huomatuksi. Yrittäjällä on myös oma tapa käsitellä stressiä. Tämän ajattelun ongelma on, että se sopii ainoastaan yksilöihin, joilla on vain negatiivisia perhekokemuksia. (Ks. Leskinen 2000, 28)

Mielestäni länsimaalainen sankariajattelu ei sovellu Suomeen. Suomessa sankareiksi nostetaan yleisesti urheilijoita ja viihteen tekijöitä, mutta liike-elämässä toimiviin suhtaudutaan enemmän kateellisuuden kautta. Esimerkiksi Nordean hallituksen puheenjohtaja ja sijoittaja Björn Wahlroos ja Koneen omistaja Antti Herlin saavat mediassa enemmän kritiikkiä omasta varallisuudestaan ja verosuunnittelusta, kuin heidän panoksestaan osana Suomalaista elinkeinoelämää ja yhteiskuntaa.

Murjosola (1979) näkee tahdon keskeisenä tekijänä yrittäjäksi valikoitumisessa. Tällöin kenestäkään ei voi tehdä yrittäjää ilman omaa tahtoa. (Ks. Leskinen 2000, 28) Muita keskeisiä selittäjiä voi löytyä motiiveista. Peltosen (1985) mukaan yrittäjällä on välinemotiiveja, kuten raha. Tunnemotivaatioina tavoitteena on riippumattomuus ja kehitysmotiiveina luovuus. Yrittäjä on tällöin sisäisesti motivoitunut eikä häntä aja eteenpäin ainoastaan taloudellinen voitto vaan yrittäjä kokee toimintansa sinällään palkitsevana ja työ ilmaisee yrittäjää itseään yksilönä. Raha olisi tällöin enemmän menestyksen mittaaja, kuin tavoite itsessään. Yrittäjät uskovat muita enemmän sekä sisäiseen, että ulkoa tulevaan kontrolliin. He korostavat relationismia, jossa korostetaan enemmän yrittäjän elettyä ideologiaa ja korostetaan yrittäjän sitoutumista erilaisiin yhteistyökumppaneihin ja sosiaaliseen vuorovaikutukseen.

Yrittäjyyttä ei nähdä nykyisin ainoastaan yksilön sisäisistä tekijöistä nousevana ilmiönä vaan, ympäristötekijöitä korostetaan mitä enenevässä määrin. Yrittäjyyttä sitovat teoriat voidaanakin sitoa jatkumolle, jossa painopisteen vaihtelevat sisäisen ja ulkoisen yrittäjyyden välillä. (Ks. Leskinen 2000, 28)

2.4 Yrittäjyys käsitteenä

Yrittäjyys sanana on varsin hankala. Yrittäjyys sanana pitää sisällään paljon erilaisia merkityksiä ja voidaanakin todeta, että käyttämämme arkikieli usein paljastaa mitä mieltä olemme yrittäjyydestä.

Koiranen&Peltosen (1995, 19) mukaan maamme sijainti ja karut luonnonolot ovat vaatineet kovaa sitkeyttä, aloitteellisuutta, tietoa, taitoa, uskoa ja neuvokkuutta. Näillä taidoilla Suomi nousi maatalousyhteiskunnasta sadassa vuodessa nykyiselle hyvinvoinnin tasolle.

Sananlaskumme pitävät sisällään varsin runsaasti yrittäjyyden juurista kumpuavaa tekstiä.:

- Yrittää pitää, vaikka vesi paskassa tulis) Kuhmalahti).
- Yrittänyttä ei laiteta (Pihtipudas)
- Yrittäneen piätä ei leikata (Nurmes)
- Pittää olla yrittävä luonto ja repäisevä meininki (Rovaniemi)

- Yritä ensin, uraja sitte (Laihia)
- Yritös erän antaa(Ilmajoki)
- Yritys miestä maksaa(Anjala)
- Yritys työn tekköö, ajatus ajan viep (Kivennapa).

Näihin sananlaskuihin sisältyy keskeisesti sanat ”yrittää” tai ”yritys” yrittäjyyteen on katsottu sananlaskuissa kuuluvan ahkeruus ja sinnikkyys, mutta myös halu kokeilla. Edellä mainituissa sananlaskuissa ei tule esille menestymisen/menestymättömyyden mahdollisuus, kuin seuraavissa. Sananlaskuissa ei esiinny sanoja ”yrittää” tai ”yritys” mutta ne voidaan silti nähdä yrittäjyys-sananlaskuina.

- Kuin on tahto, niin on taitoo (Pusula).
- Siit rohkija ruokas otta, ku kehno ohi kulkke (Kisko).
- Niin ne rikkaat rehki, että köyhän on mieli paha (Evijärvi).
- Opiksihan ne ovat pienet vahingot (Viitasaari).
- Se onnee niittää, jolla sisu riittää(Nurmes).
- Kiljahti se köyhyys, kun se meiltä lähti (Peräseinäjoki)

Kuten kaupungeista voi huomata, yrittäjyys-sananlaskuja on esiintynyt seuduilla, jossa on edelleen vahva Pk-yrittäjyysperinne. Kymenlaakso ja Häme saivat yhden sananlaskun, mutta Pohjanmaalla ja Itä-Suomessa esiintyy useita sanontoja.

Yrittäjyys on monimutkainen sana, mutta sen synonyymina voidaan pitää ensisijaisesti yritteliäisyyttä, joka rinnastetaan usein puhekielessämme yritystoimintaan. Kaiken kaikkiaan sananlaskut ilmentävät sitä, että yrittäjyys on moniselitteinen ilmiö, joka on puhuttanut historiasta tähänkin päivään.

Yrittäjyyden käsitettä on tutkittu myös kansainvälisesti. Koironen & Hyrsky(1994, 23.) toteuttivat Jyväskylän yliopistossa tutkimuksen, jossa selvitettiin yrittäjyyden käsitteen hahmottumista. Vastaajia tutkimuksessa oli 627, joista suomalaisia oli 351. Ruotsista ja Norjasta oli 96 sekä angloamerikkaisia ja australialaisia vastaajia oli 180. Vastaajista naisia oli 269 ja miehiä 360. Ikäjakauma oli 16–60-vuotta. Keski-ikäsi muodostui 32 vuotta. Haastatteluun osallistuneiden keskimääräinen työkokemus oli 11 vuotta. Yrittäjäkokemusta oli

155 kymmenellä vastanneista. Sukulaisten kautta saatuja yrittäjäkokemuksia oli 51 % prosentilla vastanneista-

Vastaajat olivat eri maista ja omasivat monipuolisen koulutus- ja työelämätaustan. Alla olevassa taulukossa on tuotu esille miten vastaajat ovat havainnoineet ”yrittäjä” ja ”yrittäjäyys” sukulaiskäsitteitä.

Selvitettäessä vastaajien käsitteitä yrittäjäydestä antoivat haastattelijat seuraavan johdannon ” Yrittäjäyys on tuttu asia, mutta sen tarkka kuvaaminen on vaikeaa. Ihminen voi olla yritteliäs sekä omassa yrityksessä, että toisen palveluksessa. Seuraavassa on kysymys näistä molemmista tilanteista. Pyydän sinua arvioimaan, kuinka läheisesti sanat merkitsevät samaa yrittäjäyys. Tätä sanomme sanojen ”sukulaisuudeksi”. Käytä asteikkoa 1-7 siten, että 1=sanoilla ei ole mitään yhteistä merkitystä ja 7=sanat merkitsevät varsin tarkoin samaa asiaa. Käytössäsi ovat siis numerot 1,2,3,4,5,6,7 arviosi mukaan”

Alla olevassa taulukossa on rytmitelty sanat keskiarvojen mukaan alenevaan järjestykseen. Listan yläpäässä ovat siis käsitteet, jotka ovat sukua yrittäjäyhdelle ja alapäässä on kyse kaukaisemmasta sukulaisuudesta. Loppupäässä keskiarvot ovat niin erilaisia, että kyseessä on enemmänkin erisukuisuus.

Muuttuja	Keskiarvo	Hajonta
1. Aloitekyky	6.20	1.17
2. Myönteinen työasenne	6.05	1.28
3. Työhalu	6.03	1.26
4. Määrätietoisuus	6.01	1.21
5. Menestymisenhalu	5.98	1.20
6. Vastuun kantaminen	5.93	1.45
7. Halu ottaa riskejä	5.92	1.35
8. Luovuus	5.82	1.33
9. Kekseliäisyys	5.80	1.30
10. Aktiivisuus	5.79	1.35
11. Tuloshakuisuus	5.74	1.30
12. Tavoitteellisuus	5.74	1.31
13. Työvireys	5.61	1.47

14. Työn tuloksellisuus	5.59	1.37
15. Tarmokkuus	5.58	1.39
16. työn kunnioittaminen	5.58	1.55
17. Tuottavuus	5.57	1.32
18. Sitkeys	5.55	1.55
19. Uutteruus	5.54	1.44
20. Kunnianhimo	5.50	1.55
21. Ahkeruus	5.46	1.64
22. Itsenäisyys	5.45	1.56
23. Rohkeus	5.43	1.44
24. Tehokkuus	5.40	1.39
25. Kokeilun halu	5.27	1.48
26. Jämäkkyys	5.26	1.45
27. Kilpailun halu	5.18	1.60
28. Toimeliaisuus	5.15	1.52
29. Kannattavuus	5.14	1.70
30. Töiden sujuminen	5.06	1.57
31. Vaikuttamishalu	5.01	1.58
32. Palveluhalu	4.89	1.96
33. Rahan tavoittelu	4.84	1.61
34. Taloudellisuus	4.76	1.72
35. Reippaus	4.71	1.58
36. Kunnostautuminen	4.56	1.82
37. Järjestelmällisyys	4.55	1.72
38. Kovuus	3.87	1.67
39. Itsekkyys	3.15	1.79
40. Häikäilemättömyys	2.91	1.78

Listaus piti sisällään useita kuvauksia ja ihmiset muodostivat yrittäjyyden lähikäsitteiksi

1. Aloitekyky
2. Myönteinen työasenne
3. Työhalu
4. Määrätietoisuus

5. Menestymishalu
6. Vastuun kantaminen
7. Halu ottaa riskejä
8. Luovuus
9. Kekseliäisyys
10. Aktiivisuus

Listan loppupäästä etäisimpinä sukulaiskäsitteinä olivat järjestelmällisyys, kovuus, itsekkyyden ja häikäilemättömyys. Koironen&Peltonen (1995, 26). toteavat pitkään menestyneesti toimivista yrittäjistä, että heissä korostuneita piirteitä ovat olleet; herkkyyden, palveluhenkisyys, epäitsekkyyden, jne. Edellä mainitut ominaisuudet voivat siis olla ihmisellä, joka on menestymishaluinen, määrätietoinen, optimaalisesti kunnianhimoinen jne.

Yrittäjyyden käsitteenä voikin tiivistää siten, että sillä tarkoitetaan sekä liiketoiminnallista yrittäjyyttä, mutta puhekielessä ihmisestä itsestään lähtevää toiminnallisuutta. ”Yrittämistä”

3 YRITTÄJYYSKASVATUS

Yrittäjyyskasvatus koostuu sanoista yrittäjyys ja kasvatus. Yrittäjyyskasvatuksesta on vaikea antaa lyhyttä ja yksiselitteistä määritelmää, mutta yrittäjyyden kasvattaminen lienee osuvin kuvaus. Yrittäjyyden kasvattamisella tarkoitetaan sekä ulkoista, sisäistä, että omaehtoista yrittäjyyttä. Yrittäjyyden on annettu useita erilaisia suosituksia sekä kansallisessa, että kansainvälisissä yhteyksissä. OKM on (OPM 2009.) on yrittäjyyskasvatuksen suuntaviivat tuotoksessaan kuvannut yrittäjyyden ja yrittäjyyskasvatuksen käsitteitä seuraavasti; Yrittäjyys on yksilön kykyä muuttaa ideat toiminnaksi. Se sisältää luovuuden, innovaatiokyvyn ja riskinoton, samoin kuin kyvyn suunnitella ja johtaa toimintaa tavoitteiden saavuttamiseksi. Nämä ominaisuudet tukevat yksilön jokapäiväistä elämää, koulutuksessa, työssä, vapaa-aikana ja muussa yhteiskunnallisessa toiminnassa. Ominaisuuksia tarvitaan yritystoiminnassa, mutta ne lisäävät myös työntekijän tietoisuutta työstään ja auttavat työntekijää tarttumaan mahdollisuuksiin.

Yrittäjyyskasvatuksessa tarkoitetaan pääasiassa opetuslalla tehtävää työtä yrittäjyden vahvistamiseksi. Yrittäjyyskasvatusta tekevät ja tukevat myös kansalaisjärjestöt ja useat työelämätahot. Toimenpiteillä pyritään myönteisten asenteiden lisäämiseen, yrittäjyyteen liittyvien tietojen ja taitojen kehittämiseen, uuden yritystoiminnan aikaansaamiseen, yrittäjien ja yrityksissä toimivien henkilöiden osaamisen kehittämiseen sekä yrittäjämäisen toimintatavan tiedostamiseen ja oppimiseen kaikilla työpaikoilla. Yrittäjyyskasvatus perustuu elinikäiseen oppimiseen ja verkostomaiseen toimintatapaan. (Ks. Gustafsson-Pesonen, Kiuru (2012, 8).

Yrittäjyyskasvatuksen suuntaviivat julkaisussa (OMP 2009.) tuotiin esille tahtotila 2015- linjaukset, jossa tuotiin ilmi mihin yrittäjyyskasvatuksen kehittämällä pyritään Opetusministeriö on kirjannut Tahtotila 2015 ohjelmassa tavoitteekseen vahvistaa yksilöiden yrittäjämäistä asennetta ja lisätä innostusta valita yrittäjyys yhdeksi työllistymismuodoksi. Yrittämisen vahvistaminen kattaa koko koulutusjärjestelmämme peruskoulusta korkeakouluhin. Opetusministeriön toimialalla yrittäjyyskasvatuksen tavoitteet liittyvät seuraaviin asioihin:

1. Osallistavan ja aktiivisen kansalaisuuden kehittämiseen, innovaatio-osaamisen ja luovuuden vahvistamiseen ja innovaatio-osaamisen vahvistamiseen ja kehittämiseen koulutuksessa, työelämässä ja vapaa-ajalla.
2. Valtakunnallisesti ja alueellisesti myönteisen yrittäjäkulttuurin ja asenneilmapiirin kehittämiseen.
3. Uuden yritystoiminnan käynnistämiseen, toimivien yrittäjien ja heidän yritystensä kehittämiseen ja omistajavaihdosten tukemiseen.

Vuoteen 2015- mennessä tavoitteiksi on asetettu:

1. Yrittäjyyskasvatuksen parissa toimivien tahojen yhteistyö on vahvistunut paikallisella, kansallisella ja valtakunnallisella tasolla.
2. Yrittäjyyskasvatuksen kehittämiseen liittyvien painopiste on alue- ja paikallislähtöistä.

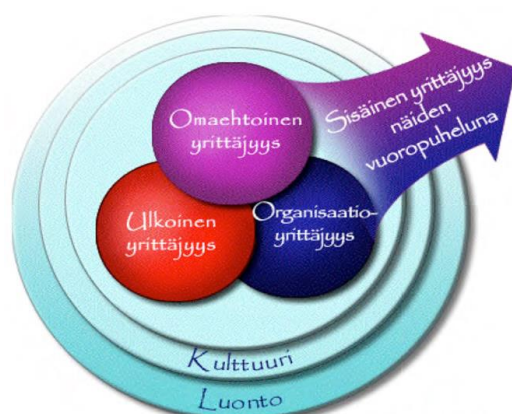
3. Yrittäjyyskasvatusta sisällytetään vahvemmin uudistuviin opetussuunnitelmien perusteisiin. Se on myös näkyvimmin osana koulujen ja oppilaitosten omia opetussuunnitelmia.
4. Yrittäjyyskasvatus on sisällytetty nykyistä vahvemmin osaksi, kuntien ja koulujen kehittämisstrategioita.
5. Ammatillisen koulutuksen perusteisiin ja näyttötutkinnon opintoihin sisällytetyt yritysosuudet ovat lisänneet tutkinnon suorittaneiden omaa yritystoimintaa ja kannustanut sisäiseen yrittäjyyteen toisen palveluksessa.
6. Korkeakoulut ovat sisällyttäneet kokonaisstrategioihinsa yrittäjyyden. Korkeakoulujen tulee luoda toimintatapa, joka kannustaa ja tarjoaa valmiuksia yrittäjän uralle, synnytetään innovaatioita ja luodaan edellytyksiä yritysten kasvulle Suomessa.
7. Yrittäjämäisiä oppimisympäristöjä ja pedagogiikan tutkimista vahvistetaan.
8. Opettajien peruskoulutuksessa on keskeisenä osana yrittäjyyskasvatus
9. Tarjotaan opettajille mahdollisuutta osallistua laajamittaisesti yrittäjyyskasvatuskoulutukseen ja työelämäjaksoille.
10. Opettajien yrittäjyysoppimista vahvistetaan verkko-oppimisen avulla.

Tahtotila 2015 on asettanut useita tavoitteita koulutusasteidemme yrittäjyyskasvatuksen vahvistamiseen. Ennen kaikkea tavoitteissa painotetaan paikallisuutta ja työelämälähtöisyyttä.

Tahtotila 2015 on kunnianhimoinen kokonaisuus, joka velvoittaa koulujärjestelmäämme kehittämään entistä toiminnallisemmaksi, huomioimaan paikallisuuden ja elinikäisen oppimisen, jossa yksilö asettaa itselleen haasteita ja yhteisöt: koululaitos, perhe ja kolmas sektori tukevat yksilön kehityspyrkimyksiä kasvaa yritteliääksi kansalaiseksi.

Kansainvälisissä tutkimuksissa on nostettu esille, Gibb (2005, Fayolle (2007,60.), Fayolle ja Gailly (2008) kuvasivat tutkimuksessaan, että yrittäjyyteen oppiminen tapahtuu paremmin käytännön tekemisellä, kuin kuuntelemalla oppien. Käytännönläheisyys, tekemällä ja harjoittelemalla oppiminen sekä tiimityöskentely ovat parhaita yrittäjyyteen oppimisen menetelmiä. (Ks.Gustafsson-Pesonen, (2012) , 9.)

Kyrö ja Carrier (2005, 25.) ovat todenneet, että opettajilla ja koululla tulisi olla mahdollisuus tarjota opiskelijoilleen oppimisympäristöjä, joissa oppija voisi nähdä, testata, kommunikoida, tuntea oppivansa ja organisoivansa vapaasti asioita. Kyrö, Kurzewska ja Osei-Bonsu (2011) nostivat esille, että yrittäjyyskasvatuksen tulisi nostaa esille parhaiden yrittäjyyskasvatuksen menetelmien ja välineiden yhdistelmiä, jotta kaikki oppijat saadaan oppimaan ja omaksumaan yrittäjyysasiaa mahdollisimman syvällisesti ja laajasti. (Ks.Gustafsson-Pesonen, (2012 , 9.)

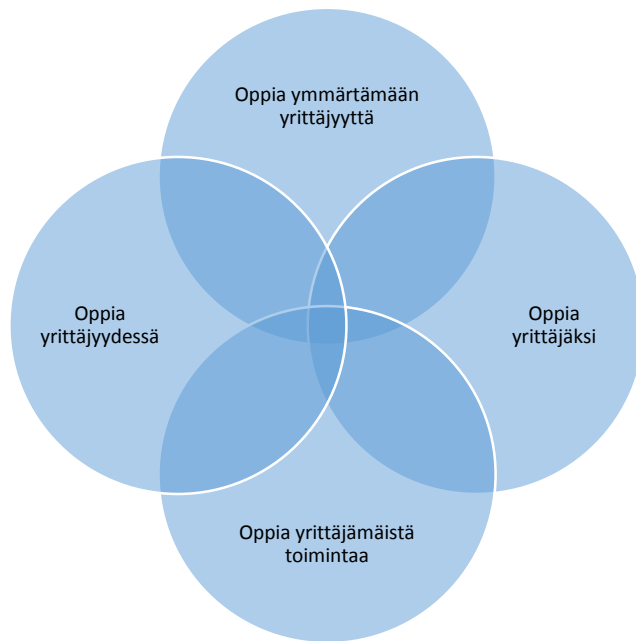

Paula Kyrö, 2005,
Tampereen yliopisto, Ammattikasvatuksen tutkimus- ja koulutuskeskus

Kuvio 2. Yrittäjyyden monimuotoisuus. (Kyrö Paula 2005. Tampereen yliopisto. Ammattikasvatuksen tutkimus- ja koulutuskeskus.

Mielestäni yllä oleva (Kuvio 2) kuva kertoo yrittäjyyskasvatuksen monimuotoisuudesta. Yrittäjyys on monimuotoinen prosessi joka palvelee sekä yksittäisen henkilön yritteliäiden piirteiden omaksumista, jotka palvelevat häntä itseään organisaatioissa työskennellessä ja mahdollistaa aktiivisen kansalaisuuden. Ulkoinen yrittäjyys taas mahdollistaa uusien yritysten synnyn ja yhteiskunnan talouden toimivuuden. Yrittäjyys on prosessi, jossa kaikki ovat riippuvaisia toisistaan.

Yrittäjyyden oppimisen 3+1 vaihetta (Scott, Rosa&Klandt, 1998 ja Johanisson, 2007; modifioinut Hägg 2010) tiivistää yrittäjyyden laaja-alaisuuden ja yrittäjyyden ymmärryksen, joka syntyy prosessimaisesti

Kuvio 3 Yrittäjyyden oppimisen vaiheet Hägg 2010 pohjalta

Hägg (2011) on todennut omassa väitöskirjassaan, että yrittäjyyden laaja-alainen ymmärrys syntyy prosessinomaisesti. Prosessiluontoisen yrittäjyyskasvatuksen tavoitteena on tukea yksilön yrittäjyyteen samaistumisen prosessia. Hägg pitää tärkeinä teemoina yrittäjyyskasvatuksen kehittämisessä yksilön oppimisen, Kasvun yrittäjyyteen, sekä yrittäjämäisen pedagogiikan käytön yrittäjyyteen valmentamisessa. Yrittäjyysidentiteetin kehittymisen prosessimaisuus tulee huomioida yrittäjyysvalmennuksen ja yrittäjyyskasvatuksen kehittämisessä. Hänen mielestä yrittäjyyden tulisi olla luonnollinen osa kaikkea koulutusta ja sen myötä osa identiteettiä. Mikäli tavoite saavutetaan, on yrittäjyyskasvatus onnistunut tehtävässään.

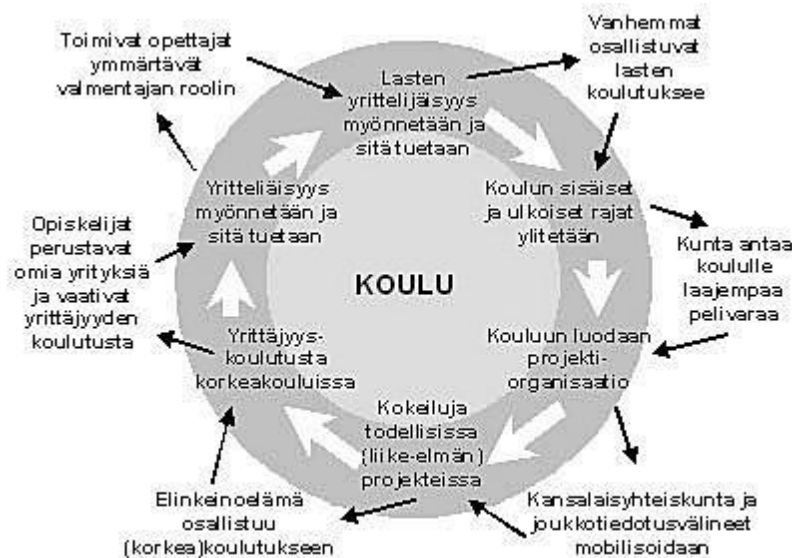
(Ks. Gustafsson-Pesonen, Kiuru 2012 , 11.)

Yrittäjyyskasvatuksessa tulee painottaa koulun roolia yrittäjämäisen hengen luojana. Yrittäjyyskasvatuksessa yrittäjämäisesti toimivassa koulussa kulttuuri ja oppimisympäristö ovat vapaampi ja joustavampi. Opiskelijoita kannustetaan itsenäiseen työskentelyyn ja laaja-alaiseen työskentelyyn, jossa ei pelätä virheiden tekemistä. Koulun lisäksi vaaditaan yhteistyötä myös lähiyhteisön kanssa joita ovat: kunta, yritykset ja kolmas sektori. (Ks. Leskinen 2000. -62–63.)

(Johanisson&Madsen 1997) (Kuvio4) kuvaa koulun roolia yrittäjyyskasvatuksessa. Prosessissa koulu on aktiivinen toimintaympäristö, jossa on useita aktiivisia toimijoita ja toimijat toimivat aktiivisessa vuorovaikutuksessa keskenään. Opettaja on aktivoija, joka ei kangistu kaavoihin vaan mahdollistaa oppijan pitkäjänteisen kehittymisen. Lisäksi koulu ei ole suljettu vaan se tarjoaa erilaisille kansalaisjärjestöille ja yrityksille mahdollisuuden tulla kouluihin.

Mielestäni koulu hyötyisi tällä siten, että kouluista tulee entistä yhteiskuntaläheisimmiksi ja tietoisimmiksi. Oppiaineita ja sisältöjä on mahdollista yhdistää ulkopuolelta tulevien opetustahojen kautta. Lisäksi opettajan näkemys yrittäjyydestä laajenee, menetelmät kehittyvät ja osaaminen vahvistuu. Hyödyt yrityksille olisivat oman toiminnan esille tuominen, paikallisuus ja työharjoitteluyhteistyön tiivistäminen.

Kuvio 4 (Johanisson&Madsen 1997)

(Kyrö & Carrier 2005, 28–29). Jakavat yrittäjyyden kolmeen osa-alueeseen. Oppiminen yrittäjyydestä (about) yrittäjyyttä varten (for) ja yrittäjämäisen toiminnan kautta (through). Yrittäjyydestä oppimiseen voidaan sisällyttää liiketoimintasuunnitelman laatiminen ja työnjohtajana toimiminen. Käytännön työn kautta oppijan ymmärrys yrittäjyydestä lisääntyy, mutta yrittäjämäisen toiminnan sisäistäminen jää kuitenkin sivuun. Yrittäjyyttä varten oppiminen tarkoittaa konkreettisesti yrityksen perustamista ja sen

johtamista. Tällöin yksilön motivaationa ja haluna on käytännön yritystoiminnan johtaminen. Kyrön ja Carrierin näkökulma ovat keskeinen osa oppimista ja yrittäjämäisen pedagogiikan toteuttamista.

Kun puhutaan humanistisesta alasta, voidaan painottaa yrittäjämäistä käyttäytymistä. Tällöin käyttäytymiseen vaikuttavat keskeisesti, arvot, asenteet, motivaatio- ja tahtotehtävät. Kyrö & Carrieri mukaan (2005,28–29.) yrittäjämäisen toiminnan oppiminen onnistuu, mikäli opettaja toimii vain ja ainoastaan oppijan tukena, kun oppija hankkii itse tiedon ja opettajan rooliksi jää valmiuksien tarjoamisen ja ideoiden työstämisen. Kyrö ja Carrier(2005) näkevät suurimpana ongelmana yrittäjämäisen ympäristön puuttumisen, mikä mahdollistaa yrittäjämäisen toiminnan. Oppijan tulee siis oppia toimimaan yrittäjämäisessä oppimisympäristössä jossa tuetaan oppijan yrittäjämäistä toimimista ja kasvua yrittäjyyteen.

Olen luokitellut alas yrittäjyyden puitteiden vahvuudet ja heikkoudet Suomessa (Ks. Kyrö 2008, 188).

Yrittäjyyden vahvuudet

Koulutettu väestö

Naisten korkea työssäkäynti
nen

Korkean tason teknologia

Yrittäjyyspotentiaalina naiset,

entiset yrittäjät ja ulkomaalaiset nuoret

Kasvava palvelusektori
kunta

Kohtuullinen byrokratia
pienille yrityksille

neuvontapalvelut yrityksen perustamiseksi
sissa oleville

Yrittäjyyden puitteiden heikkoudet

Koulutus tappaa yrittäjyyden myytti

Naisten ongelmana työn ja perheen yhdistäminen

Koulutus kriisi. Säilymmekö teknologian huipulla

Velkavastuu, epäonnistumisen taloudelliset ja psyykkiset vaikutukset, vaikea nousta konkurssista

Suomi ei ole vielä palveluyhteiskunta

Byrokratia on sama suurille ja pienille yrityksille

Hajanaisuus, ei apua konkurssissa oleville

Rahoitusneuvonta ja rahoituksen saaminen lainaa	Pienten yritysten vaikeus saada
Yrittäjyyskasvatus kaikilla koulutusasteilla	Kuka opettaa ja miten?
Myönteinen suhtautuminen	Säätelytalous, palkkatyö, suur- yritykset ja kateus
Perheyrittysten suuri määrä	Jatko sukupolvenvaihdoksissa nihkeä.

Suomessa yrittäjyyden vahvuudeksi voidaan lukea korkeaa koulutusta, hyvää hallintoa ja korkeaa osaamista, mutta se ei konkretisoidu yrittäjyydeksi johtuen velan pelosta, konkurssista on vaikea nousta jaloilleen, yrittäjyyskasvatus ei ole selkeää, joten se ei anna täydellistä yrittävää ympäristöä ja lopulta Suomalainen kulttuuri ei ole vielä yrittävä emmekä ole palveluyhteiskunta

Suomi elää muutosten aikaa. Työministeriön julkaisussa (2008) Työelämän ja työmarkkinoiden elävät historiallista rakennemuutosta, jotka haastavat Suomalaisen työ- ja elinkeinopolitiikan. Teknologian kehityksestä ja muutoksesta johtuen muutokset voivat olla todella nopeita. Työministeriön mukaan muutosta ei tule kuitenkaan pysäyttää, koska vain muutoksen kautta voi syntyä uusia, tuottavampia työpaikkoja. Muutokset eivät myöskään teknologian kautta vaan ainoastaan ihminen kykenee muutokseen. Työmarkkinoiden ja ammattien muutoksen ennakointi on tulevaisuudessa entistä vaikeampaa. Muutokseen pystytään vastaamaan kehittämällä kansalaisten muutosvalmiuksia koulutuksen alusta alkaen ja pyritään vahvistamaan oppimisen taitoja. Työelämän muutoksesta vastaa ensisijaisesti uusi sukupolvi. Uusi sukupolvi odottaa edelleen työtä perinteisesti turvaa ja vakautta, mutta ovat toisaalta myös muutoksiin rohkeasti suhtautuvia ja arvostavat sitä, että voivat työn ja yrittämisen kautta toteuttaa omia kiinnostuksen ja innostuksen kohteita.

Suomi on tällä hetkellä taantumassa ja TeM:n raportti (2014) painottaa työmarkkinoiden uusiutumista ja kasvun lähteiden etsimistä. Kasvun lähteitä löytyy kaikista elinkeinon elämän sektoreilta, mutta suurimpina kasvun lähteinä nähdään cleantech-teknologia, biotalous ja digitaaliset palvelut. Uusiutumisen lähteet löytyvät työpaikoilta ja niiden työyhteisöjen kehittämisestä. Hyviä työpaikkoja ei saada Suomeen, ellei työvoiman tarjontaa saada lisättyä. Tämä tarkoittaa siis uusien yritysten syntymistä.

Julkisella sektorin tulee kyetä vastaamaan muutokseen tekemällä asioita pienemmillä resursseilla, tehokkaimmilla organisaatioilla ja painottaa kokeilukulttuuria, jossa asioita tehdään uudella tavalla. (Työ- ja Elinkeinoministeriön julkaisuja, 30/2014.)

Suomi elää siis muutoksen aikaa, jossa tarvitaan uusia yrityksiä ja kykyä mukautua muuttuvien työmarkkinoiden tarpeisiin.

Yrittäjyyskasvatusta voidaan puolustella myös uusien yritysten saamisella Suomeen. Maassamme on 322183 yritystä (Tilastokeskuksen 2012) mukaan. Näistä alle 10- hengen yrityksiä on 248988 eli 93.4 %. Yritysten liikevaihto oli 389 miljardia ja liikevaihdosta 53 % syntyi Pk-yrityksissä eli alle 10-henkeä työllistävissä yrityksissä. PK- sektorin osuus bruttokansantuotteesta on noin 40 % prosenttia

(Suomen Yrittäjät, 2014.)

Yes-keskus painottaa yrittäjyyskasvatuksen olevan väline lisätä maakuntien yrittäjyyttä, hyvinvointia ja sen kilpailukykyä. Yrittäjyyskasvatuksella vahvistetaan yksilön ja yhteisöjen positiivista uskoa tulevaan sekä taitoa tarttua mahdollisuuksiin. Yrittäjyyskasvatus mahdollistaa yksilön psykologisen, sosiaalisen ja inhimillisen osaamisen. Näiden osaamisten kehittää nuoren työllistymismahdollisuuksia valmistumisen jälkeen. Yrittäjyyskasvatus on myös syrjäytymisen ehkäisyä. Yrittäjyyskasvatuksella pyritään nuoren elämänhallinnan taitojen parantamiseen, itsensä johtamisosaamiseen, vastuullisuuteen ja omatoimisuuteen. Yes-keskus painottaa työelämän tarvitsevan osaajia, joilla on vahvaa yrittäjys- ja työelämäosaamista. Yrittäjyyskasvatuksella synnytetään vastuullisia ja yritteliäitä työntekijöitä, mutta myös uusia yrittäjiä ja yrityksiä

(Yes-keskus 19.11.2014.)

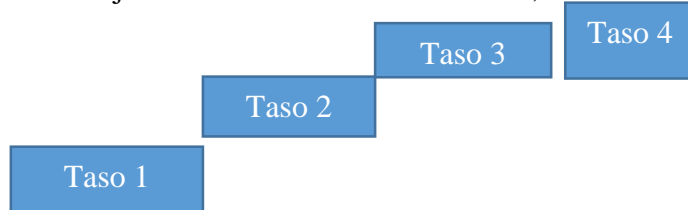
Myös Opetusministeriö on ottanut yrittäjyyskasvatuksen esille. Opetusministeriön vuosille 2007–2012 todetaan, että yrittäjyyden ja yritysten taloudellisen kasvun ja työllisyyden edistäjänä Kasvaa. Tutkimuksessa painotetaan aloitteellisuuden ja yritteliäisyyden merkitystä nuoren työllistymisessä, opinnoissa ja jatko-opiskelussa. Yrittäjyyden edistäminen tapahtuu yrittäjyyskasvatuksen monipuolistamisella, laajentamalla ja yrittäjyyteen liittyvän koulutuksen vahvistamisella. (Koulutus ja Tutkimus 2007–2012,37.)

Yrittäjyyskasvatus on siis kasvatuksellinen väline, joka pyrkii yrittäjämäisen toimintatavan oppimiseen, joka auttaa työelämässä toimimisessa, omassa arjessa sekä mahdollistaa uusien yritysten syntymisen. Sillä ei tarkoiteta omaa oppiainetta vaan se on osa sisäisen, ulkoisen ja omaehtoisen yrittäjyyden sisältöjä, jotka ovat osana erilaisia opetussisältöjä.

3.1 Yrittäjyyskasvatuksen oppiminen ammattikorkeakoulussa

Yrittäjyyskasvatus on laaja käsite ja sen hahmottaminen ja toteuttaminen koululaitoksessa voi olla hankalaa. Mitä se yrittäjyys on ja miten sitä voisi toteuttaa meidän koulussamme? Kysymykset ovat aiheellisia. Jokainen varmasti haluaisi, että oppija olisi aktiivinen, omaisi kehittävän työ-otteen, innovoisi ja olisi yksinkertaisesti hyvä tyyppi. Ristimäen (2002) mallin antaa konkreettisen mallin yrittäjyyskasvatuksen toteuttamiseen ammattikorkeakoulussa.

Yrittäjyyskasvatusta voidaan toteuttaa Ristimäen (2002, 46–47). mukaan neljällä tasolla. (Kuvio 5) Ykköstasolla oppiminen perustuu liiketalouteen. Puhutaan yrityksen perustamisesta ja liiketoiminnasta. Yrittäjyysnäkökulma on tällöin varsin kapeakatseinen ja ymmärryksen taso jää vajaaksi. Tasolla kaksi ymmärrys yrittäjyydestä on kasvanut ja yrittäjyys on liitetty käytännön toimintaan koulussa. Yrittäjyys nähdään kokonaisuutena ja se sisältää sekä liiketoiminnan, makron- organisaatio- ja yksilöulottuvuuden.

Kuvio 5. (Ristimäki 2002, 46–47 pohjalta)

Kolmannella tasolla yrittäjyys määritellään kasvatustoiminnalla, jonka avulla pyritään kehittämään yksilön ominaisuuksia, persoonaa ja toimintatapaa. Tällöin opetuksessa korostuu opetusmenetelmät, enemmän, kuin opetuksen sisällöllisyys. Taso neljä pyrkii ymmärtämään sosiaalisuuden yhteisöllisyyden käsitteen kautta. Tällöin yrittäjyys on sosiaalistavaa ja sen tulee vaikuttaa, koko yhteisöön. Tässä tapauksessa Mikkelin ammatti-

korkeakoulun toimintaan ja oppimisympäristöön. Neljännellä tasolla yrittäjyyskasvatuksen tavoitteet ja sen sisällöt on huomioitu koulussa ja sen kaikessa toiminnassa. (Ristimäki 2002, 46–47.)

Yrittäjämäisen oppimisympäristön luomisessa tulee huomioida yksilön halu kehittää omaa persoonallisuuttaan ja ominaisuuksiaan. Tällöin tulee muistaa, että oppijan ei tule jäädä yrittäjyyskasvatuksessa ainoastaan opettajan tarjoaman opetuksen varaan vaan yksilön tulee kehittää itse omaa yrittäjämäistä toimintatapaansa. Yrittäjyyskasvatuksella pyritäänkin luomaan positiivinen tilanne, jossa yksilö uskoo vahvasti omaan menestykseensä, eikä lannistu vastoinkäymisistä vaan kääntää vastoinkäymisensä oppimisprosessiksi ja voitoksi. Tällöin korostuu myös yrittäjyyskasvatuksen arvopohja, jonka avulla pyritään takaamaan kaikille tasa-arvoinen kasvatus kaikista olosuhteista ja yhteiskuntaluokista ponnistaville opiskelijoille. (Ristimäki 2002, 15–17.)

Mielestäni Ristimäen (2002) ajatukset ovat hyviä. Yrittäjyys on oppimisprosessi, joka valmentaa omaa liiketaloudellista näkemystä, mutta ensisijaisesti tukee omaa kasvua ja kehitystä oppijana ja ihmisenä. Se, että Ristimäen malli on tehty kouluihin, ei tarkoita, ettei malli toimisi kaikilla työpaikoilla ja myös nuorisotyössä. Nuorisotyössä ei tarvitsisi puhua aina ” aktiivisen kansalaisuuden ” termistä, jossa ihminen on aktiivinen toimija yhteisössä. Sen sijaan voitaisiin rohkeasti alkaa puhumaan ” yritteliästä toiminnasta ” tällöin oppija olisi aktiivinen, mutta myös itseohjautuva, omaa toimintaansa arvioiva ja yhteisöään kehittävä ja vahvistava.

Oppiminen on koko eliniän kestävä prosessi. Oppiminen on toimintaa, jossa lähtökohdiana on aiemmin hankittu osaaminen ja saadut kokemukset. Tavoitteena on kriittinen, ymmärtävä ja syvällinen asioiden osaaminen ja hyödyntäminen työelämässä. Jokainen vastaa oppimastaan ja oppijaa kannustetaan tavoitteelliseen oppimiseen, osallistumiseen, omatoimisuuteen omien taitojen kehittämiseen, opiskelutaitojen kehittämiseen ja kehittävään työotteeseen. Oppiminen on luonteeltaan yhteisöllistä ja se tapahtuu osallistumalla yhteisön toimintaan ja pyrkii yksilön oppimisen ohella yhteisön oppimiseen. Oppiminen on myös kokemuksellista ja kokemusten reflektointiin tulee kiinnittää huomiota. Oppimisyhteisö- ja ympäristö tukevat tällöin oppijan itseohjautuvuutta ja yhteistoiminnallisuuden kehittymistä. Opettajat ja ohjaajat käyttävät monipuolisia opetus-, ohjaus ja työmenetelmiä ja heillä on tällöin valmiuksia ohjata oppijaa yksilöllisessä oppimisprosessissa ja tiedon toiminnan yhteensovittamisessa.

(Mikkelin ammattikorkeakoulun pedagoginen strategia 2008–2012,6.)

Torniainen & Honkaniemi(2012,3)mukaan yrittäjyyttä tukevassa oppimisympäristössä korostuu ensisijaisesti oppijan oma aktiivisuus. Yrittäjyyskasvatuksen oppimisympäristössä opiskelijalle annetaan vastuuta, kannustetaan tekemään asioita itse, ohjataan oppijaa havaitsemaan mahdollisuuksia ja tarttumaan niihin, vahvistetaan oivaltavaa ja keksivää oppimista, tuetaan oppilaan luottamusta omiin kykyihin, suodaan mahdollisuus ottaa riskejä sekä ohjataan tavoitteelliseen työskentelyyn muiden kanssa. Henkilökohtaisen opintosuunnitelman avulla voidaan ammatillisessa koulutuksessa ja korkeakouluissa luoda pohja yrittäjyysvalmiuksille. Tähän pyritään kytkemällä harjoittelu ja oppinäytetyt konkreettisiin yritys-elämän hankkeisiin.

(Opetusministeriön julkaisuja 2009:7.)

Mielestäni Torniainen&Honkaniemi (2012,3). näkökulma on yrittäjyyskasvatukselle myönteinen. Opiskelijaa kannustetaan tekemään asioita itsenäisesti, havainnoimaan, annetaan mahdollisuus ottaa riskejä ja tehdään tavoitteellista suunnittelua muiden kanssa. Tavoitteet ovat yrittäjyyttä tukevia, mutta jotta yrittäjyyskasvatus toteutuisi, tulee opettajan ja opiskelijan tiedostaa opetuksen yrittäjämäiset piirteet ja mihin niillä pyritään.

Leevi Launonen & Lea Pulkkinen määrittelevät koulun toimintaluottuureihin kuuluviksi koulujen viralliset ja epäviralliset säännöt, toiminta- ja käyttäytymismallit sekä, arvot, periaatteet ja kriteerit joihin koulun laatu ja toiminta perustuvat. Perusopetuslakiin ja opetussuunnitelmiin on tehty vuosituhaten alussa useita merkittäviä muutoksia, jotka voidaan nähdä ajankohtaisina kehitystarpeina, jolloin koulu muokkaa opetusta aikaan sopivaksi.

(Launonen & Pulkkinen (toim.), 5, 2004.)

Koulun tehtävänä sivistävän ja yleishyödyllisen opetuksen lisäksi on tukea ja kasvattaa koululaista arjenhallinnassa ja toimimaan tulevaisuudessa jatko-opinnoissa ja työelämässä. Koulumaailman keskeinen tehtävä on katsoa aina tulevaisuuteen. Koulua tehdään aina itselle. Koulussa opiskelu on tavoitteellista ja opiskelijan tulisi hahmottaa, mitä tavoitteita hän asettaa, mitkä ovat vahvuudet ja kehitystarpeet. Koen, että sisäinen yrittäjyys on koulumaailmassa keskeinen voimavara, jolla tuetaan opiskelijan valmiuk-

sia toimia tulevaisuudessa aktiivisena toimijana. Koulussa opettajan rooli olisi kannustaa oppilaita omatoimisuuteen. Opetuksessa korostuisi oppilaiden kuuleminen ja luovuuden salliminen. Opettaja olisi kannustava ohjaaja, joka ohjaisi oppilasta asettamaan itselleen tavoitteita. Opetuksen keskeisenä teemana olisi itsetunnon ja tiedonhankintataitojen kehittämistä, aktiivista ja tutkivan asenteen herättämistä ja elämänhallinnan taitoja. Oppiminen olisi siis pitkäjänteinen prosessi, jossa opiskelija asettaa itselleen tavoitteita ja toimii pitkäjänteisesti itseään kehittäen.

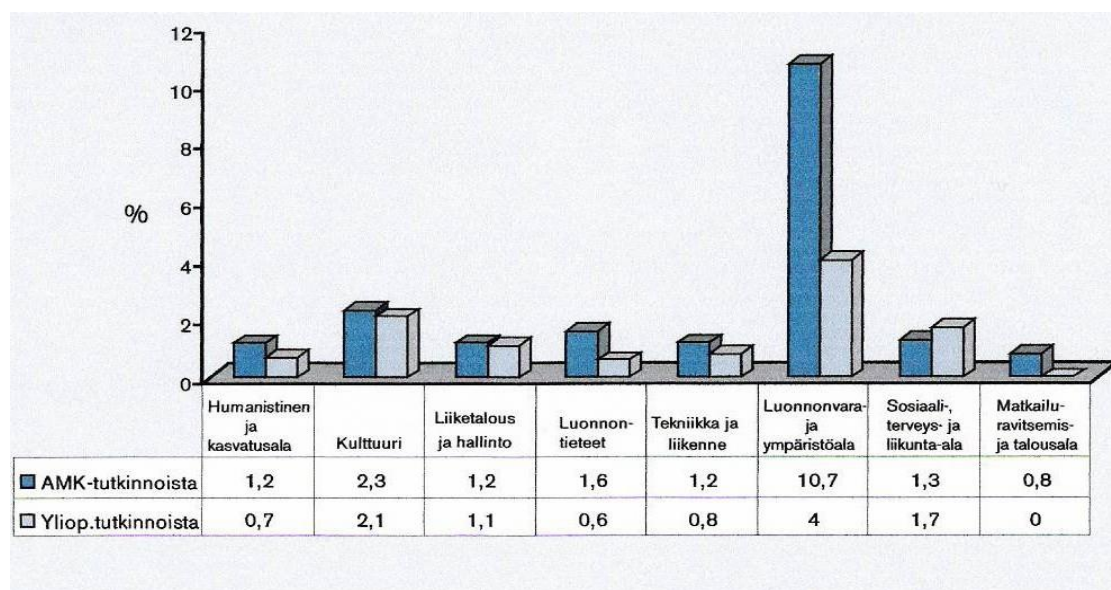
(Luukkainen, 1998,126.)

Humanistisella alalla yritystoiminta ja yhteistyö ovat vierasta vaikka toimintatapoja on useita. Yleisimmän on käytetty yritysvierailuja, mutta yhteisöpedagogien kasvatuksellisuuden ja kolmannen sektorin osaamisen takia painottaisin yhteistyötä yrittäjyyttä painottavien kansalaisjärjestöjen kanssa. Yhteisöpedagogeille sopivia yrityskumppaneita ovat esimerkiksi Nuori Yrittäjyys ry ja paikalliset YES- keskuskeskukset, jotka järjestävät esimerkiksi Yrityskylä tapahtumia. Nuori Yrittäjyys Ry järjestää tarjoaa yrittäjämäistä toimintaa ja menetelmiä kaikille koulutusasteille ala-koulusta korkeakouluhin. Nuori Yrittäjyys ry järjestää yrittäjyysleirejä, jotka ovat lapsilla kestoltaan 6h-12 h ja ne voidaan sisällyttää osaksi koulupäivää. Ylä-koululaisille ja toiselle asteelle on tarjolla NY-24h leiri, joka on 24h kestävä leiri, jossa nuoret perustavat itse yrityksen. Leirin aikana opitaan yrittäjämäisiä taitoja, yrityksen perustamista, toisten kanssa toimimista ja toiminnassa on myös luovuuden tukemista ja omien vahvuuksien ja kehityskohteiden etsimistä. Lisäksi ylä-koululaisille ja toiselle asteelle on luotu Vuosi Yrittäjänä ohjelma, jonka aikana nuoret pyörittävät omaa yritystensä. Yritys lähtee nuorten omista ideoista ja voi olla tuote/palvelu. Korkea asteelle on tuettua Start-up toimintaa ja johtamiseen oppimista. (Nuori Yrittäjyys ry.)

Yes-keskukset tarjoavat koulutuksia opettajille ja yrityksille, materiaalia ja toimintamalleja, kouluyhteistyötä ja tarjoaa koulutusta Nuori Yrittäjyys ry:n ohjelmiin. (Yes-Keskus 2014) Edellä mainitut tahot tarjoavat mahdollisuuden oppia yrittäjyyskasvatusta hauskaasti ja luovasti ja hyödyntää leiritoimintaa ja koulua kasvun menetelmänä. Lisäksi nuorisotyön oman alan yrittäjät voisivat vierailla koulun tunneilla ja kertoa omista yrityksistään ja sen vaiheista. On se sitten palvelun tai tuotteen tarjoamista.

Pihkalan (2008) taulukosta ilmenee, että ammattikorkeakoulut eivät ole kyenneet tuottamaan yrittäjiä sosiaali, terveys- ja liikunta-alalle. Kaavio kertoo opintojen jälkeen yrityksen perustaneista. Amk- tutkinnoista 1.3 % perusti yrityksen. Luku on pieni varsinkin, kun ottaa huomioon ison asiakasmäärän, joka kuuluu alalle. Lisäksi yhteiskunnan toivomus palveluiden tehostamiseen julkisella sektorilla luulisi näkyvän yritysten lisääntymisenä. Unohtamatta väestön ikääntymistä ja eläkkeelle siirtyneiden määrän lisääntyminen voisi näkyä vapaa-aika palveluiden tuottamisessa. Yritysten määrän vähäisyyttä voi kuitenkin myös selittää 2008 alkanut finanssikriisi, joka on varmasti näkynyt suurempana kynnyksenä perustaa yritys. Tosin sosiaali- terveys ja liikunta-alan vähäistä yrittäjyyttä voidaan selittää myös lainsäädännöllä. Lainsäädäntö vaatii tietyn ajan työelämää, että voisi perustaa esimerkiksi perhekodin. Lisäksi sosiaali-ala on ensisijaisesti kunnan tuottamaa palvelua ja lainsäädäntö ohjaa näiden palveluiden tuottamista. Tulee myös muistaa sosiaali-terveys ja liikunta-alan opiskelijoiden yrittäjyyskulttuuri. Alalla on totuttu työskentelemään palkansaajana ja liiketoiminta on ollut vähäistä, joten on ilmeistä, että yrityksen perustaminen on tällöin harvinaisempaa, koska liiketoiminta ei ole ensisijainen ja välttämätön tekijä työllistymisen kannalta.

(Kuvio 6 Pihkala 2008)

4. OPETTAJUUS JA OPETUSSUUNNITELMA

1.1 4.1 Behavioristinen oppimis- ja opetusnäkemys

Matti Koskenniemi ja Kaisa Hälinen määrittivät vuonna 1970 opetuksen ”Tavoitteiseksi vuorovaikutukseksi, joka tähtää oppilaiden persoonallisen kehityksen edistämiseen ja kasvatustavoitteiden määrittämissä suunnissa”. (Ks. Uusikylä&Atjonen, 2002, 14.)

Opetukseen sisältyy opettamista ja oppimista. Opettamisessa vastuu on opettajalla, mutta oppiminen kattaa myös oppijan oppimisen. Opetus tulisi nähdä tuolloin koulukasvatuksena, koska opetus vaikuttaa ihmisen kokonaisuuteen. Mikäli tavoitteiksi asetetaan persoonan kehityksen tuleminen, ei opetus voi tällöin olla pelkkää opetustekniikkaa ja tiedon siirtämistä. Opetuksessa tapahtuu aina simulaatio-oppimista, eli oppijat oppivat esimerkiksi liikunnan ja matematiikan taitojen ohessa aineeseen liittyviä asenteita. He oppivat joko olemaan toisissa aineissa kyvykkäitä ja toisissa lahjattomia. He joko innostuvat tai vieraantuvat aineista. (Uusikylä&Atjonen 2002, 15.) Mielestäni Atjonen&Uusikylä ovat oikeassa simulaatio-oppimisesta. Oppijat oppivat opetuksessa asenteita. Sen sijaan, että oppija tiedostaisi olevansa huono esimerkiksi urheilussa, tulisi oppijan ajatella yrittäjämäisesti. Minun tulee nyt kehittyä urheilussa ja asetan tavoitteita parantaakseni koulun liikuntatunneilla.

Matti Koskenniemen (1977) didaktisen prosessianalyysin tutkimusryhmä (DPA Helsinki) sovelsi mallia, johon sisältyi kolme vaihetta. (Ks. Uusikylä&Atjonen 2002,15).

1. Preinteraktiivinen vaihe, joka on opetuksen ennakkosuunnittelua. Tällöin opettaja suunnittelee opetusta etukäteen, mutta myös oppilaat voivat pohtia ennalta opetusta, tutustua sisältöihin ja kerätä materiaalia opetukseen.

2. Interaktiivisessa vaiheessa opetus voidaan aloittaa opetusjakson alussa yhteissuunnittelulla. Opettaja ja oppilaat sopivat yhdessä tulevan opetusjakson tavoitteista, opeteltavien kokonaisuuksien aikatauluista ja työta-voista, arviointikriteereistä ja materiaaleista. Sitten suunnitelman ja ope-tus toteutetaan. Lopuksi keskustellaan miten jakso onnistui.
3. Posyinteraktiivisessa vaiheessa opettaja ja oppilaat pohtivat erikseen, miten opetusta voitaisiin parantaa edellisen jakson kokemusten perus-teella. Tällöin päävastuu on ensisijaisesti opettajalla

Mikkelin ammattikorkeakoulussa Koskenniemen mallia toteutetaan tarkasti. Opettaja suunnittelee opetuksen etukäteen ja opiskelijoilla on mahdollisuus vaikuttaa opetuksen sisältöön. Kurssin alkaessa käydään läpi opetuksen sisältö, arviointikriteerit, suoritus-perusteet, työtavat ja aikataulut. Kesken jakson kerätään kurssipalautetta, jolloin opis-kelijoilla on mahdollisuus antaa palautetta jaksosta ja opettaja voi reagoida saamaansa palautteeseen ja tehdä kurssiin muutoksia. Lopuksi kurssin lopussa opettaja kerää kurs-sipalautteen ja toimii tulevalla kurssilla saamansa palautteen pohjalta. Joko muuttaen sisältöjä tai säilyttäen niitä.

Luukkanen&Wuorinen 2002, 86). painottavat opettajan halua ja uskallusta tarttua uu-siin mahdollisuuksiin. Ottaa tulevaisuuden tekijän rooli, joka koskee myös yrittäjyys-kasvatusta. Eettinen ja moraalinen arvopohja on kaiken toiminnan perusta. Sen lisäksi tulee muistaa koulutuksen yhteiskunnallinen tehtävä ja työ- ja talouselämän kehittämi-nen, jossa koululaitos on keskeisessä osassa.

Luukkasen&Wuorisen ajatukset antavat opettajille suuren vastuun. Opettajan tulisi tart-tua haasteisiin ja ymmärtää roolinsa kasvattajana ja tulevaisuuteen tarvittavien roolien ja mallien opettajana. Mikkelin ammattikorkeakoulussa yhteisöpedagogien opettaja olisi tässä tapauksessa vastuussa opiskelijoiden oppimisesta ja työelämävalmiuksista. Tulevaisuuden työympäristössä oppijalta vaadittaisiin uusiutumista ja jatkuvaa kehitty-mistä. Tämä tarkoittaisi myös opiskelijoiden taitoa kasvattaa muita toimimaan yrittäjä-mäisesti, jotta he pärjäisivät tulevaisuuden työelämässä

Ristimäki (1998:57–68). toteaa tutkimuksessaan yrittäjyyskasvatuksen edellytykselle ja toteutumislle opettajan itsensä, hänen asenteensa ja voimavaransa. Tutkimuksessa tuli

ilmi, että kaikkein positiivisin asenne yrittäjiin oli opettajilla, joilla oli itsensä tai lähipiirin kautta kosketusta yrittäjyyteen. Ristimäen kommentti esittääkin kysymyksen, onko oppijan mahdollista oppia ja sisäistää yrittäjyyttä ja yrittäjyyden kulttuuria ellei opettaja omaa kokemusta ja perehtymistä yrittäjyyteen.

4.2 Opettaja yrittäjyyskasvatuksen toteuttajana

Yhteiskunta tarjoaa useita erilaisia linjauksia, joiden tarkoituksena on ollut yrittäjyyskasvatuksen edistäminen. Linjaukset ovat koostuneet: hallitusohjelmista, Lissabonin sopimuksesta, yrittäjäjärjestöjen linjauksista ja Opetusministeriön ohjelmista. Ohjelmien perimmäinen tarkoitus on ollut yritteliään asenteen syntyminen ja uusien yritysten saaminen Suomeen sekä yritysten sukupolvenvaihdosten helpottaminen.

Oppija harvoin rupeaa johonkin mitä ei ole tehnyt aikaisemmin. Tällöin tarvitaan virike. Innostus kokeilla jotain uutta ja lähteä tekemään uutta. Innostuksen voi antaa myös opettaja.

Yksilöllä itsellään on suuri vaikutus miten hän oppii ja miten muistaa. Yksilön kokemukset taas vaikuttavat siihen, miten ilmiöitä ymmärtää, kokee, oppii ja muistaa. Tämä merkitsee tällöin sitä, että oppimistilanteessa ei ole mitään, mitä voidaan pitää valmiiksi annettuna ja absoluuttisena totuutena, vaan kaikki mitä opimme on yksilön omaa subjektiivista kokemusta (Gröhn, T.&Jussila, 1992, 14.)

Opettajalla on virikkeiden tarjoajan rooli, joten on syytä pohtia miten opetustilanne rakennetaan. Kun pyrkimyksenä on tukea opiskelijan persoonan kehittymistä yritteliään asenteen, on tällöin tavoitteena tukea opiskelijan oma-aloitteisuutta, sitoutumista, itseohjautuvuutta, sopeutumiskykyä, joustavuutta, hyvää työn hallintaa, vastuullisuutta, tavoitteellisuutta ja hyviä vuorovaikutustaitoja. Nämä kaikki ovat hyviä elämänhallinnan taitoja, jotka sisältävät sisäisen ja omaehtoisen yrittäjyyden ominaispiirteitä. Jotta sisäisen ja omaehtoisen yrittäjyyden asenteet syntyisivät, tulee tällöin myös opettajalla olla

uskallusta oppia ja muuttaa itseään, käyttää kykyjään, kokeilla uutta ja ”luopua vanhasta” sekä ennen kaikkea opettajan tulee luottaa toisiin ja tehdä yhteistyötä. (Luukkanen&Toivala, 1998, 8.)

Kun opettaja on tekemisissä yrittäjyyskasvatuksen teemojen kanssa, tulee opettajan kehittää itselleen opetukseensa oma kehittävä ”käyttöteoria”. Käyttöteorian pohjalta luodaan käsitys ihmisestä, osana sosiaalista kontekstia, käsitystä tiedon synnystä, rakenteesta ja kehittymisestä, tietojen käsittelystä sekä käsitys oppimiseen liittyvistä lainalaisuuksista. Näiden tekijöiden merkitys ja korostaminen yhdessä opettajan jatkuvat sisäisen arvokeskustelun ja omien oppimismenetelmien pohdinnan käsittely ovat opettajuuden kannalta ratkaisevia. Oma henkilökohtainen ” käyttöteoria” on toimintamalli, jossa ihminen työtään lähestyy ja jolle opettaja opetustilanteensa rakentaa. Käyttöteoria on tiedostettu malli, johon tavoitteinen pitkäjänteinen työskentely pohjautuu. Jokaisen opettajan tulisi rakentaa itselleen oma ”käyttöteoriansa” ja reflektoiden tarkastella omaa työskentelyään ja päivittää sitä. (Luukkanen&Toivala, 1998, 8.)

Opettajan tulisi siis muistaa opiskelijan ainutkertaisuus ja tukea opiskelijan kasvua yritteliääksi toimijaksi. Yrittäjyyskasvatusta opettaessa ja teemoja käsiteltäessä opettajan tulisi tiedostaa itselleen:

1. Millaisilla menetelmillä ja sisällöillä tuen opiskelijan persoonallisuuden kasvua?
2. Mitä keinoja käytän ajattelutaitojen kehittämiseen?
3. Miten tuen opiskelijan itseohjautuvuutta, kuitenkin jättämättä opiskelijaa heitteille?
4. Miten tuen ja mahdollistan opiskelijan itsearvioinnin?
5. Millainen olen opettajana ja olenko sitoutunut työhöni?
6. Miten toimin opiskelijan työkaverina?

(Luukkanen&Toivala, 1998, 11.)

Lisäisin Luukkanen&Toivala (1998) listauksen lisäksi myös ulkoisen yrittäjyyden merkityksen. Sisäisen yrittäjyyden ominaisuudet tekevät aktiivisen toimijan, mutta yrittäjyyden keskiössä on myös liiketoiminnan harjoittaminen ja sen merkityksen tiedostaminen yhteiskunnalle. Opettajan tulee siis opetuksessaan puhua myös ulkoisen yrittäjyyden asiakokonaisuuksista. Tällöin yrittäminen konkretisoituu ja ulkoisen yrittämisen esimerkkeihin voi mainita yrittäjän sisäisen yrittäjyyden ominaisuuksia.

4.2 Opetussuunnitelman teoria

Opetusministeriö (2002) on linjannut opetussuunnitelman siten, että se on opetuksen ja opintojen suunnittelun väline. Opetussuunnitelman avulla pyritään muodostamaan hallittu ja ehjä kokonaisuus. Opetussuunnitelma määrittelee tutkintoon johtavan koulutuksen opintojaksot ja opintokokonaisuuksien tavoitteet, määrittelee opintojaksojen laajuuden, keskeiset sisällöt, sekä opintojaksojen väliset yhteydet ja aikataulutukset suhteessa toisiinsa. Opetussuunnitelman tulee myös kuvata myös oppimisen kumuloitumista, pedagogisia ratkaisuja, sekä oppimisen ohjauksen ha arvioinnin muotoja. Hyvä opetussuunnitelma tuo esille opiskelijan ammatillisen kasvun polun sekä luo edellytykset hyvälle oppimiselle ja opintojen etenemiselle. Lisäksi opetussuunnitelma mahdollistaa hyvän henkilökohtaisen opetussuunnitelman laatimisen.

(Raivo, 2005, 40.)

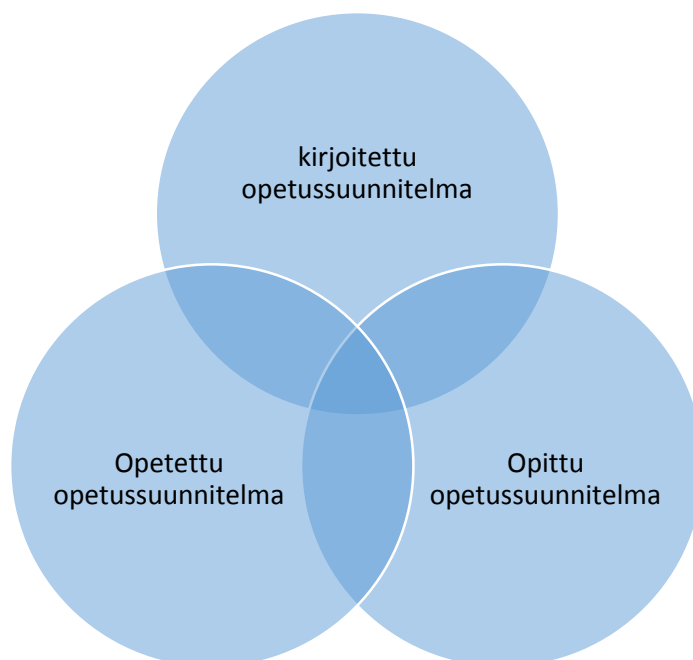
Opetussuunnitelma voidaan nähdä myös suunnitelmana, joka mahdollistaa opiskelijan oppimis- ja tietoympäristön rakentumisen. Oppimis- ja tietoympäristöjen rakentumisen kautta opetussuunnitelma kuvaa oppimissisältöjä ja prosesseja, joita opetuksen avulla pyritään rakentamaan. Hannafind ja Landin (1997:167–180;2000:3-4) ovat määritelleet oppimisympäristön siten, että se muodostaa psykologisen, pedagogisen, teknologisen, kulttuurisen, ja käytännöllisten (pragmaattisten) osatekijöiden kokonaisuuden, jonka kaikki osa-alueet tulisi huomioida tasapuolisesti oppimisympäristöjen ja siten, myös opetussuunnitelman rakentamisessa.

(Raivo, 2005, 40)

von Hentigin (1973) mukaan opetussuunnitelman tulisi strukturoida oppimisprosessi ja oppimistavoitteiden kautta tila, jonka kautta oppija kykenee jäsentämään, ymmärtämään kokemuksiaan ja oppimaansa, hankkimaan tietoa ja rankentamaan omaa näkemystään. Opetussuunnitelma, joka hahmottaa opiskelijan oppimisenäkemyksiä ja oppimisprosessia puhtaiden opetussisältöjen sijasta, auttaa opiskelijaa ymmärtämään ja hahmottamaan omaa edistystään sekä ohjaa opiskelijan oman ammatillisen näkemyksen ja osaamisen rakentamiseen. Samalla opetussuunnitelma määrittelee myös opettajan roolin tehtävän oppimisprosessin ohjaajana ja tiedon jäsentäjänä. (Ghisla 1977: 79; ks. myös Moser 1974. Katso (Raivo, 2005, 40).

4.3 Opetussuunnitelman tavoitteet ja oppiminen

Karjalainen (2003,28–29) käsittelee opetussuunnitelman käsitteen kolmen ulottuvuuden kautta, jotka ovat: kirjoitettu, opetettu ja opittu opetussuunnitelma. Opetussuunnitelmasta puhuttaessa tarkoitetaan sitä, mitä on kirjoitettu opetussuunnitelmaan. Tällä tarkoitetaan yleisesti etukäteen kirjoitettua suunnitelmaa opetuksessa. Opetussuunnitelma on nähty perinteisesti siten, että opetussuunnitelma on kuvannut opettajan opetustoimintaa, jonka on oletettu johtavan opiskelijan tavoitteiden mukaiseen oppimiseen. Opetus ei kuitenkaan suoraan seuraa ja tarkkaile tavoiteltua oppimista vaan opiskelija omaksuu opetettavan asian ja opetustavan vaihtelevasti, yksilöllisesti ja eri tavoin, kuin opettaja on lähtökohtaisesti ajatellut. Opetetut ja opitun opetussuunnitelman yhdistelmää kutsutaankin toteutettavaksi opetussuunnitelmaksi. Hyvä opetussuunnitelma onkin sellainen, jonka tavoitteiden kautta pystytään toimimaan käytännössä ja joka johtaa tavoitellun osaamisen saavuttamiseen. Tällöin kirjoitettu ja opetettu opetussuunnitelma täydentävät toisiaan. Ks. (Kuvio 7) Hyvien suunnitelmien lisäksi tulee myös seurata jatkuvasti todellisia oppimistuloksia. (Ks. Raivo, 2005, 42.)

(Kuvio 7. Ks. raivo, 2005, 42.)

Opetussuunnitelma synnyttää usein käytänteitä, jotka vakiintuvat ja nousevat opetussuunnitelmiin kirjoitettujen kuvasten rinnalle tärkeiksi opetuksen ja oppimisen elementeiksi. Mikäli näitä käytänteitä ja opetuksen elementtejä ei kirjata tulee niiden toteutuksesta sattumanvaraista ja toteuttajasta riippuvaista. Systemaattinen ja kirjattu opetussuunnitelman rinnalle syntyy tällöin perinteeseen ja henkilökohtaisiin valintoihin perustuva kirjoittamaton käytänteissä näkyvä opetussuunnitelma. Mikäli toiminta ja malli on yksimielistä ja opetushenkilöstön hyväksymää saattaa toiminta vaikuttaa oppimiseen positiivisesti, mutta mikäli toimintaa ei dokumentoida, tekee se opetetusta aiheesta sattumanvaraista ja herkkää häiriöille. Kirjoittamaton toimintamalli ei ole sitova, eikä näin ollen ole myöskään kontrolloitavissa. Hyväksi koetut mallit ja opetuskäytänteet voivat muuttaa kirjatun opetussuunnitelman sisältöjä sellaisessa muodossa, ettei niitä voi hahmottaa alkuperäisesti kirjoitetuiksi. Tällaisessa tilanteessa opetussuunnitelmaan kirjatut oppimistavoitteet voivat jäädä arvioinnin ulkopuolelle, tai niitä arvioidaan erilaisilla kriteereillä, kuin suunnitelmissa on esitetty. (Nezel 1977:12.): Ks. Raivo, 2005, 43)

Oppijan näkökulmasta kirjaamaton opetussuunnitelma voi muodostua hankalaksi. Hänellä on dokumentoitu opetussuunnitelma, joka määrittelee oppimisen tavoitteet ja sisällöt selkeästi. Toteutuvassa opetuksessa on kuitenkin elementtejä, joita oppija ei kykene jäsentämään kuuluvaksi sellaisiin sisältöihin ja tavoitteisiin, joita on laadittu kirjallisesti. Mitä moniulotteisempi opetettava asia on, sitä vaikeampaa on seurata ja havainnollistaa oman oppimisen etenemistä ja ammatillisen oppimisen seuraamista. Oppimisprosessi sisältää monia erilaisia vaiheita, joka muokkaa opiskelijaa opiskelijasta työelämässä toimivaa ammattilaista. Ammatillaiseen kasvuun sisältyy ajoittain epävarmuus ja etsiminen. Mikäli opiskelijalla ei ole mahdollisuutta ymmärtää ja tiedostaa opetuskäytänteiden, oppimisen, oppimisympäristöjen ja oman oppimisen välistä suhdetta, on tällöin vaarana, että oppija opetuskäytäntöjen ja kirjatun sisällön ristiriidan olevan syynä opiskelijan omaan ammatilliseen epävarmuuteen. Tällöin opiskelijan ammatillisen kasvun kannalta tärkeä kausi voi muuttua huonon opetuksen syytelyksi, eikä opiskelija keskity oman kasvun ja muutoksen mahdollisuuksiin. (Nezel 1977:12.) ks. Raivo, 2005, 43).

Opetussuunnitelma keskeisimmässä roolissa on opettajan toiminta, joka voidaan jakaa tietoiseen ja tahattomaan opetusvaikutukseen. Opetuksen tahatonta opetusta kutsutaan

piilo-opetukseksi. Piilo-opetussuunnitelmalla tarkoitetaan opetuksen vaikutuksia opiskelijan oppimiseen, joita opetussuunnitelman laatijat tai toteuttajat eivät ole tietoisesti tavoitelleet. Tällöin opettajan tahattomalla viestinnällä, käytetyillä työtavoilla ja opetusjärjestelyillä on merkittävä vaikutus opiskelijan oppimiseen. (Karjalainen 2003:47–50.) Ks. Raivo, 2005, 43).

Opetussuunnitelma on siis kokonaisuus, joka käsittelee sitä, mitä tulisi oppia, millä tavoin, missä ympäristöissä ja milloin. Opetussuunnitelma antaa tietyt tavoitteet, mutta se on myös joustava kokonaisuus, jossa opettajilla on suuri vastuu opetussuunnitelman tavoitteiden esille tuomisessa ja läpiviennissä. Opetussuunnitelmaan on kirjoitettu tavoitteita, joita tulee toteuttaa, mutta opetussuunnitelma ei kerro konkreettisesti miten asioita tulisi opettaa ja missä tilanteissa kyseisen asian oppiminen tapahtuu.

4.4. Opetussuunnitelma Mikkelin ammattikorkeakoulussa

4.4.1 Mikkelin ammattikorkeakoulu

Mikkelin ammattikorkeakoulu (Mamk) tarjoaa opetusta seitsemällä eri koulutuslinjalla ja sen päätoimiset kampukset ovat Mikkelissä ja Savonlinnassa. Mikkelin ammattikorkeakoulu tarjoaa opetusta, tutkimus- ja kehittämistyötä ja tuottaa palveluita alueen ihmisille ja yrityksille. Mikkelin ammattikorkeakoulussa painotetaan elinikäistä oppimista. Opiskelijoita on noin 4500 ja henkilökuntaa 400. Mikkelin ammattikorkeakoulu muodostaa yhdessä Kaakkois- Suomen ammattikorkeakoulun kanssa. Kaakkois- Suomen ammattikorkeakoulu oy:n. Mamk tarjoaa koulutusta seitsemällä koulutuslalla, joista valmistuu kahdeksantoista tutkintoon ja tutkinnoista kolme on englannin kielisiä. Mikkelin ammattikorkeakoulu 14.11.2014)

Mikkelin ammattikorkeakoulu on valittu myös Suomen parhaimmaksi ammattikorkeakouluksi. Valinnan teki Talouselämälehti. Voiton taustalla oli muun muassa opiskelijatytyväisyys, opintojen hyvä sujuminen ja taloudellisissa raameissa säilyminen. (Mikkelin ammattikorkeakoulu 14.11.2014)

Mikkelin ammattikorkeakoulu tarjoaa korkeinta koulutusta Etelä-Savon maakunnassa, edistää soveltavasti julkisen- ja yksityisen sektorin kilpailukykyä. Edistää tutkimus- kehittämis- ja innovaatiotoimintaa, toimii keskeisenä toimijana alueen

innovaatioverkostoissa. Ammattikorkeakoulu on keskeinen alueen elinvoiman ja hyvinvoinnin edistäjä.

Ammattikorkeakoulu rakentuu vahvaksi elinikäisen oppimisen kouluksi, jonka vahvuuksia ovat venäjä-osaaminen ja TKI-toiminta.

Mikkelin ammattikorkeakoulun paino-aloja ovat hyvinvointi, materiaalit ja ympäristö, sähköiset palvelut, sekä matkailu- ja tapahtumatuotanto.

(Opetus ja Kulttuuriministeriö 12.11.2010.)

4.4.2 Yrittäjyyden oppiminen ja sisäistäminen Mikkelin ammattikorkeakoulussa

Torniaisen&Honkaniemen (2012 ks. 2-18.) Näkökulmia yrittäjyyteen ja yritystoimintainoppiminen on koko eliniän kestävä prosessi. Oppiminen on toimintaa, jossa lähtökohtana on aiemmin hankittu osaaminen ja saadut kokemukset. Tavoitteena on kriittinen, ymmärtävä ja syvälinen asioiden osaaminen ja hyödyntäminen työelämässä. Jokainen vastaa oppimastaan ja oppijaa kannustetaan tavoitteelliseen oppimiseen, osallistumiseen, omatoimisuuteen omien taitojen kehittämiseen, opiskelutaitojen kehittämiseen ja kehittävään työotteeseen. Oppiminen on luonteeltaan yhteisöllistä ja se tapahtuu osallistumalla yhteisön toimintaan ja pyrkii yksilön oppimisen ohella yhteisön oppimiseen. Oppiminen on myös kokemuksellista ja kokemusten reflektointiin tulee kiinnittää huomiota. Oppimisyhteisö- ja ympäristö tukevat tällöin oppijan itseohjautuvuutta ja yhteistoiminnallisuuden kehittymistä. Opettajat ja ohjaajat käyttävät monipuolisia opetus-, ohjaus ja työmenetelmiä ja heillä on tällöin valmiuksia ohjata oppijaa yksilöllisessä oppimisprosessissa ja tiedon toiminnan yhteensovittamisessa. (Mikkelin ammattikorkeakoulun pedagoginen strategia 2008–2012,6.)

Mikkelin ammattikorkeakoulu korostaa siis elinikäistä oppimista, jossa oppimisessa hyödynnetään aikaisemmin hankittua osaamista ja kokemuksia.

Torniaisen&Honkaniemen (2012. 2-18.) mukaan yrittäjyyttä tukevassa oppimisympäristössä korostuu ensisijaisesti oppijan oma aktiivisuus. Yrittäjyyskasvatuksen oppimisympäristössä opiskelijalle annetaan vastuuta, kannustetaan tekemään asioita itse, ohjataan oppijaa havaitsemaan mahdollisuuksia ja tarttumaan niihin, vahvistetaan oivalta-

vaa ja keksivää oppimista, tuetaan oppilaan luottamusta omiin kykyihin, suodaan mahdollisuus ottaa riskejä sekä ohjataan tavoitteelliseen työskentelyyn muiden kanssa. Henkilökohtaisen opintosuunnitelman avulla voidaan ammatillisessa koulutuksessa ja korkeakouluissa luoda pohja yrittäjyysvalmiuksille. Tähän pyritään kytkemällä harjoittelu ja opinnäytetyt konkreettisiin yritys-elämän hankkeisiin.

(Opetusministeriön julkaisuja 2009:7.)

Mikkelin ammattikorkeakoulu on tehnyt paikallista yrittäjyyttä tutkivaa ja edistävää tutkimustoimintaa. Nuorten yrittäjyyskäsityksiä tutkittiin Itä-Suomen Nuorisopuntarissa. Nuorisopuntarin tuloksista ilmeni, että 15–25 vuotiaista nuorista noin 26 % vastanesta koki mahdollisena toimia jossain elämänvaiheessa yrittäjänä. Tutkimuksesta tuli ilmi, että nuorilla oli vähiten kokemuksia yrittäjyyskasvatuksesta ja se nähtiin vähiten tärkeänä muihin työelämäkontakteihin nähden.

(Itä-Suomen Nuorisopuntari)

Yrittäjyyskasvatusta tukevaa toimintaa tehdään myös Emma- maalla ruoho on vihreämpää hankkeessa. Hankkeen tarkoituksena on edistää maatilojen sukupolvenvaihdoksia, edistää nuorten poismuuttoa kaupungista ja parantaa nuorten työllistymistä ja mahdollisuutta toimia yrittäjinä. Emma- hankkeen tarkoituksena on tarjota tietoa nuorille maaseudun elinvoimaisuudesta, yrittäjyydestä ja paikallisuudesta.

4.4.3 Kansalaistoiminnan- ja nuorisotyön koulutusohjelman opetussuunnitelman käsittely

Luvussa käsittelen Mikkelin ammattikorkeakoulun yhteisöpedagogikoulutuksen 2013–2014 opetussuunnitelmaa ja vertaan sen tavoitteita Mikkelin ammattikorkeakoulun Opetusministeriöstä, hallitusohjelmista ja yrittäjä-järjestöjen asettamiin yrittäjyyskasvatuksen tavoitteisiin. Valitsin 2013–2014 vuoden opetussuunnitelman, koska opettajat suorittavat kyseisiä kursseja parhaillaan. Työssä käyn mielestäni yrittäjyydelle keskeiset kurssit ja opetussuunnitelman sitä tukevat piirteet. Yrittäjyydelle tukevilla tarkoita kaikkia yrittäjyyden piirteitä. Sisäistä, omaehtoista ja ulkoista. Tässä luvussa en myöskään kirjoita haastatteluista saamiani tuloksia ja opettajien kokemuksia opetussuunnitelmasta. Opettajien käsitykset ovat omassa luvussa ja olen asettanut ajatukseni opetussuunnitelman ja opetuksen yrittäjyyden ilmenemisestä pohdinta lukuun.

4.4.4 Koulutuksen sisältö

Yhteisöpedagogin ammattiopinnot koostuvat Mikkelin ammattikorkeakoulun kansalaistoiminnan ja nuorisotyön 2013–2014 opetussuunnitelmassa kaikille kuuluvista 130-opintopisteen perusopinnoista ja kaikille yhteisistä 110-pisteen perusopinnoista ja 20-opintopisteen vaihtoehtoisista opinnoista. Yhteisten ammattiopintojen tarkoituksena on rakentaa ja tukea ammatti-identiteettiä ja osaamista, joka auttaa valmistuvaa tarttumaan oman alan haasteisiin ja ongelmiin ja saamaan aikaan yhteisöissä ja yksilöissä menetelmillään myönteisiä vaikutuksia nuorten arkeen ja elämänlaatuun.

(Opetussuunnitelma. Mikkelin ammattikorkeakoulu 2013–2014)

4.4.5 Koulutusohjelman yrittäjyyskasvatusta tukevat sisällöt

Kansalaistoiminnan- ja nuorisotyön koulutusohjelma on sisällöllisesti laaja. Se sisältää yksilön kasvun tukemista, yhteisöosaamista, hankkeiden toteuttamista, johtamista ja ydinasiakasjoukkona ovat nuoret ja erilaiset kansalaisjärjestöt. Tässä luvussa pyrin tuomaan tiivistetysti esille opetussuunnitelman yrittäjyyskasvatusta ilmentävät ja tukevat sisällöt.

Yrittäjyyskasvatuksen keskeisenä tukijana ovat oppimistavoitteet. Olen luetellut alle koulutusohjelman opetussuunnitelman 2013–2014 oppimistavoitteet ja niissä olevat yrittäjyyskasvatusta tukevat piirteet ja ominaisuudet.

Oppimisen taidot

Oppimisen taidoissa painotetaan oman osaamisen arviointia ja työn kehittämistä, tiedon hankkimista ja sen käsittelyä kriittisellä arvioinnilla ja vastuun ottamista ryhmän oppimisesta ja opitun jakamisesta. Oppimisen taidot ovat hyvin yrittäjämäisiä. Ne tukevat sisäistä ja omaehtoista yrittäjyyttä siten, että opiskelijalla on vastuu opettamastaan ja oppimastaan. Opiskelija kehittää omaa oppimaansa ja haluaa tarjota parasta osaamista ja laatua asiakastahoille.

(Opetussuunnitelma. Mikkelin ammattikorkeakoulu 2013–2014.)

Työyhteisöosaaminen

Työyhteisöosaamisessa painottaan toimimista työyhteisön jäsenenä ja työyhteisön hyvinvoinnin edistämistä. Omaat hyvät vuorovaikutustaidot, luot henkilökohtaisia työelämäyhteyksiä ja toimit verkostoissa, kykenet toimimaan ennakoimattomissa tilanteissa, kykenet itsenäiseen työskentelyyn ja omaat valmiudet yrittäjyyteen.

Työyhteisöosaamisessa painottuu vahvasti sisäisen yrittäjyyden piirteet. Opiskelija osaa toimia yhteisöissä, on itsenäinen toimija ja pyrkii toimimaan erilaisissa työelämäverkostoissa. Lisäksi opiskelija omaa valmiudet yrittäjyyteen.

(Opetussuunnitelma. Mikkelin ammattikorkeakoulu 2013–2014.)

Innovaatio-osaaminen

Innovaatio-osaamisessa pyritään siihen, että opiskelija kykenee luoviin ongelmanratkaisuihin, osaa työskennellä projekteissa, toteuttaa tutkimus- ja kehittämishankkeita hyödyntäen oman alan tietoa, taitoa ja menetelmiä sekä etsii oman alan asiakaslähtöisiä ja taloudellisesti kannattavia ratkaisuja.

Innovaatio-osaamisen oppimistavoitteet tukevat hyvin yrittäjyyskasvatusta. Se sisältää luovaa ongelmanratkaisua, joka kuuluu keskeisesti kaikkiin yrittäjyyden piirteisiin, toteuttaa erilaisia tutkimus- ja kehittämishankkeita, jotka voivat olla sisäistä tai ulkoista yrittäjyyttä, pyrkii taloudellisiin ratkaisuihin, joka kuuluu sekä sisäiseen, omaehtoiseen, että ulkoiseen yrittäjyyteen. Innovaatio-osaamisen oppimistavoitteet ovat siis yrittäjyyskasvatusta tukevia.

(Opetussuunnitelma. Mikkelin ammattikorkeakoulu 2013–2014.)

Kansainvälistymisosaaminen

Kansainvälisyysosaamisessa painotetaan oman alan työtehtäviin vaadittavaa kielitaitoa, kykenemistä monikulttuuriseen yhteistyöhön sekä otat huomioon kansainvälistymiskehityksen vaikutukset ja mahdollisuudet.

Kansainvälisyys tukee yrittäjyyskasvatusta siten, että se mahdollistaa opiskelijan mahdollisuuden toimia ulkomailla tai ulkomaalaisten kanssa ja saada sitä kautta uusia ideoita, toimintamalleja omaan työhön ja syventää omaa ammatillista osaamista. (Opetussuunnitelma. Mikkelin ammattikorkeakoulu 2013–2014.)

Osaamiskartta pitää sisällään erilaisia yrittäjyyden piirteitä ja ilmentymiä. Innovaatio-osaamisessa painotetaan luovaa ongelmanratkaisua, asiakaslähtöisyyttä ja taloudellisuutta, jotka ovat keskeisiä yrittäjän osaamiskohteita ja edellytyksiä. Työyhteisöosaamisessa painotetaan toisten kanssa toimimista eli työyhteisöosaamista. Kysymyksiä herättää omaat valmiuksia yrittäjyyteen.

Opetussuunnitelmassa ei avata tarkemmin mitä ovat yrittäjyyteen valmistavat ominaisuudet ja miten niitä opetetaan. Oppimisen taidoissa on vahvat sisäisen yrittäjyyden piirteet, jossa arvioidaan omaa oppimista, työskentelyä ja kehitystä. Mielestäni osaamisen rakentuminen tukee yrittäjämäistä toimintatapaa. Ensimmäinen vuosi painottaa oman alan peruspiirteiden ja käsitteiden hallintaa, toisena vuonna vahvistetaan hankittuja perustietoja ja osaamista sitomalla ne työelämään ja tehdään projekteja ja viimeisenä vuonna painottuu tutkiva- ja kehittävä työote, jonka huipentaa opinnäytetyö. Polku on selkeä ja järkevä. Jotta voisi soveltaa, tulee omata perustiedot ja taidot.

4.4.6 Opiskelijan vastuu ja rooli oppimisessa

Oppiminen on aktiivista toimintaa, jossa lähtökohtana ovat aikaisemmin hankittu osaaminen ja aiemmat kokemukset. Tavoitteena on kriittinen, ymmärtävä ja syvälinen asioiden osaaminen ja taito käyttää oppimaasi työelämässä.

Jokaisella on vastuu omasta oppimisestaan. Sinua kannustetaan tavoitteelliseen oppimiseen, omatoimisuuteen, osallistumiseen, opiskelutaitojen kehittämiseen sekä tutkivaan ja kehittäväan työotteeseen. Työelämäläheiset oppimisympäristöt tukevat alasi ammatitaitovaatimusten mukaisen osaamisen omaksumista.

Oppiminen on luonteeltaan yhteisöllistä: se tapahtuu yhteisön toimintaan osallistumalla ja se tähtää yksilön oppimisen ohella yhteisön oppimiseen. Oppiminen on myös koke-

muksellista ja kokemusten reflektointiin kiinnitetään huomiota. Oppimisyhteisö ja -ympäristö tukevat itseohjautuvuutesi ja yhteistoiminnallisuutesi kehittymistä. (Opetussuunnitelma. Mikkelin ammattikorkeakoulu 2013–2014)

Opiskelijan vastuu ja rooli oppimisessa on hyvin yrittäjämäinen. Oppija hyödyntää aikaisemmin oppimaansa, pyrkii kriittiseen ajatteluun, syventää opittuaan ja käyttää taidon työelämässä. Opiskelijan vastuu ja rooli sopivat hyvin omaehtoiseen ja sisäiseen yrittäjyyteen. Oppijan roolissa olla aktiivinen, tulee kuitenkin korostaa myös opettajan roolia aktiivisuuteen. Se tarkoittaa sitä, että opettaja kannustaa ja tukee opiskelijan tutkivan- ja kehittävän otteen syntymistä. Voisi jopa sanoa, että opettaja olisi eräänlainen mentori, jossa opettaja vahvistaisi aikaisempia taitoja, mutta myös antaisi kehittävää palautetta, jolloin opiskelija voisi vahvistaa omia kehittämiskohteitaan.

Osallistuminen ja aktiivinen kansalaisuus on näkyvä piirre kansalaistoiminnan- ja nuorisotyön koulutusohjelman opinnoissa. Opiskelijat ovat aktiivisia jäseniä ja tapahtumien tuottajia Mikkelin ammattikorkeakoulun opiskelijakunnassa Mamokissa ja lisäksi heillä on oma opiskelijayhdistys Kutukannu, jonka kautta he tuottavat erilaista ohjelmaa ja tapahtumia yhteisöpedagogi ja kulttuurituotannon opiskelijoille.

4.4.7 Koulutusohjelman työelämäyhteydet

Koulutusohjelma tekee tiivistä ja monipuolista työelämäyhteistyötä paikallisella ja kansallisella tasolla. Työelämäkumppaneiden verkosto koostuu erityisesti kunnallisen nuorisotyön, järjestöjen, lastensuojeluyksiköiden, koulujen sekä erilaisten kehittämissyksiköiden toimijoista. Työelämäyhteistyö käsittää niin erilaiset tutkimus- ja kehittämisshankkeet kuin opetuksessa, harjoitteluissa ja opinnäytteissä hyödynnettävät verkostot. (Opetussuunnitelma. Mikkelin ammattikorkeakoulu 2013–2014.)

Koulutusohjelmassa tehdään monipuolista yhteistyötä kunnan nuorisotyön ja erilaisten kansalaisjärjestöjen kanssa. Yrittäjälähtöiset työelämäkontaktit painottuvat haastattelusta saamiemme tietojen kautta perhekotiyrittäjiin. Opetussuunnitelmassa ei mainita konkreettisesti yrityksiä. Painotuksessa korostetaan koulutuksessa ensisijaisesti työllistäviä työnantajia, jotka ovat; kunta, järjestöt, lastensuojeluyksiköt, koulut sekä erilaiset kehittämissyksikön toimijat.

5 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS

5.1 Tutkimusongelma

Opinnäytetyöni aiheena on yrittäjyyskasvatus Mikkelin Ammattikorkeakoulun yhteisöpedagogikoulutuksessa opettajien näkökulmasta. Rajatusti opinnäytetyöni tutkii opettajien kokemuksia yrittäjyyskasvatuksen toteutuksesta ja toteutumisesta koulutusohjelmassa ja opetussuunnitelman yrittäjyyskasvatukseen liittyviä sisältöjä. Tutkimuskohdeena ovat yhteisöpedagogikoulutuksen opettajat ja heidän kokemuksensa yrittäjyyskasvatuksesta.

Opinnäytetyössäni on kaksi tutkimusongelmaa ja haen vastauksia seuraaviin kysymyksiin:

- Miten opettajat kokevat yhteisöpedagogikoulutuksen yrittäjyyskasvatuksen?
- Miten yrittäjyyskasvatus ilmenee yhteisöpedagogikoulutuksen opetussuunnitelmassa ja opetuksessa?

Tutkimusongelmia tarkastellaan opettajien kokemusten ja opetussuunnitelman vertailun kautta. Olen ensisijaisesti kiinnostunut siitä miten opettajat kokevat yrittäjyyskasvatuksen käsitteen, yrittäjyyskasvatuksen opetuksessa ja miten yrittäjyyskasvatus näkyy opetussuunnitelmassa ja sen soveltamisessa käytännön opetukseen ja ohjaukseen.

5.2 Teemahaastattelu aineistonkeruu menetelmänä

Opinnäytetyöni on laadullinen eli kvalitatiivinen tutkimus. Laadullisella tutkimuksella tarkoitetaan tutkimusta, jonka avulla pyritään ”löydöksiin” ilman tilastollisia menetelmiä tai muita määrällisiä keinoja hyödyntäen. (Strass&Corbin 1990, Ks Kananen 2012, 29.)

Tutkimusotteen ja siihen liittyvien menetelmien tulisi tavoittaa tutkimuskohteessa oleva ilmiö. Tämä ohjaa tutkimusotteen valinnan ongelmalähtöiseksi. Valinnan pääsääntönä

pidetään sitä, että mitä vähemmän ilmiöstä tiedetään, sitä todennäköisimmin kvalitatiivisen tutkimus tulee kyseeseen. (Kananen 2012, 29.)

Trochim ja Donelly (2008, ks Kananen, 2012, 29.) ovat tehneet kvalitatiivisen tutkimuksen soveltuvuudesta luokittelun. Heidän mukaansa kvalitatiivinen tutkimus sopii parhaiten seuraavanlaisiin tilanteisiin:

1. Ilmiöstä ei ole tietoa, teorioita tai tutkimuksia (ilmiö uusi tutkimuskohteena)
2. Halutaan saada ilmiöstä syvälinen näkemys
3. Luodaan uusia teorioita ja hypoteeseja
4. Käytetään triangulaatiota eli ns. mixed-tutkimusstrategiaa
5. Halutaan ilmiöstä hyvä kuvaus

Opinnäytetyöni toteutetaan kvalitatiivisena tutkimuksena, jossa aineiston hankintana käytettiin kirjallista aineistoa, verkkomateriaalia ja Mikkelin ammattikorkeakoulun yhteisöpedagogikoulutuksen lehtoreille tehtyä haastattelua. Haastattelu käsitti kaikki lehtorit, jotka opettavat ensisijaisesti kansalaistoiminnan- ja nuorisotyön koulutusohjelmassa.

Haastattelumenetelmänä käytin teemahaastattelua. Teemahaastattelu on menetelmänä puolistrukturoitu. Menetelmässä haastateltaville esitetään samat kysymykset, liki samanlaisessa järjestyksessä, mitä haastattelukaavakkeeseen on merkitty. Haastattelulle on mietitty tarkat teemat, mutta niiden lisäksi ovat valmisteltu myös tarkat kysymykset, joista kaikki esitetään haastateltaville. Puolistrukturoitu haastattelu sopii tilanteisiin, jossa on päätetty haluttavan tietoa juuri tietyistä asioista, eikä haastateltaville näin ollen haluta tai ole tarpeellista antaa kovin suuria vapauksia haastattelutilanteessa. (Eskola&Suoranta, 1998. Ks. Hirsjärvi&Hurme 2000,47.)

Valitsin teemahaastattelun, koska yrittäjyyskasvatus ja opetussuunnitelma ovat käsitteinä ja teemoilta laajoja. Tästä syystä rajasin kysymykset teemoihin, jotka kaipasivat eniten vastausta. Nämä olivat: opettajan suhtautuminen yrittäjyyteen, opetussuunnitelma ja yrittäjyyden opettaminen.

Valitsin kvalitatiivisen tutkimuksen, koska yrittäjyyskasvatusta ja yrittäjyyttä ei ole aikaisemmin tutkittu yhteisöpedagogien näkökulmasta. Tunsin jo ennen opinnäytetyön aloitusta innostusta yrittäjyyskasvatukseen ja yrittäjyyteen. Ennen opinnäytetyötäni olin toiminut Nuori Yrittäjyys ry:n leirikouluttajana ja leirin järjestäjänä, sekä olin osana erilaisia yrittäjyystiimejä, joissa pohdittiin yrittäjyyskasvatusta koulumaailmassa. Minua kiinnosti myös opinnäytetyön mahdollinen hyöty Mikkelin ammattikorkeakoululle. Yrittäjyydestä puhutaan paljon valtiovallan, opetussuunnitelmien ja yrittäjäjärjestöjen kautta. Koska asia koetaan tärkeäksi usealta taholta, on mielestäni tärkeää selvittää myös yhteisöpedagogikoulutuksen opintojen yrittäjämäiset sisällöt ja miten opettajat kokevat yhteisöpedagogikoulutuksen yrittäjyyskasvatuksen.

5.3 Aineistonkeruuprosessin eteneminen

Oma opinnäytetyöni aihe oli ollut ajatuksissani varsin pitkään. Kun aloitin opinnot Mikkelin ammattikorkeakoulussa syksyllä 2010, olin jo kiinnostunut yrittäjyyskasvatuksesta ja halusin syventää osaamistani yrittäjyyskasvatuksen parissa. Olen toiminut Nuori Yrittäjyys ry:n leiri ohjaajana, kouluttajana ja materiaalin luoja vuodesta 2009 alkaen, jonka aikana minulle on kertynyt paljon yrittäjyyskasvatukseen ja yrittäjyyteen liittyvää tietoa ja materiaalia.

Opinnäytetyöni aihe vahvistui syksyllä 2012. Opinnäytetyön rajaaminen ja näkökulma osoittautui alussa vaikeaksi. Tutkinto opiskelijoiden kokemuksista, yrittäjyydestä, heidän valmiuksistaan, vai mikä on tutkimukseni punainen lanka. Opintojeni eteneminen pysähtyi, kun aloitin siviilipalveluksen kesällä 2013 ja se tarkoitti opintojeni pitkittymistä lukuvuodella. Vuoden aikana siviilipalvelus ja muut työkuviot hidastivat opinnäytetyöni kirjoittamista. Toimin yrittäjyyskasvatuksen parissa, mutta en kasannut aineistoa opinnäytetyötäni varten.

Opintoni jatkuivat syyskuussa 2014, jolloin minulla oli koossa päällisin piirtein teoreettinen runko ja teemat. Syyskuussa täsmensin opinnäytetyöni tutkimusryhmäksi opettajat ja tein heille haastattelut lokakuussa 2014. Haastattelut pystyin tekemään kahdessa päivässä ja hyvässä yhteistyössä ja hengessä. Haastattelun teemat sain koottua tutkimusongelmista ja yrittäjyyskasvatuksen termistä ja ajatuksesta mihin yrittäjyyskasvatus pyrkii vastaamaan. Yrittäjyyskasvatus pyrkii vastaamaan yksilön omaehtoisten ja sisäisten yrittäjyyspiirteiden vahvistamiseen ja ulkoisen yritystoiminnan syntymiseen.

Minun tuli siis rajata kysymykset siten, että ne käsittelivät ulkoisen, sisäisen ja omaehtoisen yrittäjyyden teemoja ja sisältöjä.

Tehdessäni haastattelurungon ja kysymykset etukäteen ja tiedostin omat tutkimusongelmani, tiedostin, että saan varmasti oleellisinta ja tärkeintä tietoa koskien opinnäytetyötäni. Tässä korostui myös se, että minun tuli kerätä aineistoa, jota oli mahdollista teorian avulla käsitellä ja tulkita. (Ks. Puusa, 2011,83)

Kun tein teemahaastattelua noudatin ohjeistusta, jonka mukaan toimiva teemahaastattelu rakentuu kolmenlaisten teemojen varaan. Ensimmäisenä ovat laajat aihepiirit, jotka synnyttävät keskustelun ja avaavat käsiteltävää maailmaa. Toiseksi tulevat pilkkovat apukysymykset, jotka auttavat haastateltavaa kertomaan aiheesta, viimeisenä ovat yksityiskohtaiset kysymykset, joita käytetään, mikäli haastattelijalla ei saa vastauksia kysymykseensä. (Eskola&Vastamäki 2001,37.)

5.4. Haastattelujen kulku

Opinnäytetyöni haastattelut suoritin kahdessa päivässä. Haastateltavia opettajia oli kymmenen kappaletta. Suoritin haastattelut kolmessa kahden hengen ryhmässä, yhdessä kolmen hengen ryhmässä ja tein yhden yksilöhaastattelun. Valitsin parihaastattelut, koska keskustelu avasi opettajille uusia näkökulmia ja avasi mahdollisuuden avoimeen keskusteluun ja omien kokemusten reflektointiin ryhmässä. Lisäksi ryhmähaastattelut palvelivat kiireellistä haastatteluaika-auluani.

Haastattelujen keskipituus oli noin neljäkymmentä minuuttia. Kaikki haastattelut sujui hyvin ja hyvässä vuorovaikutuksessa. Opettajat kiittelivät työni aihetta ja sanoivat odottavansa työn tuloksia. Suurimpana tekijänä haastattelun onnistumiselle oli opettajien rehellisyys. He toivovat selkeästi esille epäkohtia ja myös omia kehityskohteitaan.

5.5 Aineiston analyysi

Laadullinen tutkimus perustuu ensisijaisesti aineistoonsa, jonka takia sitä kutsutaan myös tutkimuslogiikaltaan aineistolähtöiseksi. Aineiston arvo määräytyy sen merkityksellisuuden, pätevyydestä ja arvosta. (Anttila, 2005, 184.)

Olen haastatellut opinnäytetyötäni varten kymmentä Mikkelin ammattikorkeakoulun kansalaistoiminnan- ja nuorisotyön koulutusohjelman lehtoria. Haastattelun toteutin teemahaastatteluna. Haastattelut toteutettiin ryhmähaastatteluina, jossa oli joko kolme haastateltavaa tai kaksi haastateltavaa. Lisäksi tein kerran yhden hengen haastattelun. Valitsin ryhmähaastattelun aikataulusta johtuen, mutta myös paremman aineiston saannin kannalta. Ryhmähaastattelun tarkoituksena on saada tilanne useiden henkilöiden kesken. Tarkoituksena on saada tietoa miten koehenkilöt ymmärtävät asioita, millaisia kokemuksia heillä on. Ryhmähaastattelua käytetään usein, jos haastateltavilla on sama työpaikka. Se toimi myös motiivina tässä haastattelussa. Lisäksi ryhmähaastattelulla pyritään avoimeen vuorovaikutukselliseen keskusteluun, jossa jäsenten erilaiset näkemykset pyritään kokoamaan yhteen. (Sulkunen 1992, 264.)

Analyysi on tärkeä tieteellisen työskentelyn työväline. Tutkivaa toimintaa kuvataan usein siten, että silloin analysoidaan jotain. Analyysin tekemiseen tarvitaan tuolloin analysoitava kohde ja analysoitavia yksilöitä. Ne voivat tällöin olla ajatuksellisia kokonaisuuksia, kuten sanoja, lauseita tai muita laajempia ymmärtämiskokonaisuuksia. Ahonen, 1994, 143). Ks. Anttila, 2005. 229.)

Tulee kuitenkin muistaa, että tieteellisellä analyysillä ei tarkoiteta sanojen, lauseiden eikä muiden kielellisten lauseiden analysoimista itsessään, vaan niiden taustalla olevien käsitteiden ja väitelauseiden analyysia. Kielellisen ilmauksen analyysi kuuluu ensisijaisesti kielitieteeseen. (Anttila, 2005, 229.)

Kvalitatiivinen tutkimus lähtee usein liikkeelle tunnetuista tosi-asioista tai tieteellisen tutkimuksen tunnetuista teorioista. Käytännön tasolla reaali maailmassa teorian asemassa ja käytännössä olevat ammatilliset käytänteet. Ideana on tällöin laittaa vallassa olevat käytännöt ja teorit koetteelle. Tehdään hypoteesi ja, jonka paikkaansa pitävyys todistetaan uuden aineiston valossa. Monien mielestä tällöin toimitaan, kun halutaan tehdä ” todellista tutkimista” Tavanomaisesti ja yleisesti tutkimusote etenee teoriasta empiriaan eli oletetaan olevan jokin teoria, jonka varaan uuden tiedon hankinta rakentuu. Tutkimuksen tavoitteeksi muodostuu tällöin valmiina olevan tiedon testaaminen ja vahvistaminen. (Anttila, 2005, 234.)

Kun käytin teemahaastattelua aineistonkeruumenetelmänäni analysoin aineistoani tyyppitelemällä ja teemoittamalla. Pelkistin aineiston, mitä pidetään yleisenä menetelmänä

teemahaastattelussa. Jäsensin aineiston käsiteltävien teemojeni mukaisesti ja nauhoitin haastattelut. Litteroin keräämäni haastattelun kokonaan pian haastatteluiden tekemisen jälkeen. Tällöin käsiteltäväni teema helpottui ja hahmottui huomattavasti. Haastattelun jälkeen vertailin haastattelun tuloksia opetussuunnitelmaan ja tein niiden välillä vertailua. Vertailussa kävin läpi opettajien kokemuksia ja niiden yhteneväisyyttä opetussuunnitelman tavoitteisiin ja sisältöön.

5.6 Keskeiset käsitteet ja niiden määrittely

Yrittäjyys opinnäytetyössä on yläkäsite, joka sisältää kaikki yrittäjyyden muodot. Käsitteeseen kuuluu: sisäinen, ulkoinen ja omaehtoinen yrittäjyys. Ulkoinen yrittäjyys nähdään työssäni ensisijaisesti oman yrityksen perustamisena ja sen johtamisena. Sisäisellä yrittäjyydellä tarkoitan tapaa toimia erilaisissa organisaatioissa. Omaehtoisen yrittäjyyden näen yrittäjämäisenä käytöksenä, jossa yksilö asettaa itselleen konkreettisia tavoitteita ja visioita, mitä hän haluaa tehdä tulevaisuudessa.

6 TULOKSET

6.1 Opettajien kokemukset koulutusohjelman yrittäjyyskasvatuksesta

Tässä luvussa vastaan tutkimuskysymykseeni, miten opettajat kokevat koulutusohjelmassa toteutetun yrittäjyyskasvatuksen? Tavoitteenani oli saada tutkimuskysymyksen avulla vastaus miten yrittäjyyskasvatus ilmenee koulutusohjelman opetussuunnitelmassa ja opetuksessa. Tuloksia havainnollistan suorilla lainauksilla. Olen nimennyt haastateltavat H1, H2, H3, H4, H5, H6, H7, H8, H9, H10.

6.1.1 Opettajien omat yrittäjyyskokemukset

Opettajien yrittäjyyskokemuksia on mielestäni hyvä avata, koska se antaa mielestäni vastauksia opettajien näkemykseen mitä heillä tulee mieleen sanasta yrittäjä. (Koiranen&Hyrsky. 1994,23) tutkimuksessaan tutkivat, mitkä kuvaukset ihmisten mielestä osuvat yrittäjään. Viiden kärkeen nousivat: aloitekyky, myönteinen työasenne, työhalu, määrätietoisuus ja menestymisenhalu. (Ks. tutkimus opinnäytetyön sivulta 20–24)

Neljä haastateltavista lähti perinteisen yrittäjyyden käsityksestä, ja totesi olevansa yrittäjäksi liian laiska. Hänellä oli mielikuva, että yrittäjä joutuu tekemään niin ”pirusti töitä” Tarkensin, että haastateltava oli korkeasti koulutettu ja aktiivinen työyhteisössä, eli miten hän laiskuuden kokee. Haastateltava totesi tähän

” Se on toinen asia. Se on sitä työtä mitä minä teen. Se ei ole yrityksen pyörittämistä. Että ajattelenko minä liian suppeasti tämän asian?” (H1)

Haastateltava ajatteli siis yrittäjyyden ensisijaisesti liiketoiminnan kautta. Toisen haastateltava totesi

” Jos semmosta tyyppillistä yrittäjyyttä ajatellaan, et perustaisin yksityisen yrityksen niin mä en koe siihen minkäänlaisia haluja. Mä jopa kammoksen ajatusta.” (H2)

Haastateltavat lähtivät ulkoisen yrittäjyyden kautta. He ajattelivat ensin perinteistä liiketoimintaa harjoittavaa yrittäjää, mutta alkoivat lauseensa jälkeen pohtia myös omia sisäisen yrittäjyyden ominaisuuksia. Yksi keskeinen näkökulma, jonka haastateltava esitti, oli myös halua tehdä asioita laadukkaasti ja pitkäjänteisesti, työtä projektien kanssa, kehittää omaa työtötään, osattiin puntaroida asioita omassa henkilökohtaisessa elämässä ja miettiä asioiden tuotto-odotuksia ja oman itsensä markkinointia. Kaksi haastateltavista perusteli omaa yrittäjähenkisyyttään lähipiirissä olleen yritystoiminnan ja sieltä saadun kasvatuksen kautta jolloin työn merkitys on korostunut. Yksi haastateltavista ajatteli, että voisi toimia yrittäjänä ja kykenisi elättämään itsensä ja perheensä yritystoiminnan avulla.

Haastattelussa nousi keskeisesti kysymys

” Mitä yrittäjähenkisyydellä tarkoitetaan?”(H10) ”

(H10) yrittäjyys profiloitui ensisijaisesti yritystoimintana, mutta laajemmassa kontekstissa hän totesi

”Tehään hommat ja hoidetaan ne, jos tässä tätä tarkoitetaan niin olen” (H10)

Kootusti voi ajatella, että valta osa opettajista näki itsensä henkilöinä, jotka ovat aktiivisia, omaavat kehittävän työotteen ja ovat pitkäjänteisiä, mutta eivät halua perustaa yritystä ja kokevat sen vieraana itselleen. Luonteen piirteiden kuvaukset osuivat hyvin yhteen Koironen&Hyrskyn, 1994 tutkimustulosten kanssa.

6.1.2 Opettajien näkemykset yrittäjyydestä

Koironen&Peltonen (1995,10). näkevät yrittäjyyden ajattelu- toiminta ja suhtautumistapana sekä omavastaisena itsensä johtamisena. Heidän mukaansa yrittäjyys on yhden ihmisen tai yhteisön osoittamaa uutteruutta ja luovuutta. Yrittäjyys näkyy tuolloin taloudellisena ja muuna toiminnallisuutena ja se parantaa elintasoja luomalla työtä, tuottamalla hyödykkeitä ja palveluita. Yrittäjyyden avulla kyetään luomaan työtä, kehittämään palveluita ja tuotteita. Samalla on mahdollista jalostaa sekä yksilön, että yhteiskunnan hyvinvointia.

” Ei ole olemassa valmista hyvinvointimallia mikä vaan tulee jostakin tupsahtaa vaan sen hyvinvoinnin eteen pitää tehdä töitä. Vähän tämmönen freireläinen ajattelumalli siihen, että se on itsessä kiinni, että se on myös tämmönen valtakysymys suhteessa ihmiseen ja ihmisen hyvinvointiin, että oletko sä aina toisten ihmisten, kasvattajien taikka sosiaalialan ihmisten vietävissä. Vaan rakennatko sä sen, niin kuin ihmiseen itseensä, että se yrittää ja lähtee viemään itsessään asioita eteenpäin ” (H7)

H7 näki yrittäjyyden Koironen&Peltosen(1995) tavoin toimeliaisuuden ja oman itsensä eteenpäin viemisen kautta.

Haastattelutuloksissa korostettiin yrittäjyyden merkitystä yhteiskunnalle. Yrittäjyyden roolia työllistäjänä, työpaikkojen luoja ja verotulojen tuottajana. Vastauksissa painotettiin paljon yritystoiminnan merkitystä, mutta yrittäjyyttä ei perusteltu sisäisten ominaisuuksien kautta. Yksi haastateltavista lähti sisäisen yrittäjyyden kautta ja totesi

” Mulle yrittäjyys on uusien unelmien toteuttamista, semmosia innovaatioita ” (H7)

(H7) ajatteli, että olisi mahdollisuuksia tehdä asioita eri tavoilla ja miten asioita tulisi kehittää. Tällöin tarvitaan innovaatioita. Muutamassa vastauksessa painotettiin edellisen kysymyksen sisäisen yrittäjyyden piirteiden vastauksia. Kaiken kaikkiaan yrittäjyys nähtiin ensisijaisesti liiketoiminnan harjoittamisena, mutta myös sisäistä yrittäjyyttä tuotiin esille.

6.1.3 Yrittäjyyskasvatuksen merkitys

Kun puhutaan yrittäjyyskasvatuksesta ja mihin sillä pyritään niin tarkoitetaan myönteisten asenteiden lisäämistä, yrittäjyyteen liittyvien tietojen ja taitojen kehittämistä uuden yritystoiminnan aikaansaamiseksi, yrittäjien ja yrityksissä toimivien henkilöiden osaamisen kehittämistä, sekä yrittäjämäisen toimintatavan tiedostamiseen ja oppimiseen kaikilla työpaikoilla. Yrittäjyyskasvatus perustuu elinikäiseen oppimiseen ja verkostomaiseen toimintatapaan. (Ks. Gustafsson-Pesonen, Kiuru (2012, 8).

Kysymyksessä täsmensin, että yrittäjyyskasvatus pitää sisällään nykyisin kaikki koulutusasteet ja pyysin ajatuksia yleisesti yrittäjyyskasvatuksesta. Useassa vastauksessa painotettiin aiheen tärkeyttä ja sen yhteiskunnallista merkitystä. Mutta yrittäjyyskasvatus terminä, oli vieras. Yksi haastateltavista totesi

” Mun on pikkaisen hankaluuksia tän termipuolen tiimoilta, jos käytetään yrittäjyyskasvatus sanaa niin onks se tärkeää. Se sisältö on tärkeää ja kasvattaa innovatiivisia, eteenpäin katsovia ihmisiä, lapsia, nuoria, aikuisia, ikäihmisiä myöskin. Siitä näkökulmasta kyllä, mutta ilmapiiriä, että pitäisi perustaa, joku pulju niin ei” (H3)

(H3) ajatus sai kannatusta. Yrittäjyyskasvatus nähtiin tärkeänä, mutta opetuksessa aihe ei ole keihäänkärki. Kolmessa vastauksessa esitettiin kysymys tuleeko edes käyttää sanaa yrittäjyyskasvatus.

” Mun mielestä yrittäjyyskasvatusta ei tarte sinällään nostaa erilliseksi asiaksi esimerkiksi opetussuunnitelmissa vaan se olisi menetelmällisenä asiana, joka kulkisi perusopetuksesta opsit läpi ja siirtyisi aina seuraaville koulutusasteille tämmösenä haarukamenetelmänä. Samalla tapaa, kun meille opetetaan käytöstapoja niin meitä voidaan kasvattaa siihen et me otetaan vastuuta omista tekemisistä ja ollaan yrittäjähenkisiä” (H8)

Vastauksissa nousi keskustelu, mikä on tärkeää ja mikä ei ole. Koulutusohjelmassa on useita erilaisia sisältöjä seksuaalikasvatuksesta monikulttuurisuuteen ja ne kaikki tulisi olla läpäisyn periaatteessa opetussuunnitelmassa. Yhdessä vastauksissa painotettiin yrittäjyystietoutta. On se sisäistä tai ulkoista. Haastateltava näki sisäiseen yrittäjyyteen kasvamisen tärkeänä, jossa painottuu elämänhallinta ja syrjäytymisen ehkäisy. Edellä mainitut ongelmat syntyvät, koska henkilöiden sisäisen yrittäjyyden puuttumista, joten ovat siten teemoina tärkeitä, mutta tulisiko yrittäjyyskasvatuksen olla oma oppiaine, niin on vaikea asia.

Kaiken kaikkiaan vastauksissa painotettiin yhteiskunnallista merkitystä ja aktiivisuutta, mutta, pohdittiin yrittäjyyskasvatus sanan käyttöä. Ehdotettiin sanavalintoina kannustamista tai ohjaamisesta itseohjautuvuuteen.

6.1.4 Opettajien kokemukset koulutusohjelman yrittäjyyskasvatuksesta

Yrittäjyyskasvatus sanana on vaikea ja moniulotteinen. (OPM 2009.) on todennut , että yrittäjyys on yksilön kykyä muuttaa ideat toiminnaksi. Se sisältää luovuuden, innovaatiokyvyn ja riskinoton, samoin kuin kyvyn suunnitella ja johtaa toimintaa tavoitteiden saavuttamiseksi. Nämä ominaisuudet tukevat yksilön jokapäiväistä elämää, koulutuksessa, työssä, vapaa-aikana ja muussa yhteiskunnallisessa toiminnassa. Ominaisuuksia tarvitaan yritystoiminnassa, mutta ne lisäävät myös työntekijän tietoisuutta työstään ja auttavat työntekijää tarttumaan mahdollisuuksiin. Yrittäjyyskasvatuksessa tarkoitetaan pääasiassa opetuslalla tehtävää työtä yrittäjyyden vahvistamiseksi.

” Jos mä aattelen ihan puhtaasti tämän hetken tilannetta, mitä mä oon viimeisen vuoden aikana tehnyt niin en varmaankaan tuo esille omassa opetuksessa, muuta kuin, semmonsena piilo-opetussuunnitelmassa Avartissa, koska se mielestäni palvelee semmosta yrittäjyysasennetta sitä sisäisen yrittäjyyden asennetta. Mä koitan sen opetuksen kautta tuoda sitä ,mutta en mä puhu sanasta yrittäjyyskasvatus” (H6)

(H6) ajatus on mielestäni hyvinkin kuvaava siihen, miten opetettava aihe voi olla hyvinkin yrittäjämäinen ja yrittäjyyskasvatusta tukeva, mutta siitä ei käytetä sanaa yrittäjyyskasvatus. Avartti on kansainvälinen ohjelma, jossa osallistuja kehittää ja testaa taitojaan sekä asettaa itse tavoitteensa ja kilpailee vain itsensä kanssa.

(Avartti 14.11.2014)

Avartti on hyvä esimerkki ohjelmasta, jossa on useita yrittäjyyden piirteitä. Osallistuja asettaa itselleen haasteita, joita lähtee kehittämään. Hän arvioi oppimistaan itse, mutta hänen oppimisensa voi hyödyttää hänen lisäksi myös yhteisöjä. Taidon oppiminen voi olla esimerkiksi lapsella se, että pelaa paremmin jalkapalloa omassa joukkueessaan ja tästä osaamisesta hyötyy lopulta hänen oma joukkue. Tavoite voi olla oikeastaan mitä tahansa. Oppiminen tukee yksilöä, mutta hyödyn saa mahdollisesti myös yhteisö. Tällöin ohjelma toteuttaa hyvin sisäistä ja ulkoista yrittäjyyttä, mutta tuleeko koulutuksessa tuoda esille, että tämä on samalla myös eräänlaista yrittäjyyskasvatusta, on mielestäni turhaa. Opiskelijan tulee vain tiedostaa, että kasvatusväline, jonka avulla mahdollistetaan yksilön aktivointi ja haasteiden asettaminen, mutta en käyttäisi asian suhteen termiä yrittäjyyskasvatus.

Haastatteluissa sivuttiin myös yrittäjyyskasvatuksen merkityksellisyyttä osana opintoja.

” Mun näkemys suoraan niin ei se meillä mitenkään tärkeänä nouse meidän opetusohjelmassa tällä hetkellä. Ei se oo mikään semmonen keihäänkärki siellä, että jos kysymys kuuluu, nähdäänkö tärkeänä meidän opetussuunnitelmassa niin mun mielestä ei se oo mikään keihäänkärki tällä hetkellä” (H3)

” Niin onhan meillä ne keihäänkärjet siellä tuotu esiin, että mitä osaamista tää vaatii, eikä tää oo siinä kolmen joukossa, mitä meillä siellä kärjessä pidetään, mutta mukana se on kaikissa opetussuunnitelman keskusteluissa aina ja se otetaan mukaan yhdeksi opintojaksoksi, mutta se on ihan samalla tavalla kuin kysytään, onko liikuntakasvatus tärkeää, niin ei sekään oo tärkeätä, se on yksi opintijakso muiden joukossa” (H4)

” Juuri näin” (H5)

Haastattelija: ” Onks se tämmönen läpäisyn periaate, että se pitäis olla jokasessa tai se laitetaan siihen paperiin jokaiseen opetussuunnitelmaan”

” Mun mielestä se läpäisyn periaate on sama, kuin sitä ei olis ollenkaan, että se ei niinku oo ratkaisu tässä näin. Ehkä ollaan tai mä oon ainakin ite aatellut sillä tavalla, että mä tuon sitä tai mä en aattele tuovani yrittäjyyttä vaan mä tuon ammattillista näkökulmaa siihen sisäiseen yrittäjyyteen, mutta se, että meillä opiskeluissa mahdollista, että ne ketkä haluavat alkaa yrittäjäksi tai yrittäjyyttä opiskella niin sitten nää yrittäjäpolut ja sitten yks opintojakso, jossa tätä sivutaan, mutta se on meidän koulutusohjelman ongelma, että kun me otetaan se toisesta koulutusohjelmasta opettaja tähän näin niin hänen, niin hän ei oo niin hyvin linkittäytynyt, meidän koulutusohjelmaan, että me tiedettäis, mitä hän opettaa.”(H4) Hyväksyvää hymistelyä”: ”ja, että hän tietäs mitä me opetetaan eli aina nää ulkopuoliset opettajat jää ehkä vähän irralliksi tästä meidän kokonaisuudesta” (H4)

” Mä palaan tota tähän kysymyksen muotoiluun siinä mielessä, että sulla on tässä, että nähdäänkö tärkeänä vai ei tärkeänä. Kun tää ei oo sellainen, asia, että tärkeä, ei tärkeä tai tärkeä/vähäpätöinen tai jopa, ei kuulu meille vaan tota tää on niinku paljon asioita, jotka ovat merkityksellisiä ja merkittäviä ja siinä merkityksessä tärkeitä ja jotka on meidän opetussuunnitelmassa sisällä, mutta ei niistä niinku just näitä keihäänkärkiä. Ja kyllä tää yrittäjyys ja ylipäätään yhteiskunnan toiminta vaikkapa yhteiskunnan rakenteet ja toimintamekanismit niin onhan se jo itsessään siellä. Siellä puhutaan tosta kolmijaosta kyllä tota yhteiskunnan toimijaosta sillä tavalla, että yrittäjyys on osa sitä. Kyllä se siellä sisällä on. Mutta se ei oo käsitteellisesti nostettu. Onhan se ilman muuta tärkeä kaikissa” (H5)

Opettajien keskustelu avasi hyvin sitä, mitä tarkoittaa keihäänkärki. Yhteisöpedagogiopintojen keskeinen teema on nuoruus ja kansalaistoiminta. Ne ovat opintojen keihäänkärjet ja yrittäjyyskasvatus nähdään yhtenä osana opintoja.

Opettajat näkivät yrittäjyyskasvatuksen sisäisen yrittäjyyden kautta. He ovat pyrkineet aktiiviseen ja itsenäiseen työotteeseen, jossa yksilö tutkii ja tarkkailee omaa oppimistaan. He eivät käytä sanaa yrittäjyyskasvatus. Kasvatus jää sisäiseen yrittäjyyteen ja se sisältää hiukan ulkoisen yrittäjyyden piirteitä ja mainintoja.

Yksi haastateltavista totesi, että mikäli opiskelijalla olisi hyvä idea, hän voisi sanoa, että laita pulju pystyyn. Kolmessa puheenvuorossa painotettiin, että opiskelijoiden tulisi

mennä pois mukavuusalueeltaan tutuista työyhteisöistä (nuorisotalot, kunta) ja katsoa erilaisia toimintatapoja ja etsiä uusia näkökulmia. He eivät käyttäisi tästä sanaa yrittäjyyskasvatukseen tukeminen, mutta tällöin painotettaisiin uuden tekemistä, tutkimista ja muutoshalua. Voidaan siis sanoa, että opettajat eivät koe tekevänsä yrittäjyyskasvatusta. He tukevat opiskelijan aktivointia, mutta sitä ei nähdä yrittäjyyskasvatuksena ja sana itsessään on vieras.

6.1.5 Opettajien kokemat puutteet koulutusohjelman yrittäjyyskasvatuksessa

Haastateltavista kuusi kappaletta koki yrittäjyyskasvatuksen vaikeasti hahmotettavana kokonaisuutena. Kehittämiskohteet ja puutteet tuotiin eri tavoilla esille. Päälimmäisinä kehityskohteina nousivat esille: aktiivisen opiskelijan käsitteen kyseenalaistaminen, yrittäjyyskasvatus on vaikea hahmottaa ja miten sitä tulisi lähestyä sekä innovaatio- ja yrittäjyysosaamisen opintojakso ja oman yrittäjyyskasvatusosaamisen puute. Näistä neljästä löydettiin suurimmat kehityskohteet.

”Mie uskaltaisin tuohon väittää, että me puhutaan paljon tämmösestä itseohjautuvuudesta, mutta ei se meidän opetussuunnitelmasta hirveesti tue” (H1)

Haastattelija: Millä tavalla?

” Miusta se on holhoava. Myöhän hoidetaan nämä vaikka kotiin nää opiskelijat. Että myö ei tavallaan, on semmone pikkunen pelko ja epäluottamuksen puute siihen, että se itsenäinen työote syntys sillä opiskelijalla. Myö ei uskalleta heittää siihen kylmään veteen sitä opiskelijaa ja se on meidän vika, se ei oo opiskelijan vika” (H1)

Haastattelija: Miks sitten ei tuu tämmöstä, että opiskelija vaikka heitettäis sinne kylmään veteen ja hän rupeis tekee itse. Mikä sen sit estää?

” Kai myö pelätään sitä, että se opiskelija epäonnistuu ja sit samalla me epäonnistumme, että se meidän opetussuunnitelma ei toimi, jos me otetaan vähän riskimpi ote tähän.” (H1)

(H1) kyseenalaistaa vahvasti opetussuunnitelman onnistumisen. Opetussuunnitelmassa on selkeät tavoitteet ja pyrkimykset aktiivisuuteen, mutta hänen mukaansa opettajat eivät mahdollista aktiivisen työotteen syntymistä. (H2) jakoi myös (H1) käsityksen.

” Mä koen vähän samalla tavalla, että me, meillä on ihanne puhetta hirveesti semmosta konditionaalista, että olisi mukava, jos olisi näin, mut sitten kyllä mulla on kokemuksia siitäkin, että sit kun on jotain tehnyt semmosen kokeilun, että pistetäänpä ne sinne kylmään veteen ja heitetään niin se ongelma on vähän siinä, että kun ne on, meidän opiskelijat opetetaan aika pitkään ensimmäinen vuosi melkein menee kokonaan semmoseen hyvin tiukkaan kurilliseen, että nyt palautetaan tämä tehtävä ja jos nyt et tee tätä kurssia ajoissa niin et saa osallistua tehtävät tekemiseen ” (H2)

” Siihenkin on määrätty kaaviot, että tehään just näin ja niin edelleen ja sit, kun on yks vuos opeteltu tätä niin onkin aika vaikee heittää sit päin vastaiseen suuntaan ”(H1)

” Sit palautekin on aika murskaavaa, että jos sit teetkin sen, en tarkoita, että sitä pitää pelätä, mutta eihän se välttämättä mukavalta tunnu ja varmaan se vähän kangistaakin meitä lähtemään semmoseen, että kaikki rupeis kokeilee nyt jotain innovatiivisia juttuja, vaikka monesti se opiskelija, joka on tottunut tietyn kaavan ja sen yhtäkkiä täytyykin ottaa itsenäinen vastuu jostain tai sen täytyy tehdä jotain aivan eriskummallista sen näkökulmasta niin se onkin aika kauheeta ” (H2)

Itse tekemistä vältetään ja pelätään, koska pelätään, että opiskelija epäonnistuisi ja samalla myös opettaja ja opetussuunnitelma. Useampi haastateltava näkikin ongelmana sen, että opiskelijan ensimmäinen vuosi on hyvin tiukka ja kurinalainen tehtävien osalta ja palautetaan tehtävät ja tehtäville tietyt kaavat. Lisäksi pelättiin sitä, että, jos opettaja poikkeaa rutiineista, tekee asioita eritavalla, joka poikkeaa ensimmäisen vuoden opetustavasta saa opiskelijalta kriittisen palautteen, kun asioita ei ole tehty tietyllä tavalla ja helposti omaksuttuna.

Viestit ovat siis ristiriitaisia. Viisi haastateltavaa sivusi, että yhteisöpedagogiopintojen vahvuutena on aktiivinen kansalaisuus ja osallisuus, mutta opiskelijan kontrollointi ja tietynlainen holhoaminen nousi esille myös viidessä vastauksessa. Opetussuunnitelma antaa siis täydet puitteet itsenäisen työotteen syntymiseen, mutta myös opettajilla tulee

olla rohkeutta ja halua antaa opiskelijoiden tehdä asioita itse olla ja olla pelkäämättä opiskelijan epäonnistumista ja antaa heidän poiketa välillä myös rutiineista opiskelussa

Innovaatio- ja yrittäjyysosaamisen kurssin kritiikissä keskeisintä oli, että opettajat eivät tiedä vastuuhenkilöä kenelle opiskelijan voisi ohjata kysymään kurssista. Opettajat kurssille tulevat liiketoiminnan puolelta, eivätkä he tiedä opiskelijoita, jonka voisi sanoa käyneen kurssin. Syitä miksi opiskelijat eivät valitse innovaatio- ja yrittäjyysosaamista on varmasti useita. Keskeisimpänä kurssin kiinnostavuus ja tarpeellisuus opiskelijan näkökulmasta. Opiskelija valitsee toiset polut, koska ne ovat konkreettisempi opiskelijan työllistymisen näkökulmasta. Lisäksi kurssia ei markkinoida

” Se vaatisi ihan konkreettista yrittäjyyspolkuinfoa, jossa olis kertomassa kokemuksistaan ja joku työelämän edustaja, että minkälaisia merkityksiä tällä olisi. Sen tyyppistä meillä ei oo ” (H3)

Kommentti toistettiin sivuten kuudessa puheenvuorossa. Opiskelijoille ei ole siis ollut konkreettista infoa, jossa kerrottaisiin mitä opiskelija saa kurssista ja miten se toteutetaan. Ongelmaksi on muodostunut se, että opetuksesta vastaa liiketoiminnan opettajat, joihin opettajilla ei ole kontakteja ja yhteyttä. He eivät osaa nimetä, kuka opettaa kursilla ja miten. Lisäksi voi epäillä, että liiketoiminnan opettajille tulee haastetta opettaa yrittäjyyttä tiedostaen humanistisen- ja kasvatustieteiden pedagoginen näkemys, osaaminen ja työelämäyhteydet. Suurin huoli on kuitenkin siinä, että kolmessa puheenvuorossa tulee ilmi, että opiskelija saa perustietoa innovatiivisuudesta ja aktiivisesta kansalaisuudesta, jotka mahdollistavat polun valinnan.

Tämä ei toteudu käytännössä, koska opettajat kommentoissaan toteavat, että he eivät käytä suoraan sanaa yrittäjyys. He puhuvat aktiivisesta kansalaisuudesta, innostamisesta tai työelämäyhteyksistä. Yhteisöpedagogien näkökulmasta se olisi perhekodeit. Se, että opetuksessa ei suoraan puhuta yrittäjyydestä ja infot hoidetaan puutteellisesti ja, että opettajilla ei ole kontakteja innovaatio- ja yrittäjyysosaamisen järjestäjiin tarkoittaa, että opettajien opetus ja toimintatavat eivät tue opiskelijan mahdollisuutta valita tai tietää innovaatio- ja yrittäjyysosaamisen opintojaksosta. Jotta opiskelijalle selkenisi opintojakso, tulisi järjestää selkeä infotilaisuus ja opetuksessa tulisi puhua konkreettisesti yrittäjyydestä, jos opetustilanne sen mahdollistaa. Esimerkiksi projektitoiminnassa tai keskustellessa yhteiskunnan toimintatavoista tai aktiivisesta kansalaisuudesta. Läpäisyn

periaate ei toimi, koska yrittäjyys ei konkretisoidu. Konkreettisuuden puuttuminen näkyy lopulta siinä, että opiskelija ei saa täyttä ymmärrystä ja kuvaa yrittäjyydestä, joka näkyisi mahdollisena innovaatio- ja yrittäjyysosaamisen kurssin valintana.

Ongelmana nähtiin myös yrittäjyyskasvatuksen hahmottaminen ja toteutus. Vastauksissa tuotiin esille, että ei tiedetä miten yrittäjyyskasvatus tulisi nähdä omassa opetuksessa ja miten sitä tulisi lähestyä. Kun puhuttiin yrittäjyyskasvatuksesta opetussuunnitelmassa nousi esille vahvasti läpäisyn periaate.

” Tavallaan se on meillä vähän sellaisena vitsiaiheena, että pannaan se sellaiseksi läpäiseväksi periaatteeksi ja se vastuu siirtyy kullekin opettajalle-(H2)”Kuulijalle” (H1)
” Kyllä me tiedetään se yrittäjyyskasvatus ongelmaksikin, että se on läpäisevänä periaatteena voi pahimmillaan tarkoittaa, että se ei tuu itseasiassa esille missään” (H1)

Ongelmaksi koettiin siis läpäisyn periaate. Yrittäjyyskasvatus on laitettu opetussuunnitelmaan, mutta opettajan vastuulla on päättää miten yrittäjyyskasvatusta tuodaan esille omassa opetuksessa.

6.2 Yrittäjyyskasvatuksen ilmeneminen koulutusohjelman opetussuunnitelmassa ja opetuksessa

6.2.1 Sisäinen ja omaehtoinen yrittäjyys yrittäjyyskasvatuksen ilmentymänä

Opettajien vastauksissa korostui, että yrittäjyyskasvatus ilmenee ensisijaisesti sisäisen yrittäjyyden käsitteen kautta.

Haastattelemani opettajat kokivat sisäisen yrittäjyyden siten, että painotetaan opiskelijan halua tehdä asioita itse. Siihen ohjaaminen tapahtuu kurssien valinnan kautta, mutta esimerkiksi kurseilla on itsenäisesti tapahtuvia kokonaisuuksia. Seikkailukasvatuksen opintojaksolla idea perustuu siihen, että opiskelijat itse suunnittelevat, kokoavat, budjetoivat ja rakentavat. Tällöin ei puhuta yrittäjyydestä, mutta se valmentaa siihen. Kaksi haastateltavista painotti arjen hallinnan tukemista. Opiskelija muuttaa mahdollisesti ensimmäistä kertaa omaan kotiin ja tarvitsee tällöin tukea vuokra-asioissa, miten saa rahat riittämään, mistä saa harrastuspiirejä, kavereita tai iltatöitä. Tällöin opettaja tukee opiskelijan itsenäistymistä ja muutos näkyy toisen ja kolmannen vuoden aikana, jolloin

opiskelija hakee harjoittelupaikkoja, tekee opinnäytetyötä ja alkaa etsimään työpaikkoja. Opettajalta vaaditaan tällöin kuuntelua ja pitkäjänteisyyttä. (H1)

”Kun suunniteltiin asiakkaan taloudenhoitoa ja järjestymistä, kotitöiden tekemistä ja muuta tämmöistä, että opetteja joutuu myös tämmöstä tekemään ja se on miun mielestä omaehtoisen yrittäjyyden syntymistä siinä omassa elämässä, että minä siinä kolmantena vuonna, että mie oon kasvanut sen verran, että mie pärjään ja tiedän, että mikä pesuaine kävi vessanpönttöön ja millä tiskataan astiat” (H1)

Sitaatti oli hyvä osoitus omaehtoisesta yrittäjyydestä. Se on oman elämän valmiuksien kehittämistä pitkäjänteisesti, jotka mahdollistavat itsenäisen työskentelyn omassa arjessa, mutta myös aktiivisen toimimisen yhteisöissä. Opettajat kokivat suurimmalta osalta, että opiskelijaa tuetaan itsenäiseen työskentelyyn ja valintoihin, mutta kahdessa vastauksessa painotettiin myös arjenhallinnan taitojen omaksumista.

Opettajien puheissa painottui aktiivinen kansalaisuus, mutta myös kolmas vuosi, joka pitää sisällään sisäiseen yrittäjyyteen valmentavaa kurssi-sisältöä. Siihen sisältyy viimeinen harjoittelu, jossa syvennetään aikaisemmin opittua, opinnäytetyössä on tutkimus- ja kehittämisote, sekä työelämäkontakteja sekä erillisenä tutkimus- ja kehittämisosaamisen kurssitarjonta jotka tarjoavat sisällöt tutkimukseen, kehittämiseen ja työelämässä toimimiseen johtajana, sekä talouden hallintaa ja organisaatioiden ymmärtämiseen.

(H3)mainitsi, että sisäinen yrittäjyys on tuotu myös työpaikkojen muutoksen kautta. Enää ei ole ”eläkevirkoja”, joten opiskelija joutuu kehittämään omaa osaamistaan. Hän tarjoaisikin viestiä

” Hanki osaamista, monipuolista, joku vahvuus ja pikkuhiljaa sitä ja sulla on valttikortit käsissä tällä alalla tai vaihtaa alaa”H3)

Viesti on hyvä ja se sisältää oleellisen sisäisestä yrittäjyydestä. Kehitä vahvuuttasi ja tarjoa osaamisesi yhteisöille ja työnantajille.

Sisäisen yrittäjyyden omaksumisesta ilmeni myös kritiikkiä. Mikäli opettaja pyrkii opetukseen, jossa ei ole perinteistä opettaja opettaa ja opiskelija kuuntelee ja opiskelija ottaa vastaan on viesti usein opiskelijoita

” Eiks siun pitäis opettaa eikä meidän kaikkee mieltii ” (H1)

(H1) koki viestin opetettavan kasvatuksen tuloksena. Ja koki, että opiskelija voisi kolmantena vuonna olevansa valmis siihen, että opiskelija pyrkii ajattelemaan kriittisesti, löytämään erilaisia näkökulmia, ei odota valmista, eikä pidä siitä, että saa valmista.

(H7) lähestyi yrittäjyyttä myös sisäisen yrittäjyyden kautta.

” Musta tuntuu, että tää tulee sellaisen kautta, että me pyritään kannustamaan opiskelijoita aktiivisuuteen, innovatiivisuuteen, luovuuteen, ehkä rohkeuteen ja ne on musta ehkä niitä lähtökohtia sille yrittäjyydelle. Mutta sitä en osaa sanoa tuleeko täsmä kannustusta yrittäjäksi alkamiseksi. ” (H7)

6.2.2 Yrittäjyyskasvatus aktiivisen kansalaisuuden näkökulmasta

Aktiivinen kansalaisuus ja osallistavuus ovat keskeisiä toimialoja yhteisöpedagogien työkentällä. Koulutusohjelman opetussuunnitelma tuo aktiiviseen kansalaisuuteen liittyen siihen, että opiskelija on aktiivinen, mutta hän on myös aktivoija ja oppimisympäristö on aktiivisuuteen kannustava.

Enemmistö opettajista näki osallistavan ja aktiivisen kansalaisuuden syntymisen keskeisimpänä ja näkyvimpänä piirteenä opetuksessa ja opetussuunnitelmassa. Päällinen ajatus oli (H4) toteamana:

” Jos se ei sitä tee niin meidän pitää perata tämä ” (H4)

(H4) tarkoitti sitä, että teemaa on aktiivisesti laitettu osaksi opetussuunnitelmaa. Lisäksi painotettiin opiskelijoiden aktiivista toimintaa opiskelijajärjestö Mamokissa, jossa kansalaistoiminnan- ja nuorisotyön opiskelijat tuottavat enemmistön tapahtumista ja pitävät yllä koulun aktiivisuutta ja ovat yhdistysaktiiveja. Neljässä puheenvuorossa korostettiin, että aktiivinen kansalainen on hyvin tietoinen yhteiskunnasta, mitä ympärillä tapahtuu ja miten voi vaikuttaa, mutta (H1) totesi

”Kolmannen vuoden opiskelijoiden kanssa keskustellessa ne on melko tietämättömiä yhteiskunnan toiminnasta, että miten mikin toimii, mitä mistäkin seuraa ja mitkä on minun oikeudet ja velvollisuudet ja missä voin vaikuttaa, että ovat minusta näistä asioista yllättävän tietämättömiä” (H1)

Kommentti on varsin kantaa ottava ja kritisoi opetussuunnitelman yhteiskunnallisen osaamisen hallintaa (H2) täydensi kommentilla

”Joskus tulee semmonen ilkeä olo, että meidän pitäisi pakottaa enemmän ihmisiä siihen enemmän koulun ulkopuolisiin kokeiluihin”(H2)

Kommentti pohjautui siihen, että (H2) oli pitänyt yhteisöpedagogi opiskelijoille tunnin, jossa kysyttiin, kuinka moni olisi tehnyt jotain vapaaehtoistyötä. Oli se sitten liikuntaurheiluseuroja, kerhoa tai mitä tahansa niin seitsemästäkymmenestä kymmenkunta oli kokeillut vapaaehtoistyötä. Luku oli pieni ja (H2) koki, että vapaaehtoistyön kautta saisi paremman käsityksen yhteiskunnasta ja sen laajuudesta.

Kommenteista voi todeta, että aktiivinen kansalaisuus koettiin keskeisenä ja näkyvänä osana opetusta ja opetussuunnitelmaa. Se muodostaa alalle keskeisen funktion ja opiskelijat ovat aktiivisia toimijoita opiskelijayhteisöissä ja viimeisenä vuonna opiskelijat hakevat aktiivisesti työelämäkontakteja, jotta työllistyisivät. Kritiikkiä syntyi yhteiskunnallisen ymmärryksen vajaavaisuudesta ja että opiskelijoita tulisi laittaa enemmän työelämään, opiskelijalla tulisi olla enemmän asennetta.

” Minä voin vaikuttaa, jos haluan” (H1)

Lisäksi eräänlainen hajuttomuus ja mauttomuus jos kuuluu johonkin ryhmittymään, sitä peitellään. Kaiken tulisi olla neutraalia ja tietynlaista osallisuutta. Koettiin, että peittää tietynlaista osallisuutta ja aktiivisuutta. ja korostettiin myös opiskelijan roolia lähestyä erilaisia toimijoita.

Opetussuunnitelma kuvaa selkeästi aktiivisen kansalaisuuden ja siihen valmistetaan ja sitä hyödynnetään työelämässä. Aktiivinen kansalaisuus täyttää sisäisen ja omaehtoisen yrittäjyyden kriteerit, jossa ihminen on aktiivinen toimija yhteisössä ja pyrkii saamaan

muutosta itsessään ja yhteisöissä. Aktiivisen kansalaisuuden voisi nähdä myös yrittäjyyteen valmentavana, jossa yksilö on aktiivinen innovoiva ihminen, joka pyrkii muutokseen liiketoimintaa harjoittavan yrityksen kautta. Tätä ei opettajat ja opetussuunnitelma tuo esille ja se on selvää, koska opintolinja tukee kunnallista ja kolmannen sektorin työtä.

6.3. Tutkimustulosten luotettavuus

Tutkimustulosten läpikäynnin jälkeen on hyvä pohtia, oliko työni tutkimusongelmat ja sitä kautta tutkimustulokset validiteettisesti päteviä ja hyvin valittuja. Validiteettikysymys kulkee koko opinnäytetyön prosessin osana opinnäytetyötä. Aineistoa analysoidessa minun tuli jatkuvasti suhteuttaa teoreettisen viitekehyksen luomia hypoteeseja ja tutkimusaineistosta nousevia käsitteitä toisiinsa. Teoreettisten käsitteiden ja tutkimusaineistosta nousevien käsittelevien suhteiden tuli olla loogisia, samoin, kuin teoreettisten johtopäätösten ja empiirisen aineiston välinen suhde. (Pyörälä 1995, 15. Ks. Anttila. 1996).

Aineiston luotettavuutta selitetään reliabiliteetti käsitteen kautta, jolla tarkoitetaan aineiston käsittelyn ja analyysin luotettavuutta. Reliabiliteettikysymykset kuuluvat ensisijaisesti tutkimukseen, kun siirrytään empiiristä teoriaan eli empiirisen aineiston analyysin kautta tulkintaan. Reliabiliteetin näkökulmasta on ensiarvoisen tärkeää, että tutkimusaineisto muokataan sellaiseen muotoon, että se on tutkimuksen kommentoijien saatavilla ja tarkastettavissa. Tutkimusta kirjoittaessa tulee ottaa huomioon kaksi asiaa jotka ovat: analyysin arvioitavuus ja uskottavuus. (Ks. Pyörälä 1995, 15. Ks Anttila. 1996.)

Arvioitavuudella tarkoitetaan sitä, että lukija saa mahdollisuuden seurata tutkijan päättelyä ja kritisoida sitä. Uskottavuudella tarkoitetaan sitä, että kuvatulla tavalla on päädytty esitettäviin tulkintoihin.

Kvalitatiiviselle tutkimukselle on esitetty usein toistuvuuden kriteeriä. (Mäkelä 1990. Ks. Anttila. 1996.) Toistuvuuden kriteerin idea on, että toinen tutkija päätyisi saman aineiston ja esiteltyjen tulkintojen pohjalta samoihin tulkintoihin, kuin tutkija.

Opinnäytetyöni tutkimustulosten luotettavuuden arviointi on hankalaa. Tutkimustulokset vastasivat tutkimusongelmiini ja sain opinnäytetyöni haasteltaviksi kaikki yhteisöpedagogiopettajat, joten tutkimustulokset ovat otanta kaikista opettajista, jotka olivat oleellisia tutkimuksen kannalta. Haastavimmaksi osuudeksi tuli tutkimusaineiston tulkinta. Yrittäjyyskasvatus on laaja kokonaisuus ja jokainen kokee yrittäjyyden omasta näkökulmastaan ja kokemuksista ja tiedoista käsin. On siis vaikea antaa yksiselitteistä vastausta ja näkökulmaa. Vastaukset olivat kuitenkin hyvin samansuuntaisia toistensa kanssa, joten valitsin työhöni sitaatteja, jotka kuvasivat parhaiten kokonaisuuksia. Valitsin myös kommentteja, jotka toivat kehittämiskohteita tai kyseenalaistivat muiden päällimmäisiä ajatuksia.

Tärkeintä opinnäytetyön tutkimustulosten arvioinnissa on se, että opettajat saavat arvioida tutkimustulokseni valmiissa opinnäytetyössäni. He saavat lopulta itse ja omassa työyhteisössä pohtia antoiko tutkimustulokseni vastauksen tutkimuskysymyksiini.

7 POHDINTA

Tässä opinnäytetyössä tarkasteltiin, miten opettajat kokevat harjoitetun yrittäjyyskasvatuksen Mikkelin ammattikorkeakoulun yhteisöpedagogikoulutuksessa ja miten yrittäjyyskasvatus ilmenee opetuksessa ja kansalaistoiminnan- ja nuorisotyön koulutuksen 2013–2014 opetussuunnitelmassa.

Kun valitsin opinnäytetyöni aiheen tiesin, että olen uuden tutkimattoman asian äärellä. Yrittäjyyskasvatusta ei ole aikaisemmin tutkittu osana sosiaali- terveys, tai liikunta-alan opetussisältöjä. Aihetta ei ollut tutkittu myöskään yhteisöpedagogien näkökulmasta. Uutta ilmiöön toi opettajien kokemukset teeman opetuksesta ja sen ilmenemisestä. Aihetta ei ole tutkittu, joten vastaisuudessa opetussuunnitelmia uudistaessa opettajat voivat miettiä yrittäjyyskasvatuksen sisältöjä ja teemojen sisällyttämistä omaan opetukseensa. Uskon, että opinnäytetyöni on antanut koulutusohjelmalleni tietoa yrittäjyyskasvatuksen nykytilasta ja työni kautta opettajat ja opiskelijat voivat pohtia miten yrittäjyyskasvatusta tulisi lähestyä ja opettaa.

Ansionani opinnäytetyölleni on myös se, että yrittäjyyskasvatus on nyt ensimmäistä kertaa opinnäytetyönä kasvatuksen näkökulmasta. Aikaisemmin on tehty opinnäytetöitä, joissa on perustettu perhekoti ja niissä on ollut liiketoiminnallinen ulottuvuus. Omassa opinnäytetyössäni lähdettiin yrittäjyyskasvatuksen monimuotoisuudesta johon sisältyy sekä sisäinen, omaehtoinen, että ulkoinen yrittäjyys. Toivon, että opinnäytetyöni löydetään sosiaali- terveys- ja liikunta-alan puolella ja työni toimisi innoittajana oman alan yrittäjyyden pohtimisessa ja aiheen jalostamisessa omiin koulutusohjelmiin.

Opinnäytetyöni antoi vastauksen tutkimusongelmiini jotka olivat, opettajien kokemuksen yrittäjyyskasvatuksen toteutuksesta kansalaistoiminnan- ja nuorisotyön koulutusohjelmassa sekä miten yrittäjyyskasvatus ilmenee opettajien mielestä opetussuunnitelmassa ja opetuksessa.

Kiinnitin opetussuunnitelmassa huomiota siihen, että opetussuunnitelmassa on paljon yrittäjämäisiä piirteitä, jotka ovat avainasemassa yrittäjyyskasvatuksessa. Mikkelin amk:n opetussuunnitelmassa 2013–2014 painotettiin oppimisen olevan aktiivista toimintaa, jossa lähtökohtana on aikaisemmin hankittu osaaminen ja kokemukset. Oppimisessa painotettiin myös kriittistä ja syvää asioiden osaamista ja taitojen siirtämistä työelämään. Oppimisessa korostettiin myös yhteisöllistä oppimista ja yksilön ohella yhteisön oppimiseen. Oppiminen on kokemuksellista ja oppimisen reflektoinnilla on suuri merkitys.

(Opetussuunnitelma. Mikkelin ammattikorkeakoulu 2013–2014)

Opinnäytetyön tekeminen oli mielenkiintoinen prosessi, joka syvensi ymmärrystäni yrittäjyyskasvatuksesta ja opetussuunnitelmien perusteista. Opinnäytetyöni aihe oli uusi ja uskonkin, että työni avaa keskustelua yrittäjyyskasvatuksen toteuttamisesta koulutusohjelmassa opettajien ja opiskelijoiden keskuudessa.

Vaikka sisäisen yrittäjyyden piirteet ovat hyviä, ei yrittäjyyskasvatuksesta Mikkelin ammattikorkeakoulun kansalaistoiminnan- ja nuorisotyön koulutusohjelmassa saa selkeää kuvaa. Yrittäjyyskasvatuksen selkeyden puutteen voi selittää se, että ammattikorkeakoululle ei ole annettu lainsäädännössä yrittäjyyteen määräävää tehtävää. Ammattikorkeakoululaissa sanotaan

”Ammattikorkeakoulujen tehtävänä on antaa työelämän ja sen kehittämisen vaatimuksiin sekä tutkimukseen ja taiteellisiin lähtökohtiin perustuvaa korkeakouluopetusta ammatillisiin asiantuntijatehtäviin, tukea yksilön ammatillista kasvua ja harjoittaa ammattikorkeakouluopetusta palvelevaa sekä työelämää ja aluekehitystä tukevaa ja alueen elinkeinorakenteen huomioon ottavaa soveltavaa tutkimus- ja kehitystyötä”.

(Ammattikorkeakoululaki 2003, 4§)

Ammattikorkeakoululaki ei suoraan määrittele kouluille yrittäjyyskasvatustehtävää. Kun tehtävää ei ole määritelty jää opetussuunnitelmien toteutuksen vastuu kouluille ja konkretisoiminen opettajille.

Yrittäjyyskasvatuksen selkeyden puuttumista tukevat tutkimuksen haastatteluista saadut vastaukset. Yrittäjyys nähdään koulutusohjelmassa sisäisen yrittäjyyden kautta ja siihen pyritään opetussuunnitelman ja opetuksen avulla. Ulkoinen yrittäjyys painottuu tiettyihin työelämäkontakteihin perhekodeista ja yrittäjyyden merkitystä sivutaan muutamissa jaksoissa. Opiskelijoille on annettu mahdollisuus valita opintopisteen innovaatio- ja yrittäjyysosaamisen polku, mutta opetus, humanistisen alan kulttuuri ja polun markkinointi eivät tue polun valintaa.

Selittäisin kansalaistoiminnan- ja nuorisotyön yrittäjyyskasvatuksen selkeytymättömyyttä kulttuurillisilla ja työelämän tekijöillä. 1.3 % Sosiaali-, terveys- ja liikunta-alalta valmistuneista tulee toimimaan yrittäjinä. (Ks. kuva 4) (Pihkala 2008, 30.)

Sosiaali- terveys ja liikunta-ala tavoittavat miljoonat ihmiset ja ala elää suurta murrosta. Väestömme ikääntyy ja valtiovallan taholta puhutaan asioiden tekemisestä uudella tavalla. Mikkelin ammattikorkeakoulun yhteisöpedagogit tulevat valmistumaan maailmaan, jossa eläkeläiset muodostavat suurimman väestö-osan ja se ei voi olla näkymättä työelämässä. Tällöin yhteisöpedagogeille muodostuisi markkinarako tuottaa palveluita isommalle ryhmälle tai tehdä asioita uudella tavalla omaehtoisen yrittäjyyden kautta. 1.3 % on todella pieni verraten isoon asiakasmassaan. Mutta alan ollessa julkiseen sektoriin ja kolmanteen sektoriin painottuva on selkeää, että työssä olevilta jää havaitsematta ulkoinen yrittäjyys ja sisäinen ja omaehtoinen yrittäjyys osana työkuva, koska yrittäjyys ei ole aloille ominaista.

Opettajat painottivat omaa yrittäjäasennettaan, joka on tullut työelämässä, että haluaa tehdä työnsä hyvin ja että työn jälki auttaa muutokseen yhteisöissä. Asenne tukee sisäistä yrittäjyyttä, mutta asenne ei muodostu opettajien mukaan helposti opiskelijoille, koska he valitsevat väyliä, jotka ovat perusasioita työelämässä. Opiskelijat menevät nuorisotaloille harjoitteluun, perhekotiin, ynnä muuta, mutta eivät pohdi tai lähde paikkoihin, joissa asioita voisi tehdä ja opetella eri tavoilla. Myös aktiivinen kansalaisuus omassa arjessa on vähäistä tulee ilmi muutamista vastauksista.

Jotta yrittäjyyskasvatus ilmenisi selkeämmin osana koulutusohjelman opetusta, olen laatinut yhdentoista kohdan listan, jotka hahmottavat, miten yrittäjyyskasvatusta tulee lähestyä.

1. Opintojen alkaessa opiskelija saa perustiedot ja käsitteet alastaan, mutta oppimistapojen ja suoritustapojen tulee olla erilaisia ja opettaa opiskelijaa luovuuteen ja haasteiden asettamiseen heti opintojen alussa.
2. Kun opinnoissa käsitellään kansalaisyhteiskuntaa painotetaan yritysten roolia yhteiskunnan kolmantena toimijana. (julkinen, kolmas sektori ja yksityinen)
3. Rohkaistaan erilaisiin työelämäkokeiluihin toisessa harjoittelussa. Kolmas ja viimeinen harjoittelu on syventävä ja vahvistaa omaa ydin osaamista.
4. Painotetaan nuorisotyössä omaehtoisen yrittäjyyden termiä jota voi käyttää myös opetuksessa. Esimerkiksi, kun puhutaan nuoren arjenhallinnasta, jossa tulee huomioida vuokran maksu, oma talous, työn tekeminen ja opiskelu.
5. Yrittäjyys tulee esittää todellisena työllistämisen vaihtoehtona. Tämä perustuu työelämän muutokseen ja väestön ikääntymiseen. Lisäksi tulee painottaa projektitoiminnan yrittäjyyslähtöisyyttä. Eli sitä miten yhteisöpedagogit tuottavat projektin/hankkeen ja myyvät sen eteenpäin kunnalle/valtiolle tai kolmannelle sektorille.
6. Kansalaistoiminnan ja nuorisotyön opiskelijoiden tulee saada perustiedot yrittäjyydestä. Tämä tarkoittaa yrittäjyyden merkitystä yhteiskunnalle, tiedot yrittäjyydestä omalla alalla, yrittäjyyden eri muodot (sisäinen, ulkoinen ja omaehtoinen) ja pakollinen opintojakso yrittäjyyteen, jossa kaikki edellä mainittu käsitellään.
7. Yrittäjyyttä tulee tukea vapaavalinnaisilla yrittäjyysopinnoilla.
8. Opettajille annetaan koulutusta yrittäjyysosaamiseen ja sen opettamiseen.
9. Tiedostetaan omaehtoisen yrittäjyyden merkitys nuorisotyössä osana nuorten sosiaalista vahvistamista ja syrjäytymisen ehkäisyä.
10. Lisätään yhteistyötä yrittäjäjärjestöjen (Nuori yrittäjyys ja Yes-keskusten kanssa) sekä tiivistetään yhteistyötä paikallisten yrittäjien kanssa.
11. Painotetaan sisäisen yrittäjyyden merkitystä. Sisäinen yrittäjyys mahdollistaa asioiden tekemisen uudella tavalla, yhteisöjen kehittämisen ja mahdollistaa pääsyn työelämään.

Tulee muistaa ja tiedostaa, että Mikkelin ammattikorkeakoulu työympäristönä tarjoavat hyvät mahdollisuudet luovaan työskentelyyn ja yritteliääseen oppimiseen. Tilat ovat avaria ja koulusta tulee Talouslehden (20.9.2013) mukaan Suomen tyytyväisimmät opiskelijat. Opiskelijatyytyväisyys näkyy varmasti myös parempana oppimisena ja uuden omaksumisena. Lisäksi tulee muistaa, että kansalaistoiminnan- ja nuorisotyön opiskelijat ovat aktiivisia toimijoita, jotka omaavat varmasti potentiaalin toimia yrittäjämäisesti. Opettajat välittävät opiskelijoista ja heillä on vahva pedagoginen osaaminen, mutta he tarvitsevat vain rohkeutta antaa opiskelijoille enemmän tilaisuuksia kokeilla ja haastaa heitä kyseenalaistamaan ja tekemään asioita eri tavoilla.

Tarkastellessani koko kuvaa yrittäjyyskasvatuksen toteuttamisesta kansalaistoiminnan- ja nuorisotyön yhteisöpedagogien opetussuunnitelmassa 2013–2014 ja opettajille tehdystä haastattelusta voi todeta, että koulutusohjelma pitää sisällä runsaasti omaehtoisen, sisäisen ja ulkoisen yrittäjyyden piirteitä ja kokonaisuuksia, mutta niiden havainnollistaminen ja konkretisoiminen yrittäjyyskasvatukseksi on hankalaa. Jos yrittäjyyskasvatus koetaan (Ks. Gustafsson- Pesonen, Kiuru 2012, 8) mukaisesti yrittäjyys on yksilön kykyä muuttaa ideat toiminnaksi. Se sisältää luovuuden, innovaatiokyvyn ja riskinoton, samoin kuin kyvyn suunnitella ja johtaa toimintaa tavoitteiden saavuttamiseksi. Nämä ominaisuudet tukevat yksilön jokapäiväistä elämää, koulutuksessa, työssä, vapaa-aikana ja muussa yhteiskunnallisessa toiminnassa. Ominaisuuksia tarvitaan yritystoiminnassa, mutta ne lisäävät myös työntekijän tietoisuutta työstään ja auttavat työntekijää tarttumaan mahdollisuuksiin.

Gustafsson (2012) ajatukset ovat opetussuunnitelmassa, mutta opettajat painottivat myös opiskelijoiden itsenäistymisen puutetta ja opettajien holhousmentaliteettia. Tämä tarkoittaa sitä, että oppija ei olisi tällöin aktiivinen vaan hän olisi riippuvainen opettajasta eikä oppija haluaisi kokeilla mitään uutta vaan hän valitsisi helpoimman ja turvallisimman vaihtoehdon. Tällöin aktiivisuus ja sisäinen yrittäjyys ei toimisi käytännössä opiskelijoiden arjessa ja opettajien aktivointitavoissa.

Tiivistelmänä voisi todeta, että opettajat kokevat yrittäjyyskasvatuksen tärkeänä aiheena, jossa tulee painottaa yksilön sisäistä ja omaehtoista yrittäjyyttä ja myös yrittäjyyden merkitystä yhteiskunnalle. Yrittäjyys ilmenee opinnoissa ensisijaisesti sisäisen yrittäjyyden kautta, jossa pyritään siihen, että opiskelija olisi itseohjautuva ja aktiivinen.

Tutkimustuloksissa tuli kuitenkin ilmi, että opetussuunnitelma sisältää sisäisen ja omaehtoisen yrittäjyyden piirteitä, mutta opettajat esittivät kritiikkiä yrittäjyyskasvatuksen toteutumisesta koulutusohjelmassa. Suurin ongelma oli miten yrittäjyyskasvatusta tulisi opettaa ja lähestyä omassa opetuksessa. Tuleeko käyttää sanaa yrittäjyyskasvatus tai yrittäjyys vai onko se vain piilo-opetusta. Kritiikkiä esitettiin myös opettajille. Yksi haastateltavista ilmaisi, että opettajat eivät anna opiskelijoiden ” pudota veteen” jolloin opiskelija toimisi itse ilman opettajaa. Lisäksi opiskelijat saivat kritiikkiä. Mikäli asioita tekisi uudella tavalla ja asettaisi opiskelijalle haasteita tulisi, todennäköisesti kritiikkiä siitä, että miksi itse tulee tehdä niin paljon ja miksi asioita ei anneta opiskelijalle valmiina, jonka opiskelija opettelee ja omaksuu suorilta.

Yrittäjyyskasvatus toimii siis opetussuunnitelmien tavoitteissa ja pyrkimyksissä, mutta opettajilta saadut vastaukset ilmensivät sen, että yrittäjyyskasvatuksen sisäistäminen on vaikeaa ja sen opettamisessa ja omaksumisessa on haasteita, mutta itse aihe nähdään tärkeänä.

Opinnäytetyössäni olisin tehnyt parempia rajauksia. Yrittäjyyskasvatus itsessään on laaja käsite, mutta opetussuunnitelma asetti suuria haasteita. Mitä opetussuunnitelmasta tulisi nostaa esille ja mikä on oleellista. Lisäksi opin valtavasti asiatekstin kirjoittamista. Olen tehnyt vuosia yrittäjyyskasvatuksen koulutuksia ja tehnyt materiaalia, mutta tutkimus aiheen parissa on jäänyt vähemmälle. Opin valtavasti tutkimusotteesta ja uskon, että oppimani kantaa hedelmää tulevaisuudessa.

Tulevia opinnäytetöitä aiheen tiimoilta voisi olla Mikkelin ammattikorkeakoulun opiskelijoiden kokemukset saamastaan yrittäjyyskasvatuksesta, yhteisöpedagogi yrittäjänä tai omaehtoinen yrittäjyys syrjäytymisen ehkäisyn välineenä.

8 LÄHTEET

Ammattikorkeakoululaki 2003.

<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2003/20030351>

Anttila Pirkko. (1996) Tutkimisen taito ja tiedon hankinta. Taito-, taide- ja muotoilualojen tutkimuksen työvälineenä. Akatiimi Oy, Helsinki.

Anttila Pirkko. (2005) Ilmaisu, Teos, Tekeminen ja Tutkiva toiminta. Akatiimi Oy, Hamina.

Ahonen, Sirkka (1994) Fenomenologinen tutkimus. Teoksessa: Laadullisen tutkimuksen työtapa, 114-160. Toim. Leena Syrjälä, Sirkka Ahonen, Eija Syrjäläinen, & Seppo Saari. Kirjayhtymä Oy.

Blenker Per (1996) Stairway to heaven. On the ontology of entrepreneurship. In: Proceedings of the 9th Nordic conference on Small Business Research. Lillehammer, Norway. May 29th-31st, 1996. Volume 1, 3-21.

Chell Elizabeth (1985). The entrepreneurial personality: A few ghosts laid to rest? International small Business Journal 3:3, 43-54.

Chell Elizabeth, Jean Haworth & Sally Brearley (1994) The Entrepreneurial Personality. Concepts, Cases and Categories. Reprinted. Routledge.

Eskola, J. & Suoranta, J. 1998. Johdatus laadulliseen tutkimukseen Tampere: Vastapaino.

Euroopan Komission Vihreä kirja.

<http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2013:0231:FIN:FI:PDF>

Fayolle, A., 2007. Entrepreneurship and New Venture Creation: The Dynamic of Entrepreneurial Process. UK: Cambridge University Press.

Ghisla, G. (1977). Relevanz curriculum theoretischer bzw- technischer Ansätze für die revision von Bildungsprogrammen teoksessa Nezel, I & G. Ghisla (toim). Struktur und curriculum. Theorie und Verfahren zur Konstruktion und Analyse curricularer Wissensstrukturen. BELZ, Weinheim.

Gibb Allan. A (1987) Enterprise culture- its meaning and implications for education and training. Journal of European Industrial Training. Volume: 11.2, 11-34.

Gibb, A, 2005. The future of entrepreneurship education- Determining the basic for coherent policy and practice. In. P. Kyrö & C. Carrier. ed. 2005. The Dynamics of learning entrepreneurship in cross- Cultural University Context. University of Tampere. Research Center for Vocational and Professional education: Hämeenlinna, pp.42-62.

- Gustafsson-Pesonen, A. & Remes, L., 2012. Evaluation of entrepreneurial development coaching: changing the Teachers' thinking and action on entrepreneurship. *Annals of Innovation & Entrepreneurship* 2012, 3: 17211 - DOI: 10.3402/aie.v3i0.17211
- Gustafsson-Pesonen, Anne Kiuru, Pertti (2012) Ideoita ja oivalluksia yrittäjyyskasvatukseen Ykoonti. *Aalto-yliopiston julkaisusarja Kauppa+Talous* 4/2012. Unigrafia Oy, 2012, Helsinki.
- Eskola, Jari & Vastamäki, Jaana 2001. Teemahaastattelu: opit ja opetukset. Teoksessa Aaltola, Juhani & Valli, Raine (toim) *Ikkunoita tutkimusmetodeihin 1. Metodien valinta ja aineiston keruu: virikkeitä aloittelevalle tutkijalle*. Jyväskylä: Ps-kustannus, 24–42.
- Hannafin, M. & S. Land. (1997) The foundations and assumptions of technology-enhanced student-centred learning environments. *Instructional Science* 25:3, 167–202.
- Hirsjärvi Sirkka & Hurme Helena, (2000) *Tutkimushaastattelu- Teemahaastattelun teoria ja käytäntö*. Yliopistopaino Helsinki
- Hirvi, V. (1995) Mitä koulu ja koulujärjestelmä, erityisesti opettajakoulutus, voi tehdä yrittäjyyden edistämiseksi *Opettajakouluttaja* 1/95 (Suomen Harjoittelukoulujen Opettajat ry:n järjestö- ja ammattilehti. s.4-5.
- von Henting, H. (1973). *Scule als Erfahrungsraum*. Fischer, Stuttgart.
- Huuskanen Visa (1992). *Yrittäjäksi ryhtyminen. Teoreettinen viitekehys ja sen koettelu*. Sarja A-2. Väitöskirja. Turun Kauppakorkeakoulun julkaisuja.
- (Internetix/Paula Kyrö 1997, <http://oppimateriaalit.internetix.fi/fi/avoimet/6tekniikkatalous/yrittajyys/ikkunayr.htm>)
- Kananen Jorma (2012) *Kehittämistutkimus opinnäytetyönä. Kehittämistutkimuksen kirjoittamisen käytännön opas*. Jyväskylän Ammattikorkeakoulun julkaisusarja. Toimittaja Risto Heikkinen, Tampereen Yliopistopaino Oy.
- Karjalainen, A. (toim) 2003). *Akateeminen opetussuunnitelmatyö*. Oulun yliopisto. Opetuksen kehittämissyksikkö. <http://www oulu.fi/tutkintorakenne/tyokalu/akops305.pdf>
- Kets de Vries, Manfred F.R. (1991) *Yritysmaailman sankarit ja häviäjät. Miksi yksi johtaja onnistuu ja toinen ei?* Weilin & Göös.
- Kirzner, Israel M. (1982). The theory of entrepreneurship in economic growth. In: *Encyclopedia of entrepreneurship*. Eds. Kent, Calvin A., Donald L. Sexton & Karl H. Vesper. Englewood Cliffs. Prentice-Hall.
- Koiranen Matti & Peltonen Matti (1995) *Yrittäjyyskasvatus*. Konetuumat Oy.
- Kovalainen Anne (1989) *the concept of the entrepreneur in business economics*. *Liiketaloudellinen aikakirja* 2, 82-93.
- Kovalainen Anne (1995). *At the Margins of the economy. Women's Self-Employment in Finland, 1960-1990*. Aldershot: Avebury.

Kyrö Paula (1997) Yrittäjyyden muodot ja tehtävä ajan murroksessa. Väitöskirja Jyväskylän Yliopisto.

Kyrö, Paula & Carrier, Camille 2005. The Dynamics of Learning Entrepreneurship in a cross-cultural University context. Gibb 2005. Entrepreneurship Education series 2/2005. Tampere: University of Tampere Faculty of Education.

Kyrö Paula, Ripatti Anna (Toim.) Yrittäjyyskasvatuksen uusia tuulia. Tampereen yliopiston kauppakorkeakoulu. Tampereen yliopisto.

Kyrö Paula (1998). Yrittäjyyden tarinaa kertomassa. WSOY.

Laukkonen Leevi & Lea Pulkkinen (Toim.) 2004. Koulu kasvuyhteisönä kohti uutta oimintakulttuuria. PS-kustannus Opetus 2000.

Leskinen Pia-Lena. (2000) Yrittäjyyttä etsimässä. Taitto Marita Inkinen ja H-Hetki Oy. Oy Edita Ab, Helsinki.

Lissabonin sopimus. (2009)
<http://eurlex.europa.eu/legalcontent/FI/TXT/HTML/?uri=OJ:C:2007:306:FULL&from=FI>

Luukkanen Olli & Toivala Tuija (Toim.) 1998. Yrittäjyyskasvatus- mitä se voi olla?- Esimerkkejä yrittäjyyskasvatuksen toteutuksesta eri koulutusasteilla. Gummerus.

Luukkanen Olli, Wuorinen Jarkko. 2002. Yrittävä elämänsen. Kasvaminen yksilönä ja yhteisönä. PS-kustannus Jyväskylä. WS Brookwell Oy, 2002.

McClelland, David C. (1961). The Achieving Society. Irvington publishers, inc.

Mikkelin ammattikorkeakoulu. 14.11.2014
<http://www.mamk.fi/suomenparas>

Mikkelin ammattikorkeakoulun kansalaistoiminnan- ja nuorisotyön koulutusohjelman opetussuunnitelma 2013–2014.
(https://soleops.mamk.fi/opsnet/disp/fi/ops_KoulOhjSel/tab/tab/sea?luku-vuosi=4586247&ryhmytyyp=1&koulohj_id=4586353&stack=push)

Mikkelin ammattikorkeakoulun pedagoginen strategia 2008–2012.
http://www.mamk.fi/instancedata/prime_product_julkaisu/mamk/embeds/mamkwwwstructure/18360_Pedagoginen_strategia.pdf

Nuori Yrittäjyys. Marraskuu 2014. <http://nuoriyrittajyys.fi/>

Moser, H. (1974). Handlungsorientierter Curriculaforschung. BELZ, Weinheim/Basel.

Murjosola Iris (1979) Yrittäjyys tahtona ja mahdollisuutena. Julkaisuja n:o 49. Jyväskylän yliopisto, taloustieteen laitos.

Mäkelä, K. (toim.) 1992. Kvalitatiivisen aineiston analyysi ja tulkinta. Helsinki. Gaudeamus.

Nezel, I&G. Ghisla, 1977). Struktur und Curriculum. Theorie und Verfahre zur Konstruktion und Analyse curricularer Wissenssruturen. BELZ, Weinheim.

Opetus- ja Kulttuuriministeriö 12.11.2010

http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Koulutus/ammattikorkeakoulutus/hallinto_ohjaus_ja_rahoitus/tavoitesopimukset/sopimukset1012/Mamk_Sopimus_2010-2012_tarkistettu.pdf

Opetusministeriö (2002). Yliopistojen kaksipuolaisen tutkintorakenteen toimeenpano. Työryhmämuistio 39.

Opetusministeriön julkaisuja 2009:7. Yrittäjyyskasvatuksen suuntaviivat.

<http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Julkaisut/2009/liitteet/opm07.pdf>

Peltonen Matti (1985) Yrittäjyys. Otava.

Pihkala, Jussi, 2008. Ammattikorkeakoulutuksen aikaiset yrittäjyysintentioiden muutokset. Opetusministeriön julkaisuja 2008:1.

<http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Julkaisut/2008/liitteet/opmol.pdf.lan>

Puusa, Anu& Kuittinen Matti 2011. Laadullisen tutkimuksen luotettavuus- ja arviointikysymyksistä. Teoksessa Puusa, Anu& Juuti, Pauli& (toim) Menetelmäviidakon rai-vaajat. Perusteita laadullisen tutkimuslähestymistavan valintaan. Vantaa: Hansabook, 167-180.

Pyörälä, E, 1995. Kvalitatiivisen tutkimuksen metodologiaa. Teoksessa: Leskinen, J. (toim) Laadullisen tutkimuksen risteilyasemalla. Helsinki: Kuluttajatutkimuskeskus, 11-22.

Raivo Petri (2005) Opetussuunnitelma ammattikorkeakoulussa. Pohjois- Karjalan ammattikorkeakoulu.

Leskinen, Pia-Lena (2000) Liiketalouden perustutkinto. Ammattillisen koulutuksen ja opetussuunnitelman näyttötutkinnon perusteet. Opetushallitus.

Ristimäki Kari, 1998. Yliopisto ja yrittäjyyskasvatus- Yrittäjyys yliopistojen koulutus-ohjelmissa. Vaasan yliopiston julkaisuja. Selvityksiä ja raporteja 31.

Ristimäki Kari, 2002, Yrittäjyyskasvatus. Yrittäjyyttä ja kasvatusta. Gummerus Kirjapaino Oy, Saarijärvi 2002.

Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006)

http://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/kvali/L6_3_3.html

Strass, A& Corbin, J.1990. Basic of Qualitative Research. London:Sage Publications.

Sulkunen P. 1992. Ryhmähaastattelujen analyysi. Teoksessa Mäkelä, K. (toim) Kvalitatiivisen aineiston analyysi ja tulkinta. Helsinki. Graudeamus.

Suomen Yrittäjät. Yrittäjyys Suomessa, 2014. <http://www.yrittajat.fi/fi-FI/suomenyrittajat/yrittajyys Suomessa/>

Swedberg, Richard(1991). Schumpeter. A Biography. Princeton University Press.

Torniainen Anna- Maija & Honkaniemi Meri, 2012. Näkökulmia yrittäjyyteen ja yritystoimintaan. <http://publications.theseus.fi/bitstream/handle/10024/53601/URNISBN9789515883551.pdf?sequence=1>

Trochim, W.&Donnelly, J. 2008. The Research Methods Knowledge Base, United States: Cengage.

Työ- ja elinkeinoministeriö (2014) katsaus suomalaisen työn tulevaisuuteen. (http://www.tem.fi/files/40889/30_2014_TEM_katsaus_suomalaisen_tyon_tulevaisuuteen_25082014.pdf (11–12).

Vanhanen, Matti, ensimmäinen hallitusohjelma
<http://valtioneuvosto.fi/tietoarkisto/aiemmat-hallitukset/vanhanen/hallitusohjelma/ohjelma/fi.jsp>

Vanhanen, Matti, toinen hallitusohjelma
<http://valtioneuvosto.fi/tietoarkisto/aiemmat-hallitukset/vanhanenII/hallitusohjelma/pdf/hallitusohjelma-painoversio-040507.pdf>

Yes-keskus.19.11.2014

<http://varsinais-suomi.yes-keskus.fi/strategia-2020/yrittajyyskasvatuksen-kouluaste-kohtaiset-tavoitteet/>

Haastattelukysymykset

Taustakysymykset

Oletko yrittäjähenkilö, miten se ilmenee, miksi et ole yrittäjähenkilö?

Millainen on sinun näkemyksesi yrittäjyydestä, mitä se on ja miten se ilmenee?

Onko yrittäjyyskasvatus mielestäsi tärkeää, jos on miksi se on tärkeää, jos ei ole miksi se ei ole?

Tunnetko Nuori yrittäjyys Ry toiminnan ja Yes-keskukset?

Onko yrittäjyyden ymmärtäminen ja sen merkityksen tiedostaminen tärkeää yhteisöpedagogeille? Jos on miksi se on tärkeää, jos ei ole, miksi se ei ole tärkeää?

Opetussuunnitelma

Tukeeko opetussuunnitelma ja opetus opiskelijan itsenäisen työotteen syntymistä? Jos tukee, miten se tukee, jos ei tue, miksi se ei tue?

Mahdollistaako opetussuunnitelma ja opetus projektien luomisen, tuottamisen ja niiden myymisen eteenpäin? Jos mahdollistaa, miten ja jos ei niin miksi ei mahdollista?

Mahdollistaako opetussuunnitelma ja opetus osallistavan ja aktiivisen kansalaisuuden kehittämisen ja harjoittamisen opiskelussa ja työelämässä? Miten se ilmenee ja mahdollistaa? Jos ei perustelut.

Tukeeko opetussuunnitelma ja opetus yrittäjäksi alkamista, toiminnassa olevien yritysten vahvistamista ja kehittämistä ja helpottaako se myös yritysten sukupolven vaihdoksissa?

Nähdäänkö yrittäjyyskasvatus tärkeänä teemana opetussuunnitelmassa? Miksi se nähdään tärkeänä/ Miksi se ei ole tärkeää?

Tukeeko opettajien opetus ja opetussuunnitelma opiskelijan mahdollisuutta ja halua valita innovaatio- ja yrittäjyysosaamisen opintojakso (15op)?

Opetus

Miten tuot yrittäjyyskasvatusta esille omassa opetuksessasi? Miksi tuot sitä esille, miksi et tuo?

Miten opetuksesi tukee omaehtoista yrittäjyyttä (itseohjautuvuutta, yrittäjämäisiä piirteitä yksilön arjessa, yms?)

Miten opetuksesi tukee sisäistä yrittäjyyttä? (Muutoksen halua toisen palveluksessa, yhteisöjen kehittämistä, oma-aloitteisuutta ja vastuullisuutta?)

Miten opetuksesi tukee ulkoista yrittäjyyttä yrityksen perustamista, osakkaaksi ryhtymistä sukupolven vaihdosta yrityksessä?)Tukeeko opetuksesi opiskelijan kriittisen ajattelun syntymistä ja luovuutta ja sen kehittymistä. Miten se tukee, miksi se ei tue?

Tukeeko opetuksesi kriittisen ajattelun syntymistä. Jos tukee, miten ja miksi se tukee, ja jos ei tue, miksi se ei tue?